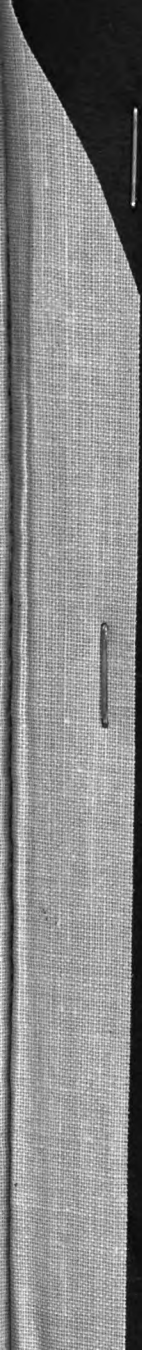


PB
2297
09
Z52

PB
2297
09
Z52

CORNELL
UNIVERSITY
LIBRARY





LLYTHYRAU GORONWY OWEN.

DAN OLYGIARTH

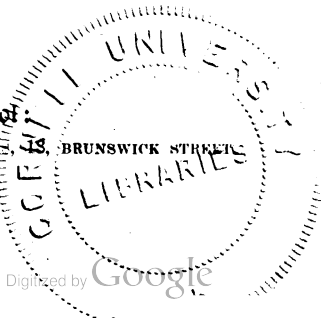
J. MORRIS JONES, M.A.,

ATHRAW CYMRAEG YN NGOLEG Y GOGLEDD.

Liverpool

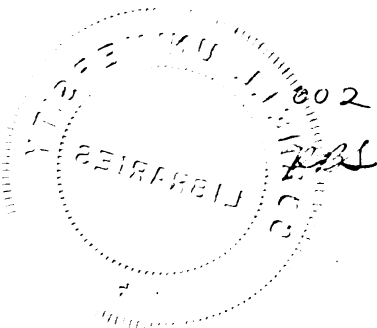
CYHOKIDDWYD GAN ISAAC FOULKE 43, BRUNSWICK STREET,

1895.



Gift of
Bedwyr Lewis Jones

PB
2297
09
Z52



GYDA'R AM
gyffredinol
y Llythra
allant eu
lyfr, hyned
i'w waith
llyfr hwn
sydd yma
iaeth yn y
ad-ysgrifen
darllenid
fel yr oedd

Y Lly
8, 9, 15, 17

Daeth
llyfr hwn
Canon Wyl

LERPWL

RHAGY MADRODD.

GYDA'R amcan o ddwyn rhyddiaith awdwr a gydnabyddir yn gyffredinol yn mysg yr ysgrifenywyr Cymraeg goreu, cyhoeddir y Llythyrau hyn am bris a'u rhydd yn nghyrhaedd y sawl allant eu mwynhau. Cymerwyd 19 o'r Llythyrau o Ysgrifyfr, hyned ag amser Goronwy, a'r llawysgrif yn ddigon tebyg i'w waith ef. Efallai, ond nid ydym yn sicrhau, mai yn y llyfr hwn y cadwai gopi o'i lythyrau; ac o gydnaru y rhai sydd yma â'r argraffiadau blaenorol ohonynt, nid yw'r gwahaniaeth yn y darlleniad ond a allesid ddisgwyl pan fo dyn yn ad-ysgrifenu ei waith. Barna y Proff. J. M. JONES fod y darlleniad yn yr Ysgrifyfr yn debycach i waith Goronwy nag fel yr oedd yr un Llythyrau genym o'r blaen.

Y Llythyrau a ganlyn a gymerwyd o'r Ysgrifyfr:—4, 5, 8, 9, 15, 17, 20, 22, 24, 25, 29, 30, 35, 36, 39, 42, 44, 45, 49.

Daeth yr Ysgrifyfr crybwylledig i feddiant cyhoeddwr y llyfr hwn yn yr arwerthiant a fu ar Lyfrgell y diweddar Canon Wynne Edwards, ticer Llanrhaiadr-yn-Cimmeirch.

LERPWL, *Mechyn*, 1895.

AMSERONI.

	<i>Ganwyd.</i>	<i>Bu Fars.</i>
GORONWY OWEN	Ionawr 1, 1722	Tua 1770.
LEWIS MORYS	Mawrth 12, 1702	Ebrill 11, 1765.
RICHARD MORYS	Tua 1705	1779.
WILLIAM MORYS		1764.
IRUAN BRYDYDD HIR	1730	Awst, 1789.
WM. WYNN, Llŷanganhafal	1704	Ionawr 22, 1760.

LLYTHYRAU GORONWY OWEN.

Llytbyr 1.

At W. ELIAS, Plas y Glyn, Mon.

Y CELFYDDGAR FRYTWN A'M HANWYL GYFAILL GYNT,

CHWI a glywsoch sôn, nid wyf yn ammeu, am ryfeddol gynheddfau yr ehedfaen (*load-stone*) pa wedd y tynn atto bob math o ddur a haiarn; nynt a wyddom fod y gynneddf hon yn yr ehedfaen, a'r haiarn hefyd, ac a allwn weled â'n llygaid yr effeithiau rhyfeddol uchod; ond ni's gwyddom pa fodd, na phaham y mae y peth yn bod; oblegid bod hyn, cystal ag amryw ereill o ddirgelion natur, yn fwy nag a allodd holl ddoethion a dysgedigion byd erioed ei amgyffred.

Ni fedraf lai na meddwl fod rhyw beth tra chyffelyb i hyn yn natur dyn, yr hyn a bâr iddo gynhesu wrth ryw *un*, ac ymhoffi ynddo, yn hytrach nag ereill, er nas dichon ddirnad pa fodd na phaham, neu am ba achos.

Am danaf fy hun, mi allaf ddywedyd, er dechreuad ein cydnabyddiaeth, na welais i yr un y bai hoffach genyf ei gymdeithas na *William Elias*; a llawer gwaith yr amcenais ysgrifennu atoch, pe gwybuaswn pa sut: o'r diwedd mi a gefais wybodaeth o Gymru, yn mha le yr ydych yn byw. Mi fynaswn i'r awen dacluso peth ar fy ymadroddion rhydlyd ac anystwyth: ni fynai mo'm clywed, er taer ymbil ohonof fel hyn:—

BARDD.

Dos, fy nghân, at fardd anwyl,
Os byddi gwan, na bydd gwyl:
Bydd gofus, baid ei gyfarch,
Dywed dy bwyll, a dod barch.

AWEN.

Os i Fôn y'm hanfoni,
 Pair anglod i'th tafod ti;
 Bydd gyfarwydd dderwyddon,
 Gwyr hyddysg y'mysg gwyr Môn;
 Priod iddi, prydyddiaeth,
 Ca'dd beirddion ym Mon eu maeth;
 Môn sydd ben er ys ennyd,
 Ar ddoethion a beirddion byd,
 Pwy un glod, a'i thafodiaith?
 A phwy yn un a'i phen iaith?
 Tithau waethwaeth yr aethost,
 Marw yw dy fath, mawr dy fost;
 Nid amgen wyd, nad ymgais,
 Dirnad swrn, darn wyd o Sais;
 A'r gwr, i'r hwn y'm gyrru,
 Nid pwl ful dwl yw, fel di;
 Ond prif-fardd yw o'r harddaf,
 Am dy gân, gogan a gaf;
 Hawdd gwg, a haeddu gogan,
 Deall y gwr dwyll y gân;
 Un terrig yw, nid hwyrach,
 Gwn y chwarrdd am ben bardd bach.

BARDD.

O Gymru lân yr hanwyf,
 Na cham ran, a Chymro wyf:
 A dinam yw fy mamiaith,
 Nid gwledig na chwithig chwaith.
 Bellach, dos, ac ymosod,
 Arch dwys, atto f' annerch dod,
 A gwel na chynnyg *William*
Elias na chas na cham.

Hyd yma mi a'i llusgais gerfydd ei chlust, ac yma hi a'm gadawodd; a sorri a ffromi a wnaethym innau, ac ymroi i ysgrifennu y rhan arall heb gynghanedd, yn hytrach nag ymddangos â'r awen, a bod yn rhwymedig iddi.

Nid oes gennyf ddim newydd a dâl ei ddywedyd i chwi, am nad adwaenoch y lle na'r trigolion. Mae genyf ddau fab, enw yr ieuengaf yw *Goronwy*. Yr wyf wedi cymeryd ail afael ar fy Ngrammadeg Cymraeg, a ddechreuais er ys cyhyd o amser; ac y mae'r gwaith yn myned ym mlaen fel y falwen, o achos bod genyf ormod o waith arall ar fy llaw. Mi a ddymunwn arnoch yrru i mi lythyr & rhyw faint o'r hen gelfyddyd ynddo, gynta' ag y caffoch ennyd.—Eich ufudd wasanaethwr, o ewylls da,

GORONWY OWEN.

DONNINGTON, *Tachwedd* 30, 1751.

Llythyr 2.
At WILLIAM MORRIS.

DONNINGTON, *May 7, 1752.*

DEAR SIR,

NAGE, Fy Anwyl Gydwladwr,—dilediaith ! a ddylaswn ddywedyd, eithr os chwi a'm hesgusoda am hyn o dro, chwi a gwelwch o Gymraeg y tro nesaf.

Yours of the 27th ult. I must own. I am exceedingly ashamed of my poor performance ; as to the printing of it, it is to me indifferent ; I am no way fond or ambitious of appearing in print and commencing *author*, for now (thank God) I have no vanity to be gratified by so doing, and if ever I had, my own sense, as I grew up, overpowered and mortified it ; and this troublesome world (with my narrow circumstances in it) has now effectually killed it, root and branch. However, if Mr. Ellis and you think it will do any good (besides gratifying men's curiosities and affording matter for criticism) I shall willingly comply with your desire. If it will be printed, I like your method well enough, I mean of putting the Scripture proofs in the margin. I am sorry I cannot send it you so prepared at this time ; the reason why is that Mr. Lewis Morris was pleased to favour it with an examination, and marked out some few slips in it as to the poetry, which I have since endeavoured to correct, but with what success, I have not yet heard ; and I am not willing that any thing of mine should be made public without the consent and approbation of my tutor. I thought once to have deferred answering yours till I had heard from your brother, but a post or two is no very great loss of time, tho' the worst to be feared is that franks are scarce in Anglesey. Half a sheet of paper such as the ballad is printed on, would contain almost twice as many lines as the *Cywydd* consists of, and perhaps (if God enables me, and the world allows me time) I may make something that may be thought at least equal to *Cywydd y Farn*. If I had time to spare, my chief desire is to attempt something in Epic Poetry ; but the shortness

of the measures in our language makes me almost despair of success. I have not a turn of genius fit for ludicrous poetry (which I believe is best relished in Wales), and you will see that the few little witticisms in *Cywydd y Farf* are rather forced than natural. D. ab Gwilym was perhaps the best Welshman that ever lived for that kind of Poetry and is therefore very deservedly admired for it; and tho' I admire (and even dote upon) the sweetness of his poetry, I have often wished he had raised his thoughts to something more grave and sublime. Our language undoubtedly affords plenty of words expressive and suitable enough for the genius of a Milton, and had he been born in our country, we, no doubt, should have been the happy nation that could have boasted of the grandest, sublimest piece of poetry in the universe. Our language excels most others in Europe, and why does not our poetry? It is to me very unaccountable. Are we the only people in the world that know not how to value so excellent a language? Or do we labour under a national incapacity and dulness? Heaven forbid it! Why then is our language not cultivated? Why do our learned men blame the indolence of our forefathers in former ages for transmitting so little of their language to posterity and live in indolence themselves? This is the case for aught I can see yet, and our posterity four or five hundred years hence may (for anything we do to prevent it) judge us to have been in this age as barbarous and unlearned as we conceive our ancestors to have been in the time of the Saxon Heptarchy. And if our countrymen write any thing that is good, they are sure to do it in English. Pa beth yw hyny ond iro blonegen? Are they afraid that their own language should gain any thing by them? or are they unwilling that their countrymen should get their knowledge at too cheap a rate unless they go to the trouble of learning English? But what would I be at? Certainly we are all the offspring of our antient Druids, and perhaps it may have come natural to us (as it was usual with them) to confine all our language to our own heads, and let posterity shift for themselves, as we have done before them.

My compliments to Mr. Ellis, and great many thanks for all favours. I think I heard that you were married to either Miss Jenny or Miss Nelly Hughes; if you are to one of them, I wish you good luck and my compliments to your spouse, and accept the same yourself. From,
Dear Sir—Your most obedient humble Servant,

GRONWY OWEN.

alias GRONWY DDU o FON.

N.B.—I should be glad to hear from you at your leisure.

Llytbyr 3.

At RICHARD MORRIS.

DONNINGTON, *May* 30, 1752.

DEAR SIR,

Your favour of the 19th instant is come to my hands, and though I cannot sufficiently thank you for your good will, yet I can't tell how to accept the offer. My situation here is none of the best nor of the worst; it is considerably preferable to that you mention, but Anglesey has some advantages that Shropshire cannot boast of. How the market goes now I cannot tell, but in my time 20 pounds in Anglesey would have gone as far as 40 in Shropshire. But, above all, by living in Anglesey I should be able to make my lads Welshmen, which here is utterly impossible. We have a proverb, and a very true one, "A rolling stone gathers no moss." And except I had something better and more certain than a curacy, it is not, cannot be, worth my while to come to Wales. I could easily better myself by a curacy here in Shropshire; but the difference between one curacy and another is so very inconsiderable, that the best is not worth removing five miles for, and would hardly make one amends for his trouble in shifting and the damaging of his goods. Yet still they are better than in Wales. And what shall we say of removing wife and children

so far! I am here in the midst of good friends that are ready to help me in an emergency, but in Anglesey I cannot promise that happiness. There are not two gentlemen in the universe that I would more willingly serve than Mr. Bennet and Mr. Jones. But charity begins at home, you know what I mean. By those hints you will be able to give Mr. Jones a determinate answer: but I beg you would at the same time present my hearty respect and duty to both him and my old Master, Bennet, and my humble thanks as a grateful acknowledgment for past favours. My compliments to Mr. Ellis; tell him I shall shortly send him the Cywydd prepared as he desires. Rhowch fy ngharedig annerch at eich tad a'ch mam, a dywedwch wrth eich mam fy mod hyd y dydd heddyw yn cofio ac yn diolch iddi am y frechdan fêl a gefais ganddi, ac odid na chofia hithau ddywedyd o honof y pryd hyny, "Ped fai gennyf gynffon mi a'i hysgydwn." Tell William Elias that I know Hugh Williams better than he does, and consequently what sort of poet he is. You see I have no room to write any more than that I am your obliged humble Servant,

GRONWY OWEN.

Llytbyr 4.

At RICHARD MORRIS, o Llundain.

DONNINGTON, *Mehefin* 22, 1752.

SŴR,

Mi a dderbyniais eich Epistol, a rhyfedd oedd gennyf weled un yn dyfod o *Lundain*, a thra rhyfedd gweled Enw Gwr na welais erioed â'm llygaid. Ffafr oedd hon heb ei disgwyl! *eithr po lleiaf y Disgwyliad mwyaf y Cymmeriad*. Er na ddigwyddodd i'm llygaid erioed ganfod mo honoch, etto nid dieithr i mi mo'ch Enw; tra fu byw fy mam [mi a'i clywais yn fynych.] Gan ofyn o honnoch pa fath fywoliaeth sydd arnaf, cymmerwch fy *Hanes* fel y canlyn. Nid gwiw gennyf ddechreu sôn am y rhan gyntaf o'm Heinioes; ac yn wir, prin y tâl un rhan arall i'w chrybwyll, oblegid nad yw yn cynnwys dim sydd hynod, oddigerth Trwstaneiddrwydd a Helbulon; [a'ch bod chwithau'n gorchymyn yn bendant i mi roi rhyw drawsamcan o'm hanes.] Tra bum a'm llaw yn rhydd (chwedl pobl *Fôn*), neu heb briodi, byw yr oeddwn fal Gwyr ieuainge eraill, weithiau wrth fy modd, weithiau'n anfodlon; ond pa wedd bynnag, & digon o Arian i'm cyfreidiau fy hun, a pha raid ychwaneg? Yn y flwyddyn 1745, e'm hurddwyd yn Ddiagon, yr hyn a eilw'n Pobl ni *Offeiriad hanner par.*; ac yno fe ddigwyddodd fod ar Esgob *Bangor* eisiau *Curad* y pryd hynny yn *Llanfair ym Mathafarn Eithaf* ym *Môn*; a chan nad oedd yr Esgob ei hun gartref, ei *Chaplain* ef a gyttunodd â mi i fyned yno. Da iawn oedd gennyf y fath gyfleusdra i fyned i *Fôn* (oblegid yn Sir Gaernarfon a Sir Ddymbych y buaswn yn bwrw y darn arall o'm hoes er yn un ar ddeg oed), ac yn enwedig i'r Plwyf lle'm ganesid ac y'm magesid. Ac yno yr aethym, ac yno bu'm dair Wythnos yn fawr fy mharch a'm cariad gyda phob math o fawr i fâch; a'm Tâd yr amser hwnnw yn fyw ac iâch, ac yn un o'm Plwyfolion; *Eithr ni cheir mo'r melys heb y chwercw*. Och! o'r Gyfnewid! Dymma Lythyr yn dyfod oddi wrth yr Esgob (*Dr. Hutton*) at ei Gappelwr neu *Chaplain*, yn dywedyd fod un Mr. John Ellis o *Gaer'narfon*

(a young Clergyman of a very great fortune) wedi bod yn hir daer-grefu ac ymbil ar yr Esgob am ryw le, lle gwelai ei Arglwyddiaeth yn oreu, o fewn ei Esgobaeth ef, ac ateb yr Esgob oedd, o's Mr. Ellis a welai'n dda wasanaethu Llanfair (y lle gyrrasai'i Gappelwr fi,) yr edrychai efe (yr Esgob) am ryw beth gwell iddo ar fyrder. Pa beth a wnae Drwstan? Nid oedd wiw achwyn ar y Cappelwr wrth yr Esgob, nac ymryson â neb o honynt, yn enwedig am beth mór wael, oblegid ni thalai'r Guradiaeth oddiar ugain Punt yn y flwyddyn.—Gorfu arnaf fyned i Sîr Ddymbych yn fy ol, ac yno y cefais hanes Curadaeth yn ymyl *Groes Oswallt* [yn sir y Mwythig, ac yno y cyfeiriais;] ac er hynny hyd y dydd heddyw ni welais ac ni throediais mo ymylau Môn, nag ychwaith un cwrr arall o Gymru, onid unwaith, pan orfu i mi fyned i *Lan Elwy* i gael urdd Offeiriad. Mi fŷm yn Gurad yn Nhref *Groes Oswallt* ynghylch tair Blynedd, ac yno y priodais yn Awst 1747. Ac o *Groes Oswallt* y deuais yma yn Medi 1748. Ac yn awr, i Dduw bo'r diolch, y mae gennyf ddau Lange tæg, a Duw roddo iddynt hwy ras, ac i minnau iechyd i'w magu hwynt. Enw'r hynaf yw *Robert*, a thair blwydd oed yw er Dydd Calan diweddfaf. Enw'r llall yw *Gronwy*, a blwydd oed yw er y pummed o Fai diweddfaf.—Am fy mywoliaeth nid ydyw on'd go helbulus, canys nid oes genyf ddim i fyw arno onid a ennillwyf yn ddrud ddigon. Pobl cefnog gyfrifol yw Cenedl fy Ngwraig i, ond ni fu'm i erioed ddim gwell erddynt, er na ddygais moni heb eu cennad hwynt, ac ni ddigiais mo'nynt 'chwaith. Ni fedr fy Ngwraig i ond ychydig iawn o Gymraeg, etto hi ddeall beth; ac ofni'r wyf, onid âf i *Gymru* cyn bo hîr, mae *Saeson* a fydd y Bechgyn; canys yn fy myw ni chawn gan y mwyaf ddysgu gair o Gymraeg. Mae gennyf yma Ysgol yn *Donnington*, ac Eglwys yn *Uppington*, i'w gwasanaethu; a'r cwbl am 26 Punt yn y flwyddyn; a pha beth yw hynny tuag at gadw tŷ a chynifer o Dylwyth, yn enwedig yn *Lloegr*, lle mae pob peth yn ddrud a'r Bobl yn dostion ac yn ddigymmwynas? Er hynny, na atto Duw i mi anfodloni, oherwydd *Po cyfyngaf gan Ddyn ehengaf gan Dduw*.¹ Nid oes ond gobeithio am

¹ Quo angustius apud hominem (hominis sensu) eo largius (liberius) apud Deum.

well Troiad ar Fyd. Fe addawodd eich brawd *Llewelyn* o *Geredigion*,¹ yr edrychai ryw amser am ryw le i mi *Ynghymru*; ac nis gwaeth gennyf fi o frwynen ymha gwrr i *Gymru*. Duw a gadwo iddo ef iechyd a hoedl, ac i minnau ryw fath o fywioliaeth, ac ammynedd i'w ddisgwyl. Nid oes gennyf yn awr neb arall i ddisgwyl wrtho. Ni waeth gan y Bobl yma, am a welaf fi, er yr hwyed y cadwont Ddyn danodd, os cânt hwy eu gwasanaethu, deued a ddêl o'r Gwasanaethwr, ni phrisiant hwy ddraen, er gwario o hono ei holl nerth a'i amser, ie, a gwisgo o hono ei Gnawd oddi am ei Esgyrn, yn eu gwasanaeth hwylt. *Ysgottyn* yw'r gwr yr wyf yn ei wasanaethu yn awr, a *Douglas*² yw ei enw. Ysgatfydd, chwi a'i hadwaenoch; y mae yna yn Llundain yn awr, a'r rhan fwyaf o'i amser, gyda *Iarll Baddon* (Earl of Bath) yn dysgu ei Fab ef. Efe yw'r Gwr a gymmerth blaid y Prydydd *Milton*, yn erbyn yr Enlliwiwr atgas gan *Lauder*. Pa wedd bynnag, tôtst a chaled ddigon yw hwnnw wrthyf fi; 'r wyf yn dal rhyw ychydig o Dir, sy'n perthyn i'r Ysgol, ganddo ef, ac er ei fod yn rhŷ ddrud o'r blaen, etto fe yrrodd y leni i godi ar fy Ardreth i, rhag ofn a fyddai i Gurad, druan, ennill dim yn ei wasanaeth ef, neu gael bargaen rŷ dda ar ei law ef. (O, the unparalleled extent³ of Scotch kindness and charity!) Etto ni chlywai ei Stiwart ef (yr hwn a wyddai'n anian dda pa beth a dalai y Tir) ar ei galon godi mo'r Ardreth un ffyrting yn uwch, ac odid y rhoesai neb arall gymmaint am dano. Nid wyf ond Bwngler am ysgrifennu Llythyr Cymraeg, o eisiau arferu, er fy môd yn dyall yr Iaith yn o lew; ac am hynny gwell i mi bellach droi'r Ddalen.—I am exceedingly obliged to you for the favour you did me in putting my name in for one of the Welsh Dictionaries, and should be glad to know if one might buy two or three of the Bibles to give away, and at what price? As for *Cywydd y Farn Fawr*, I would have sent it you with all my heart, but that I understand that Mr Ellis, Minister of Holy-head, intends to be at the expence

¹ Lewis Morris, Esqr. of Cardiganshire.

² Dr. Douglas, late Bishop of Carlisle, now Bishop of Salisbury.

³ Yn y llawysgrif "extensiveness" wedi ei gywiro i "extent."

of printing it. That, probably, was the reason why Mr Wm Morris did not send you a Copy of it. He can shortly send it in print, with Notes, Explanations, &c., which will be far better and more correct than I can send it at present. However, if you choose to have it from me, you shall and wellcome; only let me know so much in a line by Post, for I hope, that which I received is not to be both first and last. If it please God to lend me my life and health, I will find enough of that kind of diversion for you, especially if I could once be so happy as to get rid of the confinement of a School. I have now but very little time to spare (perhaps an hour or two in a day) and yet, notwithstanding, I keep up a pretty expensive correspondence. I make shift to write some new thing or other to Mr L. Morris, about every month. Some time ago I was wishing I had a Correspondence in London (besides my Patron, for he would do me no good,) that I might, if possible, be furnished with a few Books that would give me an insight into the Oriental Languages, I mean the *Arabick* and *Syriack*; for the *Hebrew* and *Chaldee* I have some smattering in. I have often heard that almost any Book may be had, and pretty reasonably, at the Booksellers' stalls in London. Now if you should by chance see an *Arabick Grammar*, &c., either buy it, or cheapen it, and let me know the price, I could easily send up the money by the Salop Waggon, [which goes to London every week,] and receive any parcel from thence back by the same for it comes within half a Mile of my house. I say if you should see such a book by chance, (for I would not put you to the least trouble in the World about it,) and secure it for me, I would remit the money immediately, and ever gratefully acknowledge the favour. And perhaps I might some time or other be able to compass the buying of a Polyglott Bible.—Mae genyf ryw awydd diwala i ddysgu cymmaint ag a allwyf, ond yma ni fedraf gael mo'r llyfrau i ddysgu dim a dalo i'w ddysgu. Nid wyf yn cofio glywed sôn erioed am y *Mr Huw Dafis* yr ych yn crybwyll am dano, nag am Modryb *Mari Brodiart* o Lan Eilian 'chwaith. Mae'n atgof genyf glywed sôn am *Mr Richard Broadhead*, neu *Brodiart*, o *Ben Hescin*, ym Môn; ond ni adnabûm i neb

erioed yn *Llan Eilian*, na nemmawr yn un lle arall ym Môn, oddigerth ychydig ynghylch y Cartref, a thua *Dulas* a *Bodewryd* a *Phenmon*, &c., lle'r oedd ceraint fy Mam yn byw. Er pan aethum i'r ysgol gyntaf, hynny oedd ynghylch Dêg neu un ar ddeg. oed; nid oeddwn arferol o fod Gartref ond yn unig yn y Gwyliau, ac felly nid allwn adwaen mo'r llawer. Mi a wn amcan pa le mae *Tref Castell* yn sefyll, er na's gwyddwn pwy a'i pioedd. Y tro cyntaf erioed yr aethum i'r Ysgol, diange a wnaethym gyd â Bechgyn eraill, heb wybod i'm Tâd a'm Mam: fy Nhad a fynnai fy nghuro, a'm mam ni's gadawai iddo; ba wedd bynnag trwy gynhwysiad fy Mam, yno y glynais, hyd oni ddysgais enill fy mywyd. A da iawn a fu imi; oblegid ynghylch yr amser yr oeddwn yn dechreu gallu ymdaro tros of fy hun, fe fu farw fy Mam, ac yno nid oedd ond croesaw oer gartref i'w ddisgwyl. I Dduw y bo'r diolch, mi welais ac a gefais lawer o adfyd, ac etto methu cefnu'r cwbl; ond gobeithio'r wyf weled o honof y darn gwaethaf o'm bywyd eisus heibio.—Da iawn a fydd gennyf glywed oddiwrthych, pan gaffo'ch gyfleusdra; a goreu po cyntaf. Bid siccr i chwi, os gwelwch yn dda, gael rhyw Gywydd yn y nesaf, ac ymhob un o hyn allan. Chwi a gawsech *Gywydd y Farn* yn hwn oni buasai fy mod yn meddwl mai gwell i chwi ei gael yn Argraphedig. Os nid ellwch yn hawdd ddiollu'ch Llythyr â Ffrencyn, gyrrwch ef ymlaen heb yr un; ni wna Grotten na'm dwyn na'm gadael.—If Mr Hugh Davies calls of me in his way to *Anglesey*, I shall be glad to see him; I live four Miles short of *Salop*, within half a Mile of the Golden Horse Shoe, on Watlingstreet road; which is about 3 quarters of a Mile short of Tern Bridge Turnpike as he goes from Watlingstreet to Atcham, and so to *Salop*. I have time to write no more but that I am (with abundance of thanks for this favour) Your most obliged humble servant.

Gronwy Ddu, *alias* Offeiriad

alias Y Bardd Bach o Fon.

N.B.—Llwybreiddiwch eich Llythyr fal o'r blaen, ond yn unig cofiwch ei orchymmyn i Gŵd *Shiffnal* (*Shiffnal Bag*) ac mi a'i caf ddauddydd neu dri yn gynt, oblegid heb hynny fe â heibio i'm trwyn i'r *Mwythig*, ac yno bydd hyd ddychweliad y *Post*.

Llythyr 5.

At RICHARD MORRIS.

DONNINGTON, Awst 15, 1752.

Syr,

Dyma'ch Llythyr wedi cyrraedd hyd ymma ; a da iawn oedd gennyf ei weled, ac nid bychan ei groesaw er mwyn y Llaw a'i hysgrifennodd. E fu frwnt anial gennyf lawer gwaith, er pan ysgrifenis attoch o'r blaen, na buaswn yn gyrru i chwi Gywydd y Farn. Ni's gwn, pe crogid fi, pa fodd y bu hynny o wall arnaf ; eithr boed siccr gennych mai nid anewyllysgarwch oedd yr achos, ond byrr feddwl. Tybio wnawn i fal Hurryn, mai amgenach a fyddai genych ei gael yn Argraffedig, heb ystyried mai unig Gymmeradwyaeth yr Anrheg oedd hanfod o honaw o law yr Awdwr. Ba wedd bynag, os rhynga fodd iwch esgusodi hynny o esgeulusdra, llyma fo i chwi yn awr fal y mae gennyf finnau trwy ei liw a'i loywion, fal y dywedynt.¹—Wel, dyna i chwi Gywydd y Farn, ac odid na fydd ryfedd genych (a gwaelod y Gwaith) gael o hono gymmaint cymmeriad yn y Byd. Ond os mawr iawn ei Gymmeriad, mwy yw'r genfigen, gan rai, wrtho. Os nad ŷch yu dirnad paham y rhoddwyd y geiriau hyn yn ei ddiwedd—*Crist fyg a fo'r Meddyg man*—gwybyddwch clâf a thra chlâf o'r Cryd oeddwn prŷd y dechreuais y Cywydd, ac hyd yr wyf yn cofio meddwl am farw a wnaeth i mi ddewis y fath destyn. O's chychwi a chwenych weled peth ychwaneg o'm Barddoniaeth i, gadewch wybod pa ddarnau a welsoch (rhag i mi yrru i chwi y peth a welsoch o'r blaen), ac yno mi yrraf i chwi Gywyddau o fesur y Maweidiau. 'Rwyn dyall fod yr *hên Frutaniaid* yn Bobl go gymdeithgar yna yn *Llundain*. Ond pa beth a ddywaid yr Hen Ddihareb, *Ni bydd dynn dau Gymro?* Gobeithio er hynny nad gwir mo bob Dihareb, ac os e, mai nad Dihareb mo hon, on'd rhyw ofer-chwedl a ddychymmygodd rhyw hen Wrach anynad, ymladdgar. Digon gweddol a thylwythgar y gwelais i hynny o Gymru a gyfarfûm â hwynt yn *Lloegr*. O's tybiwch yn orau, chwi

¹ Yma y dilynai'r Cywydd. Dywed y llawysgrif rhwng crom-fachau 'Gwelwch y Cywydd yn "Diddanwch Teuluaid."

² Poeticae, non erunt consentientes duo Cambri.

ellwch ddangos Cywydd y Farn i rai o'ch brodyr yn y *Cyfarfod Misawl* nesaf, yn enwedig i Mr Huw Dafis, neu'r cyffelyb, a fo'n hanfod o'n gwlad ni ein hunain. Ni'm dawr i pa farn a roi'r arno, oblegid gael o hono farn hynaws a mawrglod gan y Bardd godidoccaf, enwocaf sy'n fyw y dydd heddyw, ac (o ddamwain) a fu byw erioed Ynghymru, nid amgen *Llewelyn Ddu o Geredigion*, yr hwn yr wyf fi yn ei gyfrif yn fwy na myrdd o'r Mân-glytwyr Dyriau, naw hugain yn y Cant, sydd hyd Gymru yn gwybeta, ac yn gwneuthur neu'n gwerthu ymbell resynus Garol, neu Ddyri fôl Clawdd. Pe cai y fath Rymynnwyr mellidgedig eu hewyllys, ni welid fyth Ynghymru ddim amgenach, a mwy defnyddfawr, na'u diflas Rincyn hwy eu hunain.

Am y Grammadeg *Arabaeg* a *Syriaeg*, gadewch iddynt, ni fynwn i er dim eich rhoi chwi mewn côst na llafur er porthi fy awydd fy hun. Nid wyf etto berchen y bocced a brynnai Lyfr o werth Dwybunt. Rhyw Goron neu Chweugian a fyddai ddigon genyf fi wario ar Lyfrau *Arabaeg*. Nid oeddwn i yn deusyf nac yn disgwyl yr â'ach chwi i'r boen i ymofyn cyn fanyled ynghylch y fath beth. Rhaid i mi, heb y gwaethaf, roi heibio feddwl am y cyfryw bethau, hyd oni thrô Duw ei wyneb a gyrru i mi fy Ngofuned, neu rywbeth a fo cystal er fy lles. Rhaid yw yn awr arbed yr Arian tu ag at fagu'r *Bardd a'r Telyniawr*, a chodi calon "*Y Wraig Elin rywiog olau.*" Am y Llyfrau *Arabaeg* ac *Ebryw* sydd yn eich meddiant chwi eich hunan, nid wyf mor chwannog a'u cybyddu oddiarnoch : ni fyddai hynny mor llawer gwell na lladrad, oblegid fe orfyddai arnoch brynnu eraill yn eu lle hwynt at eich gwasanaeth eich hun. Mae'n gyffelyb eich bod chwi'n dyall yr Ieithoedd hynny, ac os felly mi a wn fi yu swrn dda anwyled y gall fod genych y Llyfrau. Mae gennyf fi yma Feibl, a Salter, a Geirlyfr a Gramadeg *Hebraeg*, a dyna'r cyfan,—a da cael hynny. Ond am yr *Arabaeg*, ni feddaf Lyfr o honi. Gwysh a fyddai gennyf gael gwybod pwy yw *Siancyn Tomos Phylip*, sy'n dyall yr ieithoedd Dwyreiniol cystal. Gwyn eich byd chwi, ac eraill o'ch bâth, sydd yn cael eich gwala o ddysg a Llyfrau da, ac yn amcreiniaw mewn ehangder a digonoldeb o bob cywreinrwydd, wrthyf fi a'm bâth, sy'n gorfod arnom ymwithio'n dynn cyn cael llyfiad bys o geudyllau goferydd Dysgeidiaeth. Gwae fi o'r cyflwr! Ni ddam-

weiniodd i mi adnabod mo *Ieuan Fardd o Golege Merton*; ond mi a glywais gryn glod iddo, a thrwy gynhorthwy *Llywelyn Ddu*, mi welais rywfaint o'i Orchestwaith a diddadl yw na chafodd mo'r glod heb ei haeddu. Er ei fod yn iau na mi, o ran oedran, eto mae'n hŷn *Prydydd* o lawer, oblegid ryw bryd *Yngwyliau*'r Nadolig diweddaf y dechreuais i, ac oni buasai'ch Brawd *Llywelyn*, a yrrodd i mi ryw dammaid praw, o waith *Ieuan*, ac a ddywaid yn haêrllug y medrwn innau brydyddu, ni feddylaswn i erioed am y fath beth. Tuag at am yr hyn yr y'ch chwi yn ei ddywedyd, sef, mai Gronwy Ddu o *Fôn* yw Pen Bardd Cymru oll, mae gennyf ddiolch o'r mwyaf i chwi am eich tŷb dda o honof; ond gwir ydyw'r gwir, yn ydych yn camgymeryd. *Llewelyn Ddu* yw Pen Bardd Cymru oll, ac ni weddai'r Enw a'r Titl hwnnw i neb arall sy'n fyw heddyw. Nid yw *Ieuan* a minnau ond ei *Ddysgyblion* ef, ac o'r *Dysgyblion* pwy a yf ei ddysg orau, ond hwnnw fo'n wastadol tan law ei Athraw? E fu hynod iawn yr ymdrech rhwng *Gŵr o Geredigion* a *Gŵr o Fôn*, er ys gwell na thrychan *Mlynedd* aeth heibio, sef, *D. ap Gwilym*, a *Gryffydd Gryg*; ac am yr wyf fi'n ei ddyall, *Môn* a gollodd a *Gheredigion* aeth a'r maes. Felly ninnau:—pa beth yw Gronwy Ddu wrth *Ieuan Fardd o Geredigion*? eto gwych a fyddai i *Fôn* gael y llaw uchaf unwaith, i dalu galanas yr *Hên Ruffydd Grâg*? Gwaetha peth yw, nid wyf fi'u oael mo'r amser, na heddwch, na hamdden gan yr hen Ysgol front yma, a drygnad y *Cywion Saeson*, fy *Nysgyblion*, yn suo 'n ddidor ddidawl yn fy *Nghlustiau*, yn ddigon er fy syfrdannu a'm byddaru. Chwi welwch fy mod yn dechreu dyfod i ysgrifennu *Llythyr Cymraeg* yn o dwnais. Gadewch gael clywed oddi-wrthych cyntaf byth ag y caffoch hamdden, ac os oes genych ryw *Lyfrau Hebraeg* a dim daioni ynddynt, neu rai *Arabaeg*, a alloch yn bur hawdd eu hepcor, chwi ellwch eu llwybreiddio ataf fi—i'w gadael yn yr "*Horse Shoe near Tern Bridge*," a'u gyrru gyda'r Waggon sy'n perthyn i'r *Mwythig*. Ond na yrrwch i mi ddim a fo dreulfawr, ag na alloch yn bur hawdd eu hepcor. Os gyrrwch *Lyfr* yn y *Byd* a dalo ei yrru, myfi a ddygaf y gôst, ac a'i gyrraf yn ol i chwi drachefn (*Carriage paid*). Bellach rhaid cau hyn o *Lythyr* oblegid ni erys *Mall*.

¹ Ychwanega'r llawysgrif yma rhwng cromfachau—"viz., Revd Evan Evans."

draeth wrth Owain, ac y mae lle i ofni nad erys y *Pôst* wrth Rônwy. Byddwch wych. Wyf eich tra-rwymedig a gostyng-eiddiaf Wasanaethwr,

Goronwy Ddu, gynt o *Fôn*.

Dyd-dyd gadewch wybod orfu i chwi dalu am y Llythyr o'r blaen.

Llythyr 6.

At WILLIAM MORRIS.

DONNINGTON, *Medi* 21, 1752.

SYR,

Mi a dderbyniais eich caredig lythyr o'r 31 o Awst, yr un mynud ag yr oeddwn yn cau fy llythyr at eich brawd Llewelyn, sef oedd hynny *Medi*'r 16, yn ol y rhif newydd, a hyn a roes i mi gyfleusdra i chwaneu darn at ei lythyr ef y'mherthynas i'r hyn yr ydych chwi yn ei grybwyll yn eich llythyr; a gobeithio y caf ateb cysurus. Nid oes genyf amgen (a pha raid?) i'w roi i chwi na bendith Dduw, a diolch am eich caredigrwydd a'ch cymmwynasgarwch, a'ch gofal am danaf.

Drwg iawn ac athrist genyf y newydd o'r golled a gawsoch am eich mam: diau mai tost a gorthrwm yw y ddamwain hon i chwi oll, a chwith anguriol ac anghysurus, yn enwedig i'r hen *ŵr* oedranus; eithr nid colled i neb fwy nag i'r cymmydogion tlodion; chwychwi oll, trwy Dduw, nid oes arnoch ddiffyg o ddim o'i chymmorth hi yn y byd hwn, ac a wyddoch gyd â Duw i ba le yr aeth, i Baradwys, mynwcs Abraham, neu wrth ba enw bynnag arall y gelwir y lle hwnnw o ddedwyddyd, lle mae eneidiau y ffyddloniaid yn gorphwys oddiwrth eu llafur, hyd oni ddelo cyflawniad pob peth, ac yno, wedi canu o'r udgorn diweddaf, a dihuno y rhai oll a hunasant yn y llwch, y caiff pob enaid oll eu barnu yn ol eu gweithredoedd yn y cnawd; a chymmaint un a hunasant yn yr Arglwydd a drosglwyddir i oruchafion Nefoedd, yno i fod gyd â'r Arglwydd yn oes oesoedd.

Ond nid wyf fi yma yn amcanu pregethu, mewn llythyr, ac afraid ysgatfydd fuasai i mi ddywedyd dim wrthy ch chwi ar y fath achos; oblegyd eich bod chwi, yr wyf yn deall, yn fwy cydnabyddus â brenin y dychryniadau na myfi; ac felly yn llai eich arswyd o honaw: canys mi glywais iddo o'r blaen fod yn anian agos attoch, cyn nessed a dwyn ymaith yr ail ran o honoch eich hun, sef asgwrn o'ch esgyrn, a chnawd o'ch cnawd chwi. Duw, yr hwn a'i galwodd hi i ddedwyddwch, a roddo i chwi oll amynedd a chysur.

I'm sorry my letter to Mr. Ellis was not kind enough; I think I thanked him for *that* and all other favours. What, did he expect that I should burst out in ecstacies, and launch forth into a panegyrick on his extraordinary erudition and deep skill in his mother's tongue, a specimen whereof he had inclosed in his letter. I was not so well-bred as to learn to flatter, and if that was what he expected, I am not sorry he was disappointed; I thought the Doctor had been a man of sound years, and could take up with truth in its own native dress, without the bawd's stakes and garb of soothing and flattery. I have known him of old to be of a morose and peevish temper, an instance whereof he gave me at your house at Holyhead; for having given me a thesis to make a theme on, when I waited on him with it, made, I suppose, in the best manner I was then able (which was no way contemptible considering my years) the good Dr. (I conceive, expecting that I should have outdone himself and Tom Brown too) fell into such extravagancy of passion as little became him, crying "*What stuff* is here! Out upon it! I've done with you! I don't want *your* Latin myself" (a wonder, forsooth, for a fellow of a College), and a great deal to the same purpose. Now I might as well have sent him back his Welsh paper with a *What stuff!* I can write better Welsh myself (a greater wonder) and I don't want it, &c., &c. And might have added likewise, *and can write* as good Latin or any other School language. However, if want of kindness in my letter is the reason why *Cywydd y Farn* is dropt, I am no way concerned at it; let him know (with thanks and compliments) that he does me a special and notable piece of

service. But if it be for want of notes, &c., surely, he that could make the Cywydd, can also write notes on it; and if the noise about it is so far gone abroad as to raise a general expectation, I don't know but it may be advisable to print it, and even requisite in some measure. *Now your crown* (if you can find in your heart to part with it upon so trifling an occasion) *and mine*, and another of Mr. Hugh Williams, will compass it, and we may have it and some two more printed here, under my own eyes, at Salop, and afterwards equally divided betwixt us, to be disposed of at pleasure. As to our national indolence and contempt of our own language, we can but take one view of the state of letters. 'Tis a melancholy consideration; so full of discouragement, that I choose to say no more of it.

I've received the repeated favours of two letters from your brother Richard, and have in answer to the second, at his desire, sent him Cywydd y Farn, and expect next post to hear from him again.

Da iawn a fyddai genyf ddyfod i fyw ym Môn, os gallwn fyw yn ddiwall ddiangen: ac nid wyf yn ammeu na fyddai Llangristiolus yn ddigon i mi fagu fy mhlant pe'i cawn. Ni rwnach ffrencyn ar ddwyn llen gyfan o bapur, mwy na phed fai onid hanner hynny, ac am hynny mi a yrrais i chwi ar y tu arall i'r llen ryw fath o gywydd, nid y goreu, ond y diweddaf a wnaethum. Mi a'i gyrrais i Geredigion yn y llythyr diweddaf; ond ni chlywais etto pa un ai da ai drwg, ai canolig ydyw—dyma fo i chwi fal y mae gennyf finnau. Llauer iawn o drafferth a phenbleth a roes Duw i'm rhan i yn y byd brwnt yma; ac onidê mi fuaswn debyg i yrru i chwi ryw fath o'r Gywydd Coffadwriaeth am yr hen wraig elusengar o Bentre Eirianell; ond nis gallwn y tro yma.

Mae'r Ysgol ddiflas yn agos a'm nychu fi. Pa beth a all fod yn fwy diflas a dihoenllyd i ddyn sydd yn myfyrio, na gwastadol gwrad a rhincyn cywion Saeson? prin caf odfa i fwytta fy mwyd ganddynt—a bychan a fyddai fod cell haiarn i bob un o hcnynt o'r neilldu, gan yr ymdderru a'r ymgeintach y byddant; ac fel tynnu afange o lyn yw

ceisio eu gwastrodedd. Ond nid hyn mo gorph y gainge 'chwaith ; mae'r rhieni yn waeth ac yn dostach na'r plant ; pobl gïaidd, galedion, ddigymwynas, anoddefus ydynt oll—a'r arian yn brin, a'r cyflog yn gwtta, a'r cegau yn aml, a'r porthiant yn ddrud gyd â minnau—Duw a'm dycco o'u mysg hwynt, i'r nef neu Gymru, yr un a welo yn oreu.

I would not have you to communicate the contents of my letter to Mr. Ellis, not that I fear him or any of his kidney, but because I suppose his spleen is already on the stretch, and more provocation would do him harm. If his own ill nature and pride carries him to an indecent height, it is what I cannot help, I am sure I designed him no offence or affront. If his notions of things and mine do not exactly tally, where is the harm of it ? Our thoughts and sentiments are free born, and cannot be brought into subjection to any one, and like our faith, can be wrought on by nothing but the convictions of reason and argument ; whatever cessions and compliances may be squeezed out of us by awe and interest are but mere hypocrisy and dissimulation. And for him to deny me the liberty of enjoying my own sentiments (which by the bye, I doubt not, were juster than his own in that case) is, I say, as great a piece of tyranny as ever the man of Rome usurped over men's consciences : I beg you would let me know in your next what part of my letter he was principally offended at. You may, if you please, make my compliments to him as usual, and, if you will, shew him the *Cywydd*, which I wrote on the other side, on purpose that it might be cut off from the letter. I have no more to add at present, but that I am, Dear Sir, your most obliged humble servant,

GORONWY OWEN.

P. S. If Llangristiolus could be had at all, I suppose it would not be till after the *Λεαθ* of the *πρεσβυτ—Ιγκυμβετ*. Mi a adwaen yr hen gorph, a hen walch gwydn yw mi a'i gwrantaf. I don't understand this affair rightly ; I am very well acquainted with Esq. B. do. l. but would not take the world to write to him but on a sure footing—Duw gyd a chwi.

Llythyr 7.

At WILLIAM MORRIS.

DONNINGTON, December 8, 1752.

DEAR SIR,

It is a sad case to be forced to begin a letter to a friend with an apology. I own I had need to do so; though at present I shall only beg your pardon for my dilatoriness, which I doubt not but you will grant without an apology. It is a sufficient punishment, to be deprived, by my own tardiness of the pleasure of your letters. I have not heard from Gallt Fadog since the beginning of October, though I wrote about a month since. Mr. Llewelyn Ddu talked of going to London; and I fear he had set out before my letter reached Ceredigion. I heard from the Navy Office not long ago, and am still a letter in debt to Mr. R. Morris, which I intend to discharge very soon.

Chwi gawsech glywed oddi wyrthyf yn gynt, ond odid, oni buasai y rhew tost a fu'n ddiweddar. Nid yw'r Awen ond fferllyd ac anystwyth ar yr hin oer yma. Ni chaiff dyn chwaith mo'r amser i brydyddu gan fyrred y dyddiau, a chan ymysgrythu ac ymwithio i gonglau; a pha beth a dâl crefft heb ei dilyn? Pa wedd bynnag, dyma i chwi ryw fath ar bwt o Gywydd o goffawdriaeth am yr hen wraig dda o Bentref Eir-iannell gynt. Hoff oedd genyf hi yn ei bywyd, a diau fod rhywbeth yn ddyledus i goffadwriaeth pobl dda, ar ol eu claddu; yr hyn, er nad yw fudd yn y byd iddynt hwy, a all ddigwydd fod yn llesol i'r byw, i'w hannog i ddilyn camrau y campwyr gorchestol a lewychasant mor hoyw odidog yn y byd o'u blaen hwynt. Nid yw cymmaint fy rhyfyg i a meddwl y dichon fod ar law dyn o'm bath i ganu iddi fal yr haeddai: beth er hynny? 'Melusaf y cân eos, ond nid erchis Duw i'r frân dewi.' Yr asyn a gododd ei droed ar arffed ei feistr, ac nid llai ei ewyllys da ef na'r colwyn, er nad hawddgar ei foesau. Fe all Bardd Du ddangos ei ewyllys, ac nid all Bardd Coch amgen, cyd bai amgen ei Gywydd.

I do not remember that I ever saw a *Cywydd Marwnad* by any of the ancients—men whom I would willingly imitate

—and so cannot tell how such a *Cywydd* ought to be made ; neither do I call this a *Cywydd Marwnad*, but *Cywydd Coffadwriaeth*. I did not rightly know how to go about it ; for I could not form any proper idea of it in my mind ; and so I was obliged, as it were, to build without a plan. I saw myself under several difficulties. Poets in these cases are—and I think are allowed to be, though they ought not—very lavish of their praises, even to an hyperbole, and seldom free from flattery, even of the grossest kind, that is, hard lying. I proposed to myself to keep a strict eye on truth ; but then I saw that my truth, would, of necessity be so like other men's falsehoods, that the counterfeit would hardly be distinguishable from the sterling coin ; and for that reason I was afraid to say what my love of truth would needs force me to say. I saw that I could say nothing of that excellent woman—though perhaps true of her only, and peculiar to herself—but what had been ascribed before by the prostituted breath of some execrable poetaster or other to, perhaps, the most worthless miscreant. I am sure my main endeavour was to avoid all appearances of flattery ; and that at the expense of suppressing some truths. And if anything looks like it, it is foreign to my intention, and I utterly disclaim the meaning of whatever may be perverted to such a construction. These were some of my main difficulties ; but whether I have surmounted them I leave you to judge. I have one favour to ask you ; and that is, that you would present this *Cywydd* in my name to your father, whom I am really sorry for ; and send me a copy of Y Bardd Coch's *Cywydd*, i gael gweled pa ragor rhwng Coch a Du. But for love's sake do not you take example by me in deferring to write. I beg I may hear from you as soon as conveniently may be ; and I shall never again be faulty in point of expeditiousness.

Os gwyddoch pa le y mae, rhowch fi ar sathr y brawd Llewelyn Ddu. Yr wyf yn tybio ei fyned i Lundain cyn hyn ; ac os felly, yn iach glywed na siw na miw oddi wrtho hyd oni ddychwelo.

My compliments to Mr. Ellis ; and if he chooses to join in the publication of the *Cywyddau*, he shall be very wel-

come, and have my thanks too. But I am afraid the *Cywyddau* will never be printed, because I doubt the money cannot be raised. The rate of printing at Salop is two guineas a sheet for 1,000 copies, which is three times too much to bestow on them; and there would not go above two or three of them at most on a sheet. For my part, I am very indifferent whether they are printed or not.

Ai byw yr hen Gristiolus wydn fyth? Is the curacy of Llanrhuddlad disposed of? What other curacy is vacant? for I am sure I shall never better myself by staying here. I have already sufficiently tried the generosity of my Scotch patron, and find it too slender to lean upon. He is the hardest man I ever dealt with. Waethwaeth yr â'r byd wrth aros yma; prin y gellir byw yr awrhon—a pha fodd amgen, tra bo y brithyd am goron y mesur *Winchester*, a'r ymenyn am saith ceiniog, a'r caws am dair a dimai'r pwys?—a pha sut y gellir disgwyl byw tra cynnydda'r teulu, ac na chynnydda'r cyflog? Y llangiau a ânt fwyfwy'r clwt, fwyfwy cadach; ac ymhell y bwyf, ïe, pellach o Fôn nag ydwyf, os gwn i pa'r fyd a'm dwg. Ni's gwybûm i mo'm geni [er clywed gan fy mam ganwaith,¹] nes dyfod i fysg y *Saeson* drelion yma. Och finnau! Mi glwyswn ganwaith sôn am eu cynneddfau, a mawr na ffynnasai genyf eu gochel. Mi allaf ddywedyd am danynt, fal y dywed Brenhines Seba am Solomon, “Gwir yw y gair a glywais yn fy ngwlad fy hun am danynt, etto ni chredais y geiriau nes im' ddyfod ac i'm llygaid weled; ac wele ni fynegasid i mi yr hanner.” Nid oes genyf fi lid yn y byd i'r Doctor E—s; mae yn rhydd iddo ef ddictatio fal y fynno, onid fod yn rhydd i minnau wneuthur yn fy newis ai canlyn ei ddictat ef ai peidio; a pheidied o a digio oni chanlynaf, ac yno fe fydd pob peth o'r goreu.

Cenawes ystyfnig ydyw 'r Awen. Ni thry oddiar ei llwybr ei hun er ungwr. Ac yn wir nid yw ond digon afresymol i ŵr na fedd nac Awen na'i chysgod gymmeryd arno ddysgu un a'i medd, pa fodd i'w harfer a'i rheoli. Fe ellir gwneuthur pwt o bregeth ar y testyn a fynno un arall; ond am Gywydd, ni thâl ddraen oni chaiff yr Awen ei phen yn rhydd, ac aed lle mynno. A phwy bynnag a ddywedo amgen, gwybydded fod ganddo

¹Nid yw'r frawddeg sy rhwng cromfachau yn argraffiad R. Jones. Cymerir hi o argraffiad Llanrwst.

Awen ystwythach na'm Hawen i, yr hon ysgatfydd sydd mor wargaled o ddiffyg na buaswn yn ei dofi yn ieuangach. Cennad i'm crogi onid wyf yn meddwl fod yr Awen, fal llawer mireinfelech arall, po dycnaf a diwyttaf y cerir, murseneiddiaf a choecaf fyth ei cair. Nis gwn i, pe'm blingid, pa un waethaf ai gormod gofal, ai gormod diofalwch.

We have here in this parish of Wroxeter some very curious pieces of antiquity lately found. They are three Roman monuments, set up, as appears by the inscriptions (which are very plain and legible—the stones, too, being entire), about the time of Vespasian; one being for Caius Manlius,—a Prætorian legate of the twentieth legion; and another for Marcus Petronius, an ensign or standard-bearer of the nineteenth legion. Wroxeter was once one of the finest cities in Britain, though now but a poor village, as appears by the ruins that are now to be seen, and are daily more and more discovered, and by the vast number of Roman coins that are yearly and daily found in it. It was called by the Romans “Uriconium” and “Viriconium,” perhaps from *Gorygawn* or *Gurogion*, and probably destroyed by the Saxons; for we have here a tradition, that it was set on fire by a flight of sparrows that had matches tied to their tails for that purpose by the enemy.

Llythyr 8.
At RICHARD MORRIS.

DONNINGTON, *Rhagfyr* 18, 1752.

Y CAREDIG GYDWLADWR,

Mi a dderbyniais eich Llythyr er's ennyd fawr o amser, a chan diolch i chwi am y Llyfrau a yrrasoch imi, er na welais monynt etto. Fe ddywaid Mr Llywelyn Ddû i mi yn ei Lythyr, ei fod wedi eu derbyn hwy, ac mae'n debyg y gyrr hwynt yma gyntaf ag y caffo gyfleusdra. Mi gychwynais 'sgrifennu attoch er ys yn agos i bymthengnos, ac yn hynny dyma Lythyr o *Fôn*, ac un arall o *Allt Fadawg* yn dyfod i'm dwylaw; ac yno gorfu arnaf ail fwrw fy Llythyr attoch chwi, rhag dywedyd celwydd yn ei gynhwysiad: oblegid meddwl yr oeddwn fod y Gŵr o *Allt Fadawg* gydâ chwi yn *Llundain* yna, fal y dywedasai y byddai yn ei Lythyr o'r blaen, ond weithion mi glywaf ei fod gartref. Dymunaf arnoch nad eloch i'r gôst i brynnu i mi ddim ychwaneg o Lyfrau o herwydd nis gwn i pe'm blingech, pa fodd i wneud i chwi Arian iawn am a yrrasoch. Odid y daw fyth ar fy llaw i dalu'r pwyth i chwi am eich caredigrwydd, ac onid e, mi a'i gwnawn yn ewyllysgar. Mi glywais fyned o Dduw â'ch Mam; a saeth i'm calon oedd y Newydd. Da iawn i laweroedd a fu hi yn ei hamser, ac ym mysg eraill i minnau hefyd pan oeddwn yn Blentyn. Hoff iawn a fyddai genyf redeg ar brydnhawn Sadwrn o Ysgol *Llan-Allgo* i *Bentre Eirianell*, ac yno y byddwn siccr o gael fy llawn hwde ar fwytta Brechdanau o Fêl, Triagl, neu Ymenyn, neu'r un a fynnw'n o'r tri rhyw; papur i wneud fy Nhasg ac amryw neges arall, a cheiniog yn fy Mhocced i fyned adref, ac anferth siars, wrth ymadael, i ddysgu fy Llyfr yn dda; a phwy bynnag, a fyddai yn y byd, y ceid ryw ddydd fy ngweled yn glamp o Berson. Boed gwir a fo'i gair; ac nid yw'n anhebyg, gan weled o Dduw 'n dda ffynnu ganddi adael Meibion o'r un Meddwl â hi ei hun ar ei hol. Duw fo da wrthi, da fu hi i mi. Da'n fyw, da'n farw, tra bo ddafn o waed yngwythi ei Meibion. Daccw i chwi y tu draw i'r

Ddalen ryw fath ar Gywydd o Goffa da am dani. Da y gwn na ddichon fod ar law burgyn o'm bath i ganu iddi fal yr haedda'i; etto mi allaf ddangos yr Ewyllys, ac nid eill y gorau ddim ychwaneg. Mi allaswn, rwy'n cyfaddef, siariad geiriau mwy, on'd yr oedd arnaf weithiau ofn dywedyd y gwir i gyd, rhag i neb dybied fy mod yn gwenieithio i'r hyn sydd gasbeth gan fy Nghalon. Fe w'yr pawb a'i hadwaenai hi, nad ydwyf yn celwyddu nag yn gwenieithio o'i phlegid. Am y lle y crybwyllais eich Enw chwi, escusodwch fi; nis gwyddwn pa beth i'w ddywedyd am danoch, ac nis clywais erioed amgen nâ'ch bod yna yn Llundain, a rhai o'ch mân gampiau a'ch mwynion chwedlau gynt, pan oeddych yn fachgen, a glywswn gan fy Mam:—*Pa fodd y cymmerasoch fwyall fechan gydd chwi i dorri'r Ysgol erbyn y Gwyliau, a'r cyffelyb.* Mi welais hefyd er ys gwell nâ deunaw Mlynedd ym Meddiant f'Ewythr Rhobert Gronw, Lythyr, ac ynddo ryw nifer o Englynion cywreinddoeth, a yrrasech gynt oddi yna at fy Nhaid (yr Hên Ronw) ac heblaw hynny nid côf genyf glywed siw na miw yn eich cylch. Pa wedd bynnag 'rwy'n dyall wrth hynny fod gennych eich rhan o Naturioldeb gwreiddiol yr Hen Gelfyddyd, a gobeithio na thybiwch i mi wneuthur dim cam a chwi. Mi yrrais y Cywyddi Mr. Morris o *Gybi*, ac i fy Athraw o Allt Fadawg hefyd ond nis clywais etto pa'r un ai da ai drwg ydyw. Rwy'n coelio pe cymmeraswn lai o ofal yn ei gywreinio, mai llawer gwell a fuasai: canys siccr yw fod gormod gofal cynddrwg a gormod diofalwch. Llyna'r Cywydd fel ag y mae;] ni phrisiwn ddraen er gwneuthur pwtt o Gywydd i'r Gymdeithas o Hên Frutaniaid, ond cael ystlys gair o'i hanes. Da iawn a fydd genyf glywed oddiwrthych pan gaffoch ryw gyffeusdra. Nid oes genyf ddim 'chwaneg i'w ddywedyd ond fy mod yn rhwymedig i chwi am bob Twrn da. Yr hwn wyf, Syr, Eich ufuddaf, ostyngyddiaf Wasanaethwr a Chydwladrwr anwiw,

GRONWY DDU GYNT o *Fôn*.

¹ Ychwanga'r llawysgrif—"Gwelwch y Cywydd yn *Diddanwch Teuluaid*."

Llytbyr 9.

A: RICHARD MORRIS.

DONNINGTON, *Febry*. 21st 1753.

DEAR SIR,

NOTHING could have been more agreeable to me, than to employ my Muse on the subject you sent me ; but the more agreeable the Subject, the more I regret the vast inequality of my poor Muse to such an arduous task. If therefore it is not so well executed as I could wish, I readily own it was owing to my incapacity, and not to any defect in our Language. For *That* is (at least I am willing to believe it is) adequate to the highest strains of Panegyrick, and abundantly fitted for copiousness and significancy, to express the sublimest thoughts in as sublime a manner as any other Language is capable of reaching to. But still we must not think it is privileged above all other Languages of the Universe, and exempted from all difficulties and restraints. No, it has its own proper Idioms as all others have, and consequently when it is tied down, to keep pace with another, it is straitened and fettered, like David in Saul's armour, and like him had rather it own sling and stone (the meanest of weapons) than be armed Cap à pè in such an armour, as it has not proved or knows nothing of. Thus with regard to Translations, it fares with all Languages, but more especially where there is such a very great (I had almost said, irreconcilable) difference between the properties and Idioms of two Languages, as confessedly there is between our's and the English. This difficulty (great as it is) is again doubly augmented, when our Translation is required to be in Verse. There (besides the usual difficulty of making what is a beautiful thought in the one appear like common sense in the other) we are tied to find out, and range in order, letters and Syllables : What an exquisite nicety is required in this literal Muster (if I may so call it) you very well know, so that it is sufficient for me only to mention it. Perhaps it were wished that the Rules of Poetry in our Language were less nice and accurate : we should then undoubtedly have more writers, but perhaps

fewer good ones. I would never wish to see our Poetry reduced to the English Standard, for I can see nothing in *That* that should entitle it to the Name of *Poetry*, but only the number of Syllables (which yet is never scrupulously observed) and a choice of *uncommon*, or if you please *Poetick* words, and a wretched Rhyme, some times at the end, and in Blank Verse, i.e. the best kind of English Poetry, no Rhyme at all. Milton's *Paradise Lost* is a Book I read with pleasure, nay with Admiration, and raptures: call it a great, sublime, nervous, &c, &c, or if you please a Divine Work. You will find me ready to subscribe to anything that can be said in praise of it, provided you do not call it *Poetry*, or, if you do so, that you would likewise allow our *Bardd Cwsg* to take his seat amongst the Poets. As the English Poetry is too loose, so ours is certainly too much confined and limited, not in the *Cynghaneddau*, for without them it were no Poetry; but in the length of Verses and Poems too, our longest lines not exceeding Ten Syllables. (Too scanty a space to contain anything *Great* within the compass of *Six* or *Seven* Stanzas, the usual length of our *Gwardodyn Byrr*) And our longest Poems not above *Sixty* or *Seventy* Lines, the standard Measure of *D. ap Gwilym's Cywyddau*; which is far from being a length adequate to a Heroic Poem. However, these are, I apprehend, difficulties that will never be remedied; these Models our wise Fore-fathers left us, and *these* I presume, they judged most agreeable to the genius of our Nation and Language. Some freedom and ease of composition is, and was always observed to be productive of happier effects than an over-rigid and starched nicety. Thus the Greeks were much less confined as to Quantities than the Romans. And, not to detract from Virgil's deserved praise, I think Homer may be justly allowed to be preferable to him, almost in such a measure and proportion, as an original Writer is [to a] Translator. The Romans had several words even in their own Language, that, by reason of their Quantities, could not possibly be put into Verse. Thus, *Horace* was at a loss to name the Town *Equotutium*, and was fain to describe it by a round-about sort of a Paraphrase. And *Martial* was hard put to it, to name the favourite Boy *Earinus*, Domitian's

valet. But on the contrary, every harsh word sounded smooth in a Greek's mouth: They might sound "*Apes, Apes,*" with an air, tho' they made the same syllable in the same word to be, first, *long*, and with the *same* breath, *short*. This, *Martial* wittily observes of them, and at the same time as wittily laments the over-rigid severity of his own Country Muses:—

"Nobis non licet esse tam disertis
Musas qui colimus severiores."

But with all their severity, if *Martial* had been acquainted with the obstinate coy, and incompilant temper of our British *Awen*, he would certainly have taken the Roman Muses for a bevy of City Courtezans. Besides, our Muse, by long disuse has almost forgot to converse with Princes, at least in the mode and language of the present times. No wonder then that my performance should fall short of the pattern given me; if I have kept the sense of my Original, and dressed it in true (tho' homely) language, I hope it may be thought sufficient. If this manner of address is already customary, I commend it; and will, if desired, provide something better, if I live, against next year. Let me know whether such an address might not be agreeable on the Prince's Birth-day. I think I could (with a little rubbing over) get the rust off my Latin Muse on such an Occasion—But *Cantabs* have it fresh and fresh.
Eich rhwymedig Wasanaethwr

GRONWY DDU GYNT O *F6n*.

Llythyr 10.

At WILLIAM MORRIS.

DONNINGTON, Ionawr 15, 1753.

GAREDIG SYR A'M HANWYL GYDWLADWE,

LLYMA eich epistol o'r 30^a o Ragfyr o'm blaen, a chan diolch am dano. Da ydyw'r newydd fod y teulu ieuaingc wedi dyfod trwy y rhan gwaethaf o'r frech wen. Mi ddymunwn, pe mynnai Dduw, fod fy neu-fab innau yn yr un cyflwr. Mae yr frech wen, er nad gwyn ei gwaith, yn britho llawer wyneb yn y parthau hyn, ac yn priddo rhai, er na channadhaodd Duw iddi etto ymweled a'm teulu i. Diolch am y canu Coch. Mi dygaswn fod Huw yn lewch dyn na hyn. Ni thalai fy Nghywydd i gaccymwcci; a hwn ynteu, rhyngoch chwi a minnau, nid yw ond

Cywydd o waith prydydd pren—
Bawach na gwaith Mab Owen;

ond gobeithio yr wyf fod fy Nghywydd i yn beth gwell yr awrhon, nag oedd pan yrrais ef i chwi; oblegid mi a newidiais gryn ddarn o honaw cyn ei yrru i Allt Fadog ac i'r *Navy Office*. Mi glywais o Allt Fadog ddwywaith er pan ysgrifenis atoch o'r blaen. Yn y diweddfaf onid un o Allt Fadog yr oedd ateb oddi wrth Mr. Meyrick o Fodorgan, nad oedd wiw meddwl am Gristiolus. Felly dalied yr hen Gorph ei afael yn y pared yr hyd a fynno. Mae genyf gan diolch i Mr. Ellis am ei ewyllys da. 'R wyf yn coelio mai gŵr o'r mwynaf yw i'r sawl a'i deallo; a thybio yr wyf, pe buasai gas genyf ef, yr hyn ni bu erioed, y gwnaech imi ci hoffi heb y gwaethaf imi. Peth mawr yw clywed geirda i un gan wyrda fal chwi ac eraill a ellir eu coelio. Mi wn na chair clod gan y cyfryw heb ei haeddu; o herwydd fod pob gŵr da uwchlaw rhagfarn a gwêniaith. Ni fynawn i iddo er dim gymmeryd traferth arno i chwilio am Bentriaeth i mi. Fe allai y darparai Dduw imi rywbeth cyn bo hir. Nid wyf ar fedr aros yma ond lleiaf fyth ag a allwyf; ond gwell aros yn unman na drwgrodio.

I would not have him bespeak or engage anything for me; for that may disappoint somebody. All that I desire is, to

hear what vacancies there are, and how much worth, and let the accepting be in my own choice ; otherwise I may be tied, *nolens volens*, to a blind bargain. Ie, drud gethin yw argraffu cywyddau yn y Mwythig, yn enwedig os mynnir papur da. Ni chlywais oddi wrth y Person Williams er ys talm mawr o amser. Nid gwiw genyf ymhel ag ysgrifenu nodau ac esponiadau hyd onis gwypwyf yn sicr pa'r un a wneir, ai eu hargraffu ai peidio ; ond nid ydyw hyny, deued a ddêl, oddi ar waith dwy awr neu dair o amser. Gweled yr wyf nad yw ond gwaith gwellt imi roi fy ewyllysyr da i'r gost o argraffu peth er fy mwyn i, na wna ffyrllingwerth o les i mi na hwythau, ond rhoi gwaith i ambell geccryn i 'spio gwallau ac i'm coegi a'm cablu am fy ngwaith. Llyna arfer rhan fawr o bobl Fôn, ie a phobl gwlad arall, gynt ; ac cddid eu bod etto nemmawr gwell eu moesau. Am hyny synhwyrolaf y tybiwn adael iddynt ganu dyriau Elisa Gowper o Lanrwst, yr hyn fo hoffaf ganddynt. Etto gwnewch chwi a fynnoch. Os eu hargraffu a welwch yn orau, ni phrisiaf i adraen am y cabl a'r gogan a gaffwyf gan bennaubyliaid. Prin iawn yw yr arian gyda mi,—prinach o lawer na'r cywyddau,—ac onide ni fyddwn 'chwaith hir yn ymarofyn pa un a wnaid eu hargraffu ai peidiaw.

Ydwyf eich Gwasanaethwr,

GRONWY DDU.

Llythyr 11.

At WILLIAM MORRIS.

DONNINGTON, Chwefror 24, 1753.

GAREDIG STR,

Llyma'r eiddoch o'r 10fed yn f' ymmyl er ys wythnos ; er huffed yw gennyf eich epistolau, etto nid wyf mor annioddefgar nad allwn weithiau aros eich cyfleusdra am danynt, nac mor sarrug nad allwn faddeu rhyw swrn o'ch esgeulusdra o bai raid, a chyd-ddwyn â'ch annibendod, am nad wyf fy hun mor esgud ag y gweddaï ; felly boed sicr i chwi nad ymliwiaf byth â chwi o'r erthyb hwnnw ; a phed fawn B&b, chwi gaech lonaid y cap coch o'm pardynau. Prin y gallech goelio, ac anhawdd i minnau gael geiriau i adrodd, mor rwymedig wyf i Mr. Ellis a chwithau. Diau mai o wir serch ar ddaioni, ac nid o ran cydnabyddiaeth, neu un achos arall o'r cyfryw, y mae Mr Ellis gymmaint ei garedigrwydd ; a Duw awdwr pob daioni, a dalo iddo.—Fe orfydd arnaf, yn ddiammau, chwilio am ryw le cyn bo hir, ac felly dybygaf y dywedwch chwithau pan wypoeh fy hanes : Y mae genym yma ryw ddau 'scwier o hanner gwaed (chwedl y Bardd Cwsg) un Mr. Lee, ac un arall Mr. Boycott, y naill a fu, a'r llall sydd, yn Ben Trustee i'r Ysgol yma. Yr oeddwn o'r dechreu hyd yr awr hon mor gydnabyddus â'r naill ag a'r llall ; y diweddaf sydd un o'm plwyfolion yn Uppington ; ond y llall a fu yn wastadol yn gynnorthwywr i mi yn fy anghenion : Mr. Lee, a roddai i mi fenthyg pump punt neu chwech wrth raid, ond gan B—tt, ni chaid amgen na *mug* o ddioid a phibellaid ; ac weithiau pan ddigwyddai iddo ddyfod i'r Eglwys (yr hyn ambell flwyddyn a fyddai yng nghylch teirgwaith) mi gawn ran o'i giniaw, os mynnwn, ond fe'm naccaodd y cadnaw o fenthyg chweugain wrth fy angen, er nas gofynaswn ond i brofi ei haelder ef ; 'rych yn llygadrythu, ysgatfydd, wrth glywed sôn am fenthyccio arian, ond nid rhyfedd y peth, a mi yn dal rhyw faint o dir, ac yn talu treth ac ardreth a chyflogau, heb dderbyn mo'm cyflog fy hun ond dwy waith, ac yn amlaf unwaith, yn y flwyddyn. Pa ddelw bynnag, mae rhyw elyniaeth rhwng y ddau wr uchod, a'r sawl a gaffo gariad un, a fydd sicr o gâs y llall ; Lee, sydd *χουγ*, a Boycott sydd yn un

o addolwyr Iago. Pob cyffelyb ymgais, fal y dywedant ; felly nid anhawdd dirnad pa un gymmhwysaf ei hoffi o ran ei blaid, a phed amgen, pa un a haeddaï hefyd ei hoffi er mwyn ei haelioni. Nid ellais erioed aros addolwyr Baal, Iago, &c. &c., a'u *cabals* a'u celfi, ac ni ddysgais erioed chware ffon ddwybig, a thybio 'r wyf, na ddichon neb wasan-aethu Duw a mammon. And if my policy is not, sure my honesty and plainness are to be commended. O'r ddeuwr hynny Boycott yw eilun fy Meistr (fal y mae gnawd i un o ucheldir yr Alban,) a chan fod yn gorfod arno ef fod yn Llundain, ar law Boycott y gadawodd ei holl fatterion yma, i'w trin fal y mynno ; ac felly Boycott sydd yn talu i mi fy nghyflog ac yn derbyn fy ardreth, &c. &c. Ac yn awr dyma'r anifail, wedi cael o honaw fi yn ei balfau dieffig, yn dwyn fy nhippyn tir oddiarnaf, without the least colour of reason or justice, or even the formality of a warning. Yn iach weithian i lefrith a phosel deulaeth, ni welir bellach mo'r danteithion hynny heb i mi symud pawl fy nhid. Ni wiw i mi rhagllaw ddisgwyl dim daioni yma, ac anghall a fyddai fy mhen pe disgwylwn, ac odid i mi aros yma ddim hŵy na hanner y gwanwyn o'r eithaf ; ond o'r tu arall mae i mi hyn o gysur ; daccw Mr Lee, wedi cael i mi addewid o le gan yr Arglwydd Esgob o Landaff, yn gyntaf fyth y digwyddo un yn wâg yn ei Esgobaeth ; mi glywaf ddywedyd na thâl y lleoedd hynny nemmor, ac nad oes ond ychydig iawn ar ei law ef ped fai'r holl bersoniaid yn meirw. Beth er hyny ? Gwell rhyw obaith na bod heb ddim ; ond Och fi, wr fach ! pa fodd i ddyall eu hiaith *hwynt-hwy* ? a pha bryd y caf weled fy anwylyd Môn doreithiog a'i mân draethau ? Dyna gorph y gaingc. Llauer gwaith y bwriedais gynt (ac ni's gwelaf etto achos amgen) na ddown byth i Fôn i breswyllo, hyd na bawn well fy nghyflwr nag yr oeddwn pan ddaethum allan o honi : pan ddaethum o honi, 'roedd genyf arian ddigon i'm dianghenu fy hun, a pha raid ychwaneg ? ac nid oedd arnaf ofal am ddim ond f'ymddwyn fy hun fal y gweddai, a thybio'r oeddwn fod dwy law a dau lygad yn llawn ddigon i borthi un genau ; diammeu na thybia'r byd mo'r cyflwr presennol elfydd i hwnnw a grybwyllais ; y mae genyf yn awr lawer o safnau yn disgwyl eu porthi, er nad oes gennyf ond.

yr un rhifedi o ddwyllaw, &c. &c., ag o'r blaen tu ag at ymdaro am fy mywyd ; etto er maint fy ngofalon, cyn belled wyf oddiwrth feddwl fy nheulu'n bwys a gormes arnaf, a'm bod yn fy nghyfrif fy hun yn gannwaith dedwyddach na phed fai genyf gann punt sych wrth fy nghefn am bob safn sy genyf i ofalu trosto : oblegyd pe digwyddai i mi unwaith ddyfod at gerrig y Borth yn y cyflwr yr wyf, da y dylwn ddiolch i Dduw, a dywedyd fel y dywaid y Patriarch Jacob, " Ni ryglyddais y lleiaf o'th holl drugareddau di, nag o'r holl wirionedd a wnaethost a'th was, oblegyd a'm ffon y deuthum dros y *Fenai* hon, ond yn awr yr ydwyf yn ddwy fintai : " a diau mai fy ffon a minnau oedd yr holl dylwyth oedd genyf pan ddaethum tros *Fenai* o Fon, ond yn awr y mae gennyf gryn deulu a ro'es Duw i mi mewn gwlad ddiethr. Bendigedig a fyddo ei enw ef.

If I was ever so sanguine, I could hardly hope that the said Bishop of Landaff would find me any thing so soon as I shall want, which must be probably about lady-day next, and consequently should not be so indolent as to leave myself unprovided in case of necessity. To use one's own endeavours is not at all inconsistent with a firm reliance on providence. I should be very glad to hear of a curacy in any county of North Wales excepting Anglesey and Denbighshire, the first I except for the reason above mentioned, and the other, because I know the inhabitants of it too well. Pobl gignoethaidd, atgas ydynt, ffei arnynt ! as my wife is used to say in her Shropshire dialect. I beg you would be so good as to get some intelligence whether that Curacy in Lancashire, where young Owen of Aberffraw was to have gone to, may now be had, and if so, whether the place is worth stirring for. I have no objections to that country any more than this ; I am now [a] pretty old priest, and any one that would serve turn in Shropshire, especially in this part of it, might also suit any other county in England, London only excepted. As I am in favour with Mr. Lee, nid anhawdd a fyddai iddo ef ddal i mi grothell yn mha le bynnag y byddwn, ond cadw ohonof yr hen gyfeillach ar droed. MAe o yn ŵr mawr iawn gyda Earl of L'owys (Lord Herbert gynt), Sir Orlando Bridgman, Esgob Llandaff, ac aneirif o'r gwyr

mwyaf yn y deyrnas ; ond y mae yn awr yn bur henaidd ac oedranus, yn nghylch 65 neu 70 o leiaf, ond fe allai Duw iddo fyw ennyd etto er fy mwyn i. Nid rhaid i chwi yngenyd mo hyn wrth y Llew, rhag iddo ddifrawu o'm plegid, ac felly i minnau gollir gobaith o ddyfod fyth i Fon ; ond y mae'n debyg ei fod yn gwybod eisuus, oblegyd yn ddiweddar, pan oedd Person Bodfuan yn Lley'n wedi marw, mi ddymunais ar Mr. Richard Morris fyned yn enw Mr. Lee a minnau at Esgob Llandaff i ddeisyf arno ofyn y lle hwnnw i mi gan ei frawd Esgob o Fangor. Pa sut a fu rhyngddynt ni's gwn i, ac ni's gwaeth genyf, mi a gollais yr afael y tro hwnnw ; ond y mae Mr. M. o'r Navy Office yn dywedyd addaw o Esgob Bangor ynteu wrtho ef y cofiai am danaf ryw dro neu gilydd, pe bai goel ar Esgob mwy nag arall. Nis gwn i pa'r fudd a ddaw ; ond hyn sydd sicr genyf, fod yr un nefol ragluniaeth ag a'm porthodd hyd yn hyn, yn abl i'm diwallu rhagllaw ; a pha bryd bynnag y digwyddo i mi saethug, fod Duw yn gweled mai rhywbeth arall sydd oreu er fy lles. Nid oes yma bwt newydd yn y byd o Gywydd nac Awdl weithian, oblegyd mi fu'm yn cael fy llawn hwde ar wnethur rhyw Gywydd i'r Gymdeithas o Gymmrodorion yn Llundain, ar ddymuniad y gwr o'r Navy Office, a da yr haeddai oddiar fy llaw bob peth a f'ai yn fy ngallu ; ni welais i erioed ei garedicach o Gymro na Sais, er na's gwelais erioed mo'no yntau.—Dyna gydnabyddiaeth ryfeddol ! Dyma'r Cywydd hwnnw i chwi, fel ag y mae ; ond yn gyntaf rhaid i mi eglurhau y testyn i chwi, yr hwn sydd fel y canlyn. It is an address to His Royal Highness the Prince of Wales, to be presented to him by the Lord Bishop of Peterborough (his Highness's Preceptor) in the name of the Society of Ancient Britons, on St. David's day next, in Welsh and Latin. The Latin is composed by some young Cymro in Cambridge, and the Welsh by your servant Gronwy Ddu. That the Latin and Welsh might tally, the address was drawn up in English at London, and sent to me (and I suppose to Cambridge too) to be translated into verse, so that this Cywydd is but a translation, and I disclaim all praise and dispraise alike from every thought, figure, fancy, &c., in it ; nothing of it is mine but the cynghanedd and

language. Y mae'n gyffelyb fod Ieuan Brydydd Hir ac eraill wedi eu rhoi ar waith ar yr un achos, ac mai'r Cywydd goreu a ddewisir i'w ro'i i'r Tywysog; a sicr yw, os felly y mae, ni chaiff fy Nghywydd i ddangos mo'i big i'w Frenhinol Uchelder. [Yma y dilyn y Cywydd i'w gyflwyno i Dywysawg Cymru.¹] Dyna i chwi y Cywydd fal y mae, ac os boddia'r Gymdeithas, nid wyf yn ameu na chewch glywed ychwaneg o son o Lundain; fe'i hargraffir mae'n debyg cyn ei ro'i i'r Tywysog. Os byw fyddaf ryw Wyl Ddewi arall, mi fynnaf finnau genhinen sidan o Lundain; nid oes yma ond cennin gerddi i'w cael, ac ni's gwaeth gan lawer am eu harogledd hwy, ond yn enwedig y Saeson yma. Mae genyf un ffafr arbenig i'w gofyn genych, a hyny yw, fod o honoch mor fwyn a gyru i mi o dro i dro yn eich llythyrau, engraffau, neu siamplau o'r pedwar mesur ar hugain. This is a favour I've been a begging of Mr. Lewis Morris this whole twelve months and above without any effect. One example or two in a letter would soon make me acquainted with them. I suppose you either have or may borrow Grammadeg Sion Rhydderch; I remember my father had one of them formerly, and that is the only one I ever saw, and as far as I can remember, it gave a very plain, good account of every one of them, viz., Cywydd Deuair Hirion (or the like) a fesurir o 7 sillaf, &c., &c. All the Measures I know at present are Englynion Unodl Union, Cywydd Deuair Hirion, Gwawdodyn Byr, and Englyn Milwr: I protest I know no other. The two last, Mr. Lewis Morris brought me acquainted with, and the only knowledge I had of Gwawdodyn Byr, when I made my Gofuned, was a stanza or two of it, made by Ieuan Brydydd Hir on Melancholy that Mr. Morris had sent me as a specimen of his ability in Welsh Poetry, and no wonder that my Gofuned should be faulty in blindly copying after so inaccurate a pattern. Is it not a pity that many a pretty piece should be for ever lost for want of proper help to produce it! 'Rwyf agos a diflasu yn canu yr un dôn byth fel y gôg. Mae Cywydd yn awr, o eisiau tipyn o ryw amheuthyn, wedi myned mor ddiflas a photes wedi ei ail dwymno. Gyrwch i mi ryw un neu ddau o'r mesurau na's adwaen yn mhob llythyr, ac yna

¹ Gwel tudal 71 *Bardd. Gor.*, arg. Lerpwl.

mi fyddaf yn rhwymedig i ganu'ch clod yn mhob mesur o honynt. My compliments, and sincerest thanks to Mr. Ellis. —F'anerch at eich tad yn garedig, ac at William Elias, os digwydd i chwi ei weled. Gadewch glywed oddiwrthyhch oddiyna pan gaffoch awr o hamdden, ac fe fydd i chwi ddiolch o'r mwyaf am bob llythyren, gan (yr anwyl gydwladwr) eich rhwymedcaf wasanaethwr,

GORONWY DDU O FON.

O.S.—Ai ê, ai ê, meddwch chwi, Mr Owen yw'r Bwrdais dros dref y Duwmaris; ai un o honom ni yw efe? ai ynte un o blant Alis y Biswail? meddwl yr oeddw'n nad oedd neb o Foneddigion Môn yn *χορηγία* namyn Mr. *Μευρη* o *Βοδοργαν* yn unig. Fe fu Mr. Owen o Brysaddfed yn byrddio gyda mam fy ngwraig i yn Nghroes Oswallt pan oedd fachgen yn yr Ysgol yno. Ni chlywais o Allt Fadog er ys 6 wythnos neu 7.—Gobeithio fod pawb yn iach yno. Byddwch siongc.

Llythyr 12.

At WILLIAM MORRIS.

SALOP, April 19, 1753.

DEAR SIR,

I TAKE this opportunity to return you thanks for the favour you did me in procuring me a curacy that is much better than my former, and to let you know that Mr. Brooke is willing to allow me £35 per annum according to my expectation. I do accept of it, and am engaged by promise to be at Walton before Low-Easter Sunday, and hope this exchange will be for my good. I am now in Salop, where I came to buy some few necessaries for rigging, &c. for I would not willingly appear very ill accoutred in a strange place on my first arrival. I forgot to bring a frank with me from home, and am loath to miss this Post, so beg you will pardon my putting you to a great expence this one time; as soon as I arrive at Walton I shall write to you again and then the frank will be of service. If Sion Dafydd Rhys is not already set out, I beg you would stop him

till I am fixed at Walton. My compliments to Mr. Ellis, with abundance of thanks for S. D. Rhya. My neighbouring ministers have promised to officiate for me here till a successor be provided, so my present patron can't think himself ill-used. The worst that I have to fear from this affair is, that I shall have some difficulty in removing my family. As soon as I am fixed you shall hear from me. I've no leisure to add any more, but that I am, Dear Sir, your most obliged humble servant,

GORONWY OWEN.

O.S.—Gwae fi na wyddwn pa un ai bod Llewelyn yn Nghallt Fadog ai ynte yn Llundain ; yr wyf ar dorri fy nghalon o eisiau clywed oddiwrtho fo.

Llythyr 13.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, *Ebrill* 30, 1753.

FY ANWYL GAREDIG GYDWLADWR,

DYMA fi yn *Walton* o'r diwedd, ar ol hir ludded yn fy nhaith. Mi gyrhaeddais yma bore ddoe, ynghylch dwy awr cyn pryd gwasanaeth ; a'r Person a'm derbyniodd yn groesawus ddigon. Ond er maint fy lludded, fe orfu arnaf ddarllen y gwasanaeth a phregethu fy hun y bore, a darllen gosper yn y prydawn, ac yntau a bregethodd. Y mae y gwr yn edrych yn wr o'r mwynaf ; ond yr wyf yn deall fod yn rhaid ei gymmeryd ef yn ei ffordd. Mae y gwas a'r forwyn (yr hyn yw yr holl deulu a fedd) yn dywedyd mai cidwm cyrrith, anynad drwg-anwydus aruthr yw : ond pa beth yw hynny i mi? Bid rhyngddynt hwy ac yntau am ei gampau teuluaidd ; nid oes i mi ond gwneyd fy nyled-swydd, ac yno draen yn ei gap. Hyn a allaf ei ddywedyd yn hŷ am dano, na chlywais erioed haiach well pregethwr, na mwynach ymgomiwr. Climmach o ddyn amrogo ydyw—garan anfaintunaidd—afuniaidd yn ei ddillad, o hyd a lled

aruthr, anhygoel, ac wynebpryd llew, neu ryw faint erchyll-ach, a'i ddrem arwguch yn tolcio ym mhen pob chwedl ddigrif, yn ddigon er noddi llygod yn y dyblygion; ac yn enoi dail yr India hyd oni red dwy ffrwd felyngoch hyd ei ên. Ond ni waeth i chwi hynny na phregeth, y mae yn un o'r creaduriaid anferthaf a welwyd erioed y tu yma i'r Affric. Yr oedd yn 'swil gennyf ddoe wrth fyned i'r Eglwys yn ein gynau duon fy ngweled fy hun yn ei ymyl ef, fel bâd ar ol llong.

Bellach e fyddai gymmwys rhoi i chwi ryw gyfrif o'r wlad o'm hamgylch; ond ni's gwn etto ddim oddi wrthi, ond mai lle drud anial ydyw ar bob ymborth: etto fe gynnygiwyd i mi le i fyrddio (hyd oni chaffwyf gyfle i ddwyn fy nheulu attaf) yn ol wyth bunt y flwyddyn; a pha faint rhattach y byrddiwn ym Môn? Nid yw y bobl y ffordd yma, hyd y gwelaf fi, ond un radd uwchlaw Hottentots; rhyw greaduriaid anfoesol, didoriad. Pan gyfarfyddir â hwy, ni wnant onid llygadrythu yn llechwrs, heb ddywedyd pwmp mwy na buwch; etto yr wyf yn clywed mae llwynogod henffel, cyfrwys-ddrwg, dichellgar ydynt: ond yr achlod iddynt, ni'm dawr i o ba ryw y b'ont.

Pymtheg punt ar hugain yw yr hyn a addawodd fy *Mhatron* i mi; ond yr wyf yn deall y bydd yn beth gwell na'i air. Ni rydd i mi ffyrlling chwaneg o'i bocced; ond y mae yma Ysgol råd, yr hon a gafodd pob Curad o'r blaen, ac a gaf finnau oni feth ganddo: hi dâl dair punt ar ddeg yn y flwyddyn. Fel hyn y mae: pan fu farw y Curad diweddaf, fe ddarfu i'r *plwyfolion* roi yr Ysgol i'r clochydd; ac yn wir, y clochydd a fyddai yn ei chadw o'r blaen, ond bod y Curad yn rhoi iddo bum punt o'r tair ar ddeg am ei boen. Ond nid oes, erbyn edrych, gan y plwyfolion ddim awdurdod i'w rhoi hi i neb; ond i'r Person y perthyn hynny; ac y mae efe yn dwrddio gwario 300 neu 400 o bunnau cyn y cyll ei hawl. Felly yr wyf yn o led sicr o'i chael hi; ac oni chaf, nis gwn yn mha le y caf dŷ i fyw ynndo; odid i mi ei chael hithau gryn dro etto, tu a'r Mehefin neu y Gorphenaf, ysgatfydd, pan ddel yr Esgob i'r wlad.

Os yw J. D. Rhys heb gychwyn, gyrrwch ef yma gyd â'r llong nesaf; a byddwch sicr o lwybreiddio ef, a'ch holl lythrau, at Rev. G. Owen, in Walton, to be left at Mr.

Fleetwood's, Bookseller, near the Exchange, Liverpool. Mi a welais yn Liverpool yma heddyw rai llongwyr o Gymru, ie, o Gybi, y rhai a adwaenwn gynt, er na's adwaenent hwy mohono fi, ac na's tynnais gydnabyddiaeth yn y byd arnynt, amgen na dywedyd mai Cymro oeddwn o Groesoswallt. (Ile na's adwaenent hwy,) ac felly yr wyf yn dyall fod yn hawdd cael y peth a fynnir o Fôn yma. Ond drwg iawn gennyf glywed fod Mr. Ellis anwyl yn glaf. Er mwyn Duw rhowch fy ngwasanaeth atto, a chann ddiolch am y Dr. Davies.

Nid oes gennyf ddim ychwaneg i'w ddywedyd yn awr, ond bod y genawes gan yr awen wedi naghau dyfod un cam gyda myfi y tu yma i'r Wrekin (the Shropshire Parnassus,) and that as far as I can see, there is not one hill in Lancashire that will feed a muse; however we will try whether a muse (like a Welsh horse) may not grow fat in a plain level country. If that experiment will not do, I know not what will. I beg to hear from you by the return of the Post, and let me know if Mr. Ellis is any thing better; his death, I am sure, would be an irretrievable loss, not only to Holyhead and Anglesea, but to all Wales. Don't fail to let me hear from you as soon as possible, and how my dear poetry tutor, Llewelyn, does. I have no time to write more, but that I am, Dear Sir, Your most obliged humble servant,

GRONWY DDU o FON.

Calanmai Newydd yn Nhref Lerpwl.

Llytbyr 14.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, June 2, 1753.

ANWYL GYDWLADWR,

LYYMA'CH caredig lythyrau o'm blaen o fesur y cwpl. Digrif iawn oedd cael ail afael yn yr hen gydymaith diofal gan Walchmai, aiê, aiê ?

Gorloes rydiau a gorddyar eaws ? O'r goreu, gadewch iddo. Yn wir hen gorph go anhawdd ei ddeall yw Gwalchmai. Yet I doubt not, if I had the advantage of perusing him and some others, but I could find out the meaning of every word in him. As I have neither Dictionary nor any other help by me at present, I can't pretend to understand one half of what you sent me ; I do, however understand *too much* [of it to think it has no beauties, and too little] to be able to point 'em all out. This I may say, that the part of *Gorhoffedd* which you now sent me, has fully confirmed me in the opinion I had of "Moch-ddwyreawg huan haf," &c. I observe that the word *gorhoffedd* itself signifies the same thing as we now call *cynsêt*, i.e. conceit, as *cynset yr Arglwyddes Owen* (hen gainc ar y delyn) &c. And certainly this was Gwalchmai's conceit, i.e. a liberty he indulg'd himself of making a poetical gasconade, or brag of his feats. *Dyffestin* is certainly the same as the Latian *festino*, perhaps derived from it, or rather *festino* from *dyffestin*, and that again from *ffêst*, which is the more simple word, and therefore to be look'd upon as the original. You know Monsieur Pezron's Rule. I wish some able hand would endeavour to improve the etymological knowledge of our language, by reducing the compound words into their simples, and derivatives into their primitives ; it would open a wide door to the thorough understanding of our language, and the establishing of the critical parts of ancient and modern orthography. Edward Llwyd in displaying his vast treasure of European languages, has rather confounded than settled the etymology of ours. If the thing was once judiciously done we should view our fine language in a quite different light, and find it to be (as I am persuaded it is) more independent of all European languages than has

been hitherto ever imagined. I question whether we have one single word in the language, but what may be fairly derived of some monosyllable of our own. *Dyffestin* from *ffest* I have mentioned. I never saw any etymon offered of the word *dechreu*, yet I think it is as visible as the summer's sun, that it is compounded of *dy* and *creu* (to create,) *e* & *y* being promiscuously used by the antients, and what can more properly signify *to begin*, than a verb derived of another that denotes the beginning of the universe? And what is *diweddu* but a metaphor taken from *unyoking a team*, and compound of *di* and *gwedd*? But more of this by and by. I know no better way of conveying to you my notion of this piece of poetry than by rendering it into modern Welsh, without any regard to metre, or writing down the original, which you have by you:—

Haul haf boreu ei godiad, brysia,
 Peraidd (yw) pynciau adar, teg (yw'r) araul hin dawel;
 Myfi sydd wych fy nghynnedfau, yn ddiarswyd mewn brwydr;
 Myfi sydd (megys) llew rhag (y) llu a ruthrasant ar fy nghaerau;
 Ie'n siwr. Dyn gwych o Gwalchmai, medd Goronwy.

Bu'm yn effro drwy'r nos yn cadw (y) terfyn
 (Wrth) rydau wedi eu harloesi, dŵr a dŷn y cên (the covering)
 oddiar wreiddyn;

Glas (yw) gwellt (y) lle anghyfanedd, diau mai hyfryd y dŵr,
 Trydar eos (sydd) ganiad gynhefin,
 Gwyllanod yn chwareu ar wely o lifeiriant
 Lleithion eu plu, pleidiau hydrin, i. e. ciwed ymladdgar, or hawdd
 eu trin. q. which of the two?

N. B. The words within parentheses are what I myself put in to explain the original sense.

I doubt not but you'll think this explanation very odd, therefore I think I had best give my reasons for it, without meddling with the other parts of the Awdl at present. First then I observe that every compound word has it's beauty, expressing something more, or else expressing it otherwise than the simple word does. Thus *gorwylais y nôs*, is equivalent to *gwiliais trwy'r nôs*, and enhances the sense; as *pervigilo* in Latin does that of *vigilo* taken simply. *Achadw* likewise signifies more than the bare word *cadw*, it means to *keep* diligently, to be a good centinel, and is equivalent to our *go-ar-chadw* or *gwarchod*. *Ffin* is the same with the Latin *finis*, (which is but a derivative from it with a Latin termin-

ation,) hence *cyffin*, &c. ; it signifies the border of a country, and is near a kin to *min*, whence the Latin *terminus* and our *terfyn*, which is no more than *tir min* and *tir fin*. Gorloes I take to be compound of *gor* and *lloes* (not *gloes*,) or put contractedly for *go-ar-lloes*. There was certainly sometime in use such a monosyllable as *lloes*, whence our modern *arlloesi*, or *arlloesi*. Now if this conjecture of mine be allowed to be right, we may easily understand what he means by *gorloes rydau* or *rydau* as we call fords now. Then because of the *gor*, they should be very *clear fords*. *Dygen*, I own, is one of the hardest words in the piece to me, but I take it to be compounded of *di* and *cenn*, if not, I know not what it is. *Gorlas gwellt didryf*, I think is so easy as to need no explanation, only *didryf* is (according to Dr. Davies,) compounded of *di* and *tref*, and signifies an unfrequented or uninhabited place. *Dwfr neud iesin*, *neud* is the same as *diau*, *truly*. The next thing worth notice is *gwylein*, which is a plural formed in the same manner as *cifran*, plural *cifracin*. In Llŷn they call them at this day *gwyllyn* ; and certainly *ei* and *y* were of equal use with the antients ; witness the plural *eirf* and *yrf*, from the sing. *arf*. As the transcribers of these pieces from age to age did not pretend to an infallibility, I am inclined to think that *lleithryyon* is no less than a mistake of theirs for *lleithion*, which was perhaps written *lleithyyon* (the antients being frequently too liberal of their *i*'s and *y*'s in their orthography,) and so the *r* might possibly creep in between the *y-y* thro' their oscitancy. As to *pluawr* I can't think it to be the same as *pluor* (dust), which indeed is itself but a corruption of *pylor*, which is a derivative or rather the primitive of the Latin *pulver* ; but I take *pluawr* to be whimsically put for *plu* ; and my reason for so thinking you'll see in the following rhyme, "Haul yn Ionawr ni mad *welawr*, Mawrth a Chwefrawr a'i dialawr."—*Prov.* What can be more whimsical than *welawr* and *dialawr*? And why may not *pluawr* be of the same stamp? You'll undoubtedly think it high time for me to conclude this insignificant piece of criticism, and truly I think so too, but can't do it without observing in general that the whole piece turns upon feats of arms, as the first two verses plainly shew, and *llachar fy nghleddau, llewychedig*

our ar fy nghylchwy, and in the subsequent parts, and I can't help thinking the scene to be in Montgomeryshire or Shropshire (rather the latter), which was for many centuries the seat of War, the *ffin* (barrier or frontier) of the Cambrian dominions. What leads me to this opinion is, I find mention made of *Evernwy* (a River that I very well know,) which, a little above Llan y Myneich in Shropshire, divides Shropshire from Montgomeryshire, and falls into the Severn between Llan y Myneich and Melverly. This river is (to this day) called by the Welsh *Y Fernwy*, and writ by the English *Vernaise* (after the French fashion,) but pronounced the *Verny*. Add to this, that says to Owain, "Pell o fon fain wyt ti, dwythwal werin," &c. And truly, if he was on the banks of the Verny, he was a pretty distance from Anglesey, no less than the whole breadth of Wales. And as the *scene* is the Banks of the Vernwy, so the *time* is a Summer's morning before sunrising, to which the Poet addresses himself, and wishes his speedy appearance after his fatigue of lying under arms all night in the camp, *yn achadw fin*, guarding the pass of the Fernwy against the English. There is something very beautiful and extraordinary in the pleasant description he gives of the place and the objects of delight that presented themselves to him, as *gorddyar eos*, &c., which none but a poet could have received any delight from in such a dangerous situation as that of lying under arms to wait the approach of a powerful and bloody enemy, But it seems that our ancestors (noble souls) were so far *diogfn yn nhrin* as to be able to attend equally to the warbling of the nightingale and the motion of an enemy, and that even the danger of life itself could make them lose their relish of the pleasures of it. What can be a greater argument of an unrestrained and resolute courage, of an extraordinary firmness and constancy of mind? Wele bellach ddigon ar y lol bottes yma, ac weithian am hanes y llew. Y mae'r hen deigr a minnau yn dygymmod yn burion hyd yn hyn, a pha raid amgen o hyn allan? Ni thymbia'r hen lew ddim yn rhy dda i mi am fy mod yn medru ymddwyn mewn cwmni yn beth amgenach na'r lleill, ac am fy mod yn ddyn go led sobr, heb arfer llymeitian hyd y sucandai mân bryntion yma. Os chwennychnwn bot a phibell, y mae i mi groeso y prydnhawn a fynwyf, gyda'r hen lew ei

hun, lle cawn botio yn rhad, ac ysmocio cety'n lawlaw, ac yno hwre bawb a'i chwedl digrif, a dwndro wrth ein pwys oni flinom. Dyn garw ydoedd y Curad diweddaf! Nid ai un amser ond prin i olwg yr hên gorph, ac os ai ni ddywedai bwmp ond a ofynid iddo, ac fyth ar y drain am ddianc i ffordd, oblegyd hoffach oedd ganddo gwmni rhyw garpiau budron o gryddionach, cigyddion, &c., ac yn nghwmni y cyfryw ffardial yr arhosai o Sul i Sul yn enocio'r gareg, a chwareu pitch and toss, ysgwyd yr het, meddwi, chwareu cardiau, a chwffio, rhedeg yn noeth lymyn hyd ystrydoedd Le'rpwl i ymbaffio â'r cigyddion, a'r rheiny a'u cleavers, a'u marrow bones yn soundio alarm o'i ddeutu, myned i'r Eglwys ar fore Sul yn chwilgorn feddw, &c. Unwaith y gwnaeth gast y ci (fel y dywedant,) fe gymmerth het un o'r gwyr penna'r plwy ac a bisodd ynddi, ac yno fe'i llanwodd â marwor tanllyd, ac a'i tafodd yn nannedd ei pherchenog; fe fu agos i hynny a gwneud i mi y mawr-ddrwg, oblegyd y gwr hwnnw a gawsai'r anmharch gan y curate a wnaeth ei achwyn ar holl wyrda y plwyf, ac a gafodd ganddynt gyttuno na chai curate byth rhag llaw mo'r Ysgol, na dim arall arall a allont hwy eu llestair. This was a mad resolution of his (for theirs)¹ for a man is not accountable or answerable for the miscarriage and folly of another; but however, it cost me a great deal of trouble and arguing to bring them to a better temper, which by a little art and winning behaviour, I've at last effected. Yr ydwyf wedi cael myned yn ben Meistr i'r Ysgol, ond nad rhaid i mi wneuthur dim yn y byd oni ddigwydd i rai ddyfod i ddysgu Lladin. Y mae gennyf un arall danaf i ddysgu Saesneg, i'r hwn yr ydwyf yn rhoddi wyth bunt yn y flwyddyn am ei boen. Ac felly y cwbl wyf fi yn ei gael ydyw yn nghylch chwe' phunt neu saith yn y flwyddyn heblaw'r Ty'n y fynwent. Ac y mae hynny yn ddigon am wneuthur dim.—Y mae'r fargen wedi ei chloi, canys y mae'r articlau cytundeb wedi eu tynu a'u seinio rhyngof fi ac Edward Stockley (fy Usher a'm Clochyd) i'r hwn y rhoesai'r plwyfolion yr Ysgol o'r blaen. Felly, fy holl gyflog i sydd yn nghylch £44 yn y flwyddyn rhwng y ty a'r cwbl. Wel dyna i chwi fy hanes i, a hanes go dda ydyw: i Duw a chwithau bo'r diolch.

¹ Yn arg. Llundain, "of theirs;" yn arg. Llanrwst, "of (his fortheirs)." Tebyg felly mai "of his" ysgrifenyd gan Oronwy.

Mae'r wraig a'r plant wedi dyfod yma er's pythefnos, ac yr ydym oll wrth ein bodd, onid eisiau dodrefn i fyned i fyw i'r Ty'n y fynwent. Fe orfu arnaf werthu pob peth yn Dennington, i dalu i bawb yr eiddo, ac i gael arian i ddwyn ein cost yma; felly llwn iawn a fydd arnom y chwarter cyntaf. Nid oes arnom eisiau dim yn fawr ond gwely neu ddau; am gypyrddau, silffiau, &c., mae y rhai'n yn perthyn i'r tŷ.—Mae genym ddigonedd o burion llenlleiniau, lleiniau bwyd, &c., heb eu gwerthu. Yn nghylch pum' punt a'm gosodai i fyw yn 'bin yrwan. Ac o'r pum' punt (y welwch chwi!) dyma Dduw a haelioni Llewelyn wedi taflu i mi ddwy heb eu disgwyl. Duw a dalo iddo'n ganplyg.—Anrheg i'm dau lanc ydynt.—Ni welais mo'r Captain Foulkes eto, ni che's mo'r amser gan bensityrdanu yn nghylch yr Ysgol yma. Mi glywais son ei fod yn myned i voyage i Guinea yr haf yma. Ni's gwn pe crogid fi pa fodd i gael rhodd Mr. L. Morris yma; os medrwech chwi ddyfeisio rhyw ffordd, da fydd eich gwaith. Rhowch fy annerch yn garedig at Mr. Ellis, a gobeithio ar Dduw ei fod yn dechreu myned yn gefnog. Mi gefais ddau lythyr oddiwrth Mr. L. Morris o Lundain er pan ddaethym yma, ac yr oedd yn dywedyd ei fod wedi gorchfygu ei elynion yn lew. Mi ges un oddiwrth Mr. R. Morris i ddywedyd y cawn fod yn un o'r Corresponding Members o'r Cymmrodorion. As to Mr. Owen of Prysaddfed if he should happen to write to me, (as I suppose he never will) I'll thank him in the most thankful manner imaginable, but will decline his intended favours, as I may very well do, for I can hardly throw up £40 to accept £20.—The Lord be with you and bless you.—My service to your father. I am, dear sir, your most obliged servant.

GORONWA OWEN.

P.S.—I have not the Cywydd Sior by me, therefore I beg you would send it Coch Twrkelyn, with my compliments, and let him know he should have had it long ago if it had not been for my hurry in removing. Tell him I send it to you in a frank, and desired you to send it him, without the needless expence of a letter.

Mawl i Dduw, nid oes arnaf un ffyrlling o ddyled i neb, fel y bu o fewn ychydig ffynyddoedd.

Llytbyr 15.
At RICHARD MORRIS,

WALTON, July 9th, 1753.

DEAR SIR,

It is a very light thing with me, that my performances should be criticised upon: it is but what I must have expected, had they been really (as you would persuade me, and in this only I presume to question your Judgment,) the best that ever the world saw in that Language. How just their criticisms are I have no time to enquire; neither indeed could I, if I had time, because I have only above one or two of my Poems with me, or any where else in my possession; having I fear burnt them in haste among some old Letters and Papers at my parting from *Donnington*. But I verily believe that they may find all the variety of *Cynghaneddau* in most of them, especially *Cywydd y Calan*. But supposing, what they alledge, to be true in the main, viz. that *llusg* and *Sain* are oftner to be met with than any other *Cynghanedd*; I am not able to apprehend how that comes to be a fault. In every Latin Heroick or Hexameter verse there are four feet, that may be either Spondees or Dactyls, or some of both indifferently, at the pleasure of the Poet: but all the Critics on *Virgil*, that ever I saw, never enquired, whether he was more inclinable to one or the other, so that that he excluded neither; and I am persuaded had any one taken it in his head to carry on such a piece of criticism on one of his Eclogues in Mr. Pope's days, he should have had an honourable place in his Dunciad for it. But be that as it will, you might have told Mr. Wynne¹ how very little I know of those little niceties as yet, and then perhaps he would have been less severe. The few Essays that I have hitherto composed were never designed for publick view; neither do I think they are fit to appear in Publick: they are my Schoolboy's task, the mere foetus of uninstructed Nature without any the least assistance of Art. Whilst others have had their several learned Grammarians,

¹ Ychwanega'r llawysgrif rhwng rromfachau—late Rector of *Tlan-gynhafal*.

their *Davieses*, their *Middletons*, their *Gambolds*, &c to consult I had no other Guide, but Nature uncultivated, no Critic but my own ear, no rule or Scale, but my own fingers end: 'till you out of mere pity were pleased to give me some usefull hints, which were far from being in folio; and tho' your instructions are far more valuable, than all our Grammarians put together, Yet at the great distance we were asunder I was obliged to be (as I am still) uninformed, unsatisfied, as to many of the most material points and most essential properties of our Poetry. Mr. Ellis indeed, by Mr. Wm Morris's recommendation was pleased to make me a present of Dr. John Dafydd Rhys's Grammar, but it was unfortunately sent to Shropshire, after I was come from thence hither, and by that means never came yet into my hands and perhaps never will. But if it comes with the rest of my Books, (which I shall endeavour to get hither as soon as possible) I fully intend to aim at something out of the common road, and try whether our Language will bear a Heroick Poem. I know our Critics will have neither patience nor mercy with me; they will think it a rash and mad attempt, but what care I for that? I don't write for them, but for rational creatures such I mean as have sense enough to form a right judgment of things and candour enough to pass an impartial one. *Ond beth a dâl bygwth?* If I live, it shall be so. I can't discern that I have any natural inclination to *llusg* and *Sain*, any more than to *Croes* and *Traws*. I flatter myself, that I am Master of a fluency of words, and purity of diction; and, if so, be the Poetical vein ever so slender, all the *Cynghaneddau* must be equall, if equally understood.—*Cornelia*, the Mother of the *Gracchi*, is commended in History for having taught her Sons, in their infancy the purity of the Latin Tongue. And I may say in Justice to the memory of my Mother, I never knew a Mother, nor even a Master, more carefull to correct an uncouth, inelegant phrase or vicious pronounciation; and that I must own, has been of infinite service to me

Wyf eich ufuddaf Wasanaethwr

Gronwy Ddû gynt o Fôn.

Llythyr 16.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, Gorphenaf 21, 1753.

DEAR SIR,

THE Papist I know, reckon sloth among these sins which they term mortal. And I doubt not (if you were one of the persuasion) but you would think me in a very desperate state, and advise me out of mere charity, to confess and be absolv'd (if possible) tho' it should cost me the price of a bill of twenty years penance, or even a barefoot pilgrimage to the Holy Land. Well, to be sure, it is an heinous sin to be lazy, and perhaps I might confess something, were I but sure of a mild penance and speedy absolution. Pa fodd bynnag, nid oes gennydh yna yr un Pâb, am hynny ni wiw cyffesu, gwell, gwell ymdaeru peth, and say I am guilty of nothing but what is venial. If you knew how busy I've been some weeks past, you would, I am persuaded, easily pardon my dilatoriness. Tra thrafferthus y gwelaf fi hel ychydig ddodrefnach yn nghyd, a hyny oedd raid i mi wneuthur mewn byr o amser, oni fyddai well genyf werthu fy hun am a dynai fy nannedd. Hawdd yw cadw un pen; ond y mae pedwar pen yn gofyn gryn lafur. Pa fodd bynnag, dyma fi, i Dduw b'or diolch, yn y Tŷ yn y fynwent, a'm teulu gyda myfi, ac ar ddarparu byw yn ddigon taclus, os Duw rydd hoedl ac iechyd. Mi yrais i chwi o'r blaen hanes yr ymgomio a fu rhyngof â'r Alderman Prisiart, mi a'i gwelais unwaith neu ddwy wedi hyny. Gwr mwynaidd iawn ydyw. Mi gefais y dydd arall lythyr oddiwrth Llewelyn o Llundain; yr oedd o a'i frawd yn sionge, ac wedi agos drechu ei elynion, ac yn dwrdio bod gartref yn Ngallt Fadog yn mhen y pythefnos. Mi atebais ei lyther o yn union; ond nid wyf yn disgwyl yr un arall oddiwrtho hyd oni elo adref.

I have waited impatiently for a long time for my books from Shropshire, and with them, Dr. J. Davy Rhys's Grammar, but have hitherto waited in vain. If I had my books here I would endeavour to paraphrase all the Gorhoffedd as I did the first two stanzas. I beg you would from time to time, favour me with the remaining part of that excellent Poem, or

any other that is equally ancient. I'm persuaded the main difficulty in the Gorhoffedd is, if the stanza be as intelligible as any modern piece, and the next perhaps as uncouth and unintelligible as the Pictish language or that of Utopia, that very few MSS in any language have escaped being corrupted from time to time by some means or other, sometimes by the negligence and, oscitancy, but most frequently by the ignorance of the transcribers. And I can't see by what privilege our language above all others can plead for an exemption [from the common] fate? Besides, all books of value in most other languages (except Irish and few besides) have been preserved in print for sever. I centuries past, but in ours they have not. So that upon the whole, I think if the true reading could be restored the rest would be easy. 'Rydych bellach, nid oes ammeu, yn disgwyl dau neu dri o Gywyddau yn iawn am fy esgusodion, ac achos da paham. Ond os coeliwch y gwir, ni fedrais unwaith ystwytho at Gywydd nac Englyn er pan ddaethym i'r fangre yma. Nid oes genyf lyfr yn y byd na Chymraeg na Saes'naeg, ond y Bardd Cwsg yn unig; ond gobeithio y caf fy llyfrau ataf cyn y b'o hir. Mae rhyw achos yn fy llestair i mi fyned yn nghyd a dim Prydyddiaeth nes y cafi'wyf fy llyfrau yma, a hyny yw, because Llangynhafal and Evan Brydydd Hir have made some objections against my Cywyddau, viz., that they had not a sufficient variety of Cynghaneddau. This Mr L. Morris informs me of, and as I have never a one of 'em by me at present, nor a Grammar to consult, I can't answer that objection, but am resolv'd to write no more till I am better assur'd of the truth of their criticism, and better guarded from a slip for the future. How should a man use all the vast variety of Cynghaneddau that knows not one of 'em all? Another reason that suspends my muse is, that I intend, when I have the J. D. Rhys's Grammar, to try whether our language will bear a Heroic Poem, and so am loath to exhaust any good subject or jade my muse before I undertake it. If I have any spare time no man's ill-nature or criticising humour shall hinder me from writing. But I'll see what I do write. One would not willingly be holden to every riraff pedant for mending a hole in one's stocking. After all, I know not

whether their charge be true or no, neither can I examine into it, till I have the Grammar. I believe it is not true: and if it is, it hinders not but mine may be as good or even perhaps preferable to any of theirs with all their variety; for, as I take it, no poet ever thought himself bound to write a set number of lines in a Cywydd, of each kind of cynghanedd, but rather at liberty to use what cynghanedd he pleased, arbitrarily and indifferently, as his case and inclination led him. But enough of this; I beg you would be so good as to keep (at least copies of) all my Cywyddau that you have by you; for I'm afraid I burnt 'em in my hurry among some loose papers when I left Donnington. I thought I had safely put 'em up in my bags, with my Sermons, &c, but can't find one of 'em all. I hope Mr. Ellis recovers stoutly; please to present him my humble service and hearty thanks, and accept of the same to yourself from, Dear Sir, Your most humble servant,

GORONWY OWEN.

P.S.—Mae genyf ddarpar bardd arall etto, ond nas gwn pa sut i'w alw, oddigerth Cynddelw Brydydd Mawr, neu Lywarch Brydydd y Moch

Llytbyr 17

At RICHARD MORRIS.

WALTON, *Awt* 10, 1753.

DEAR SIR,

MAE cyhyd amser er pan ysgrifennais attoch, na's gwn yr awrhon pa sutt i ddechreu, na pha afael a gymmeraf i esgusodi fy annibendod. Trafferthus oeddwn yn ceisio cynnull ynghyd ryw faint o ddodrefnach at gadw Tŷ. Ffei! Ffei! Esgus gwâg yw hwn, ni thâl ddraen. Wele gadewch iddo. Llwy'r ddigalon oeddwn o eisieu fy Llyfrau, ac ni fedrwn ystwytho at ddim o hiraeth am danynt. Ni thyccia hynny 'chwaith. 'Rwyf yn ofni y gorfydd cyfaddef y caswir a dywedyd, Rhyw huppynt o ddiogi a syrthni a ddaeth tros of, a phwy a allai wrtho?—Pa ddelw bynnag ni's gwn pa'r un wiriaf o'r tri esgus: cymmerwch eich dewis o honynt, neu'r cwbl ynghŷd os mynnwch, am y rhoddwch i mi faddeuant. Bellach am eich caredig Lythyr diweddaf. Ie fi'n Esgob Bangor! Llwy'r y darfu iw'ch gangymeryd Llyfr y Daroganau. A ydych yn disgwyl weled yno *Gymro'n* y byd yn Esgob? Cynt y rhown goel ar y *Brut* sy'n addaw dyfodiad Owain Lwgoch, a'i orfodawglu, nag y disgwyliwn weled byth Gymro uwch bawd na sawdl mewn unrhyw ragor barch gwledig nag Eglwysig. Am danaf fy hun, mi fum Wyth mlynedd bellach yn ymddygnu am gael rhyw fath o Offeiriadaeth *Ynghymru*, ac nis cefais. Ond yr wyf weithion wedi rhoi fy Nghalon mewn esmwythdra; pe cynnygid i mi le ym Môn heddyw, ni fyynnwn mo honaw, oni byddai'n werth 50£ o leiaf, h. y., oni byddai ddegpunt gwell na hwn sy gennyf. Mae gennyf yma lawn 40£ a Thŷ, a gwr mwyn, boneddigaidd yn *Batron* imi. Gwaethaf peth yw, yr wyf yn wastadol ar fy llawn hwde, rhwng yr Eglwys a'r Ysgol; a drud anferthol yw pob ymborth, o achos ein bod mor agos i *Dref Lerpwl*. Ond ofer disgwyl pob peth wrth ein bodd yn y byd yma.—I am charmed with the account you give me of your Society of Antient Britons, and hope it may flourish for the honour and preservation of our Language. If your Body of Laws are printed I

should be obliged to you for the perusal of them. Nothing can be more agreeable to me than the honour you design me, in electing me for one of your Corresponding Members ; but being conscious of my want of proper qualifications, and knowing how very little service I can do your Society in return, I know not how to accept of your kind favour. Were I as able as I am willing, something might be hoped for : but it were a piece of imprudence (to say no worse) to let my ambition carry me beyond my abilities. If I durst make any pretensions to your favour it should be entirely on the score of Poetry and Philology ; (for I pretend not to any skill in History, Philosophy, &c.) But I am too well aware of my inconsiderableness, even in those, to expect to be honoured with such a distinguishing mark of the esteem of your honourable and learned Society. If being merely a well-wisher to our Nation and Language were sufficient to recommend me to a Membership, my title would be indisputable, for none can be more so, (I speak with sincerity) than myself. And I conceive some hopes of the possibility of retrieving the antient splendour of our Language, which cannot possibly be better done, than by the methods pointed out by your Society, viz., laying open its worth and beauty to Strangers, and publishing something in it that is curious, and will bear perusing in succeeding ages. Such performances cannot fail of drawing on them the Eyes, and exciting the curiosity, of Strangers. Strangers ! did I say ? Good God ! what if we find our own Countrymen the greatest strangers to it ? I blush even to think it, but am afraid the reflection will be found but too just on *Cambria's* ungratefull, undutifull Sons. An egregious instance of this I met with last week at my own house. For having been invited sometime ago to an afternoon's drinking at a neighbouring Clergyman's house, (according to the custom of this Country) I invited him again to my house, and desired he would bring a Countryman and name-sake of mine, that is Curate of a neighbouring Parish, along with him ;¹ for I was

¹ *Ar waelod y ddalen yn y Llawysgrif*—"The Revd. Mr. Edwd. Owen then Curate of Crosby, now Rector of Warrington, afterwards a great friend to Gronwy. He translated *Juvenal* and *Persius*."

desirous of creating and cultivating an acquaintance with him, as he was a Welshman and a man of very good Character for learning and Morals. My desire was accomplished ; the Gentleman came, and, to compleat the happiness of the Day, Mr. Brook, my Patron, made me a Present of some rum, &c, and honoured us with his company. When we were set, the pleasure I expressed in seeing a Countryman at this first interview, turned the topick of discourse upon Wales, and the Welsh Tongue. Mr. Owen, (like an honest Welshman) readily owned, he was a Native of Montgomery-Shire, which pleased me well enough, but being asked by my Patron (who tho' an Englishman, has a few Welsh words which he is fond of) whether he could speak or read Welsh, I found the young Urchin was shy to own either, tho' I was afterwards, that same day, convinced of the contrary. Then, when they alledged it was a dying Language not worth cultivating, &c., which I stiffly denied, the wicked Imp, with an Air of complacency and satisfaction said, There was nothing in it worth reading, and that to his certain knowledge the English daily got ground of it, and he doubted not but in a 100 years it would be quite lost. This was matter of triumph to my Antagonists ; but to me it was such a confounding overthrowing blow, as would certainly have utterly ruined and destroyed me out of the way, but that I have a queer turn of mind that disposes me to laugh heartily at an absurdity, and to despise ignorance and conceitedness. But *he* is not the first I met with of that Stamp. Let them say so, and wish it so, if they will ; but be not you discouraged in your laudable undertaking ; and be sure, if I can contribute my mite towards it, it shall not be wanting. I shall always think it my duty, and greatest pleasure so to do. *Llyma Lythyr neu ddau oddiwrth Wilym Ddu o Gybi yn deisyf arnaf ysgrifennu Notes and Explanations ar Gywydd y Farn, ac ar Gywydd Bonedd yr Awen, a'u gyrru yna i Lundain at y Gymdeithas i'w hargraphu.* I have at present never a Book by me, neither a Dictionary, or any other, (tho' they are at Chester, and will be, I hope, at Liverpool this Week,) so I cannot find in my heart to take that work in hand

without them, as they are so near coming. And besides, I don't think so proper to write Notes, and point out beauties (if there are any) or criticize on the faults in my own work. The former is by no means proper for me to do, and the latter (I'll uphold it) will be done for me faster perhaps than I could wish. All that is proper for me to do, I will willingly and readily set about (if you shall think proper, and acquaint me with your pleasure in the next) which I take to be no more than barely expounding the hard words by some of more common use, and put a few Scriptural proofs and allusions, &c., in the margin. This I will do, if you please, and correct the copies as well as I can, and send them to you correctly written, (inclosed in a Frank) with large blank margins for any Critick to fill with Notes—To go any further would bear too hard upon modesty and decency.

As for poor plodding Richards, you have said more of him than ever I intended to do myself: but say what you will, you cannot injure him much. I have so much Charity for him as to believe he undertook it with a view to the public Good; but can by no means allow that the Book will be useful to the next Compiler or indeed to anybody else. When Virgil gathered gold out of Ennius's ordure, I presume the former bore a proportion as *one* to *ten* to the latter, but here is not an ounce to a tun weight, so not worth raking for. I wish he had nothing to do with Moses Williams, H. Salisbury, and Baxter. I am sure it had been better; but especially his own *Glam*: what has *Glam*. words to do with Welsh? I had rather he had made use of any Gibberish, and authorised it with an *Hottentotice*; that would never mislead Posterity; but we may be easy, for I dare say his Dictionary never will. The Dictionaries, Glossaries, &c., that he compiled from, might have been useful to a Judicious man, that could have picked and culled with Judgment and discretion. But I have no patience when I see H. Salisbury, or the late unaccountable Mr. M. Williams quoted to justify a blunder or to legitimate and authorise the uncouthest Gibberish. He must be superstitiously bigoted to H. Salisbury &c., or else very

injudicious with a witness to swell his Book needlessly with the same word *three* or *four* times over, where but one reading is true, and all the rest to be rejected as corruptions: v. g. *Myrddyn*. H. S. See *Murddyn*, and so on to *Merddyn*, *Murddun*, &c. Dictionaries are or should be, made to understand Authors by, and to teach us to write correctly in imitation of them, and not to acquaint us with the different corruptions that words may be perverted to by the lisping prattle of Nurses and Children, and vicious phraseology and pronunciation of Clowns and Rusticks. The word *addfed* is pronounced *afddyd* by the greatest part of Denbighshire People. What then? Were I to compile a Dictionary, would it be commendable or even sufferable in me to write *afddyd* or *afdded* (tho' I should find it in a MS. Collection of words) and then add, see *addfed*? You will say, why not? Because it is not so found in any approved Writer, (and what ought to have more weight) because Etymology is against it the word being compounded of *add* and *Medi*. Most of the Writers and Collectors of these Glossaries and Collections of words for additions to Dr. Davies, are not to be depended upon, because they took all uncommon words, as they found them, and that commonly out of the mouths of illiterate People; well or ill pronounced made no matter; their being *New* to their ears and understanding gave them a sufficient title to a place in the collection; Witness *Tat a Swine* in Llwyl's *Archael: Brit:* and many more that I could quote, had I Books. And as most of them are not to be depended upon, so they are all to be suspected; for Most or all have an itch for establishing and propagating their own whims and conceits, (as flies have to blow Maggots) which it is every body else's interest to destroy. A Glossary writer had rather turn a Language *topsy turvy*, than quit a few etymological conjectures, the productions of his own dear brains: and a bad Poet had rather write and pronounce fifty words wrong to secure his *Cymghanedd* than be obliged to alter one favourite faulty line.—It is a specious Ornament to a Title page to promise several Thousands of words, more than are in Dr. Davies's; but perhaps all those Thousands by the time

they are well sifted and cleaned, will scarce amount to a *Hundred*. One of them I remember is *Iet a Country-Gate*, that is, the old (Yet still common) English word *Yate*. Is this adding to Dr. Davies? Is this enriching the Welsh Language? By the very same rule it may be made the general, universal, catholick Language of the universe. It is but making all words in the World free denizens of our Language; and call them our own, and the Jobb is done. Yet after all, it should seem that the Publick is in some sort obliged to an Author that writes for their pleasure or profit, for his good intentions at least; but still we think it no injustice to see a bad actor (tho' he has nothing more at heart than to please us) hissed off the Stage. Let every one consider his own ability.—My compts. to Llewelyn Ddû (os yw yna) and favour me with a line as soon as conveniency permits, and you'll greatly oblige your most hble. Servt.

GRONWY OWEN.

Rhyfedd gennyf na chlywswn oddiwrth Mr. Lewis Morris cyn hyn; mae'n debyg ei fod bellach yn Gallt Fadawg.

Llythyr 18.

AT MR. WILLIAM MORRIS.

WALTON, Awst 12, 1753.

DEAR SIR,

DYMA ddau lythyr o'r eiddoch wedi dyfod i'm dwylaw yn llwyddiannus ; a rhyfedd genyf pa fodd y tycciodd fy llythyr cyntaf innau, yr hwn a yrrais tu ag yna er ys chwech wythnos neu well. Un peth sydd dda, nid oedd ynddo ddim y bai waeth pwy a'i gwelai : cryn dipyn o glod i'r Aldramon ac i'm Patron, Mr. Brooke, oedd y rhan fwyaf o hono, a hynny yn Gymraeg loyw lân, chwedl Sion Lodwig.—Gwr mwyn, hael, bonheddig, yw'r hen Lew i'r sawl a fedro dynnu'r bara drwy'r drybedd iddo. Pa beth dybygech a gefais ganddo eisoes, mewn un chwarter blwyddyn ? dim llai na chwech o gadeiriau tacclus, ac un *easy chair* i'w groesawu ef ei hun pan ddel i'm hymweled ; ac yn nghylch ugain o bictiwrau mewn fframes duon.

My Bob is a very great favourite of his, and greatly admired for being such a dapper little fellow in breeches. The Vicar can never see him without smiling, and said one day, that if himself could be cut as they do corks, he would make at least a gross of *Bobs*. And being willing in some sort to try the experiment, he gave him a very good waistcoat of what they call silk camblet, to make him a suit of clothes, which it really did, and somewhat above. And the other day, when I had a couple of neighbouring Clergymen come to see me, he sent me a bottle of rum, and was pleased to favour me with his company, tho' he very seldom strays abroad to any friend's house. Whenever he goes to visit a friend (which he has done three or four times this summer,) he always desires my company and lends me a horse. Campau yw y rhai'n nad oes mon'ynt yn perthyn i bob Patron.

Beth, mor galetted a chigydded oedd yr Ysgottyn brwnt hwnnw gan Ddouglass ? Mae'r gwalch hwnnw yn cynnyg yn'awr 30ain punt, a'r tŷ, a'r ardd, &c. yn Donnington, ac er hynny yn methu cael Curad : byth na chaffo ! pe rhoisai hynny i mi, nid aethwn led fy nhroed oddiyno. Amheuthyn iawn i mi y

troiad yma ar fydd ; Duw a gadwo ac a gynhalio i mi fy hen batron Brooke : am y bawai gan Ddouglass gyrith, draen yn ei gap a hoel helyg. 'Rwy'n gweled yr awrhon, mai y *goreu a gair oreu* (fel y dywedai fy mam,) *mai hyspys y dengys y dyn,* &c. Am y Cywyddau ni's gwn yn iawn beth i wneuthur o honynt ; you know very well that authors never write notes on their own works. What notes should I write upon mine ? To point out the beauties, (if there are any,) would bear too hard upon my modesty, and even transgress the rules of common decency. On the other hand, to play the critic, and point out the faults would be unnatural, and indeed needless, for I am well aware there are a set of gentlemen that will do that for me, and faster perhaps than I would desire. All therefore that I can do with decency is, to correct the originals, and write them fairly and correctly over, and add in the margin an explanation of hard words, with Scripture proofs, allusions, &c. This I told Mr. Richard Morris, in my last, I was willing to do ; and to go any further would be improper and indecent for an author. I wish any candid and fair critic would spare me even that trouble. The copies you sent me are most strangely metamorphosed, so sorrily handled, (poor things,) that I scarcely know them ; I am sure, if I could not restore them to their primitive state, I would be tempted to disown them. As to the Society, I suppose I would have been an unworthy member of it by this time if I had not been dilatory in answering Mr. Richard Morris's letter, wherein that honour was intended me.

Mi gaf fy llyfrau yr wythnos yma 'rwy'n gobeithio, ac yno mi dorraf waith iddynt mewn barddoniaeth oreu y medrwyf, ac nid yw hynny ond digon sal o w'rantu. Mae gennyf yma gryn waith ar fy nwyllaw, mwy nag yn Donnington ; etto mi gaf weithiau ystlys odfa i weu rhywfaint wrth fy mawd, yn enwedig pan êl y nos yn beth hŵy ; oblegid gwell gan yr Awen hirnos gauaf (er oered yr hîn) na moeldes ysplennydd hirdydd haf ;—ac un cysur sydd gennyf, er oered yr hîn yn y wlad oerllwm yma, ni bydd arnaf ddim diffyg am danwydd ; oblegid mae gennyf eisoes ddau lwyth certwyn o lô a rowd i mi gan rai o'm plwyfolion ; ac oddeutu Gwyl Fihangel fe fydd

coal-pence plant yr ysgol yn dyfod i mi, yr hyn a fydd fwy na digon i'm bwrw dros flwyddyn; ac, ystgatyfdd, mi gaf beth arian i'w poccedu, o herwydd fod rhifedi'r llangciau yn nghylch 60, neu 70, a phob un ei swllt a fyddant arferol a thalu. Os digwydd i chwi fod yn gydnabyddus â neb cyfrifol yn y wlad yna a ewyllysiai yrru ei blentyn i'r ysgol i Loegr er mwyn dysgu Saesoneg, mae fel y byddwch cyn fwyned a'i gyfarwyddo ef yma. I can undertake to board half a dozen as reasonably as any body else in this County, and no care or diligence shall be wanting. If I had ever so many boarders they are entitled to Writing and Arithmetic gratis, which is taught to a good degree of perfection by my assistant, Edward Stokeley.

Gadewch wybod yn y nesaf pa amser o'r flwyddyn y bydd y cig moch a'r ymenyn rataf yn Môn. Well, to be sure, "Cynt y daw dau ddyn na dau fynydd." Dyma fi heddyw wedi taro wrth beth o'ch prydyddiaeth chwithau. You sent me in both your last letters some of my poetry that I had lost, and now, probably, I may be even with you. This very day was given me a book that was once yours, and may be again if you please. It is John Rhydderch's Dictionary, printed at Salop in 1725, on the title page is written by your own hand, "William Morris his Book, 1728." On the white leaves before it is a comparative list of Welsh and French words. In the white leaves after it are additions of some words omitted in the body of the book, all your own MSS; then follows the watch word, in eight different languages, viz., Welsh, English, French and Spanish, &c., as, Pwy sy yna? Who is there? Qui est la? Qui a si? &c., &c.; then comes an Englyn, dated Chester, June, 1731, which is as follows—

Anrhydedd a mawredd i mi,—i'w goffa
Oedd gaffael ei gwmni,
Sion Rhydderch y sy'n rhoddi,
Diosg a wneiff, dysg i ni.

Wm. Morris, i'r Awdwr.

The Book was given me by one Tom Brownbill, a Roman Catholic gentleman that now lives at Kirkdale, alias Kerto, who knows you very well, and thinks the book was left

at his mother's house at Liverpool by Mr. Fortunatus Wright. My compliments to Mr. Ellis kindly, and I hope he recovers space. I beg I may have a line at your leisure, and am,
Dear Sir, your most humble servant,

GORONWY OWEN.

N. B.—I am glad you are a Poet if you will, and hope to see more of your work.

O. S.—Gan gael ohonof gyfle i sybergymeryd gyda'm gwenllaw gynffon awr rhwng fy mhregeth a'm ciniaw, dyma i chwi hyn o mending neu sarrit. You seem disposed to be a proselyte to the doctrine of a possibility at least, of accommodating our language to an epic poem. This is more than I care to insist upon as yet; but I am confident it is not impracticable. For our language, I am certain, is not inferior for copiousness, pithiness, and significancy, to any other, ancient or modern, that I have any knowledge of. Where then lies the mighty difficulty of writing such a poem in it? Truly, I cannot see, unless it be in finding a man of genius, that sufficiently understands it, to undertake such a work. That, indeed, is a real difficulty; but all others that I can think of, or ever heard alleged, are but mere bugbears. Our metres, it is true, are but short; not above nine or ten syllables to a line at the longest; mostly seven or eight; but what then? Is it not possible to alter that length, and so remove the inconvenience? or else to join two metres, a longer and a shorter, together? Twenty-four metres, surely, are plenty enough to pick out of. But you will say, "Any innovation in our poetry will not be suffered, much less generally received and imitated." Why so, I pray? Was there not a time when Epic poetry, nay, all poetry, was but a new thing amongst the Greeks and Romans, especially the latter? And how ancient is the date of Epic poetry amongst our neighbours, the English and French? Not many centuries, I ween! You will say, "We had a poetry amongst us before either of them was a people, or their languages were even formed to what they now are, and therefore we ought not for shame to become imitators of such novices in poetry!" I own we were poets before they were a settled people; so we were Christians too, what then?

These novices in Christianity, as well as in poetry, began to reform the errors of their forefathers ; and we were not—and I hope are not—at all ashamed to follow their example. Why should we not do the same in poetry ? or what shame were it, if we did ? For my part I think it a greater shame for a people that boast of having had poetry among them so long, to suffer such novices to bring poetry to its perfection so long before them. But we certainly are still Druids in our hearts, and envy posterity and grudge them the benefit of our labours. I have often thought that the freer and less confined to *cynghanedd* the metre is, the better a poem must be. All my reasons I have no room to give you ; but I will just observe that the Greek mode of versification is much freer from being confined to a number of syllables than that of the Romans ; and the English more unconfined than either—it having neither a fixed number, nor quantity of syllables, nor even a rhyme at the end, much less the letters of *cynghanedd*, which our language groans under, and which no other was ever acquainted with. In consequence of which, Homer is preferred to Virgil, and Milton to both.

But I would not adopt any metre to the English, nor any other language I know. I would have some resemblance of our present metres, but longer than any of them. I am always longer in laying my schemes how a thing should be done, than in doing it when a plan is laid. I have thought of several methods of settling and adjusting a proper metre for Epic poetry, but have not as yet fixed on one ; and I am resolved not to fix till I receive my “Dr. John David Rhys.”

Byddwch wych. Dyma'r gloch Osper yn canu.

Wyf eich Gwasanaethwr a'ch Gwladwr,

G. DDU.

Llythyr 19.
At WILLIAM MORRIS.

DEAR SIR,

WALTON, September 5, 1753.

YOURS of the 17th (or rather 19th) ult. I received yesterday. I am exceedingly obliged to you for your care in acquainting Mr. L. Morris with the *Δεαθ* of *περσον* B——, tho' I am almost sure that all is to no purpose. Indeed I was the other day almost persuaded to believe that there might be something in it, but since you mentioned to me the D. of B——, I am quite easy about it; what alarmed me into such false hopes at first was as follows:—Wythnos i heddyw fe yrrodd yr Aldramon air attaf i ddyfod i'r dref, fod gwr bonheddig o Gymru yn deisyf fy ngweled. Yr oedd hi ynghylch tri o'r gloch prydawn pan gefais y gennad, felly i'r dref yr aethum, ond ni's medrwn gael gafael ar na'r Aldramon na neb arall; ond o'r diwedd mi glywn eu bod yn dwrдио dyfod i Walton; yna mi a gymmerais wib adref yn fy ol, rhag digwydd iddynt fyned yn fy ngwrthgefn; er hynny ni welais neb tan ddydd Gwener y boreu, pan ddaeth Mr. Vaughan o Gors-y-Gedol yn lanaf gwr i Walton. Ar ol ymgomio ynghylch awr ar amryw bethau, mi a'i clywn yn dywedyd, I wish you joy, &c. Chwi ellwch wybod am ba beth, er na's gwyddwn i ddim y pryd hynny. Mi ofynais iddo, ac yntau a ddywedodd, glywed o hono yn y Duwmaris (cyn marw y P——n O——n, oblegyd ni chlywsai efe mo'i farw etto) fod un wedi myned i ofyn y lle dros Eglwyswr o Gymru, a chaffael o hono ateb, fod y lle wedi ei addaw i Iarll L———n; and then to be sure who must have it but * * *? Newydd da oedd hwn, ac o ben da hefyd, chwedl y bobl; ond erbyn y cefir y carn, nid hwyrach na thal mo'r draen crin. Fe fu yn hir cyn medru cofio ei garn; ond o'r diwedd fe gofiodd, mae Andro Edds, fy hen feistr gynt, sef yn awr Person Llangefni, a ddywedasai wrtho. Andro ei hun sydd ág arno ddialedd o eisiau y lle, yn lle Llangefni, a'i frawd yn nghyfraith Richard Edds, Mr. in Chan——ry, a aethai i'w ofyn, ac a gawsai ei naccau.

Gwir yw hyn yma o'r 'stori ; ond pa gan wiried yw'r llall, ni's gwn i pe'm crogid, ac nid gwaeth gennyf. Possibly it was told him that the place was promised a N—bl—m—n for a W—lsh Cl—g—m—n now in England, and he with his brother might guess the rest.—Nid oes dim chwareu ffwl pan welir P—n unwaith yn dechreu geran, chwi welwch eraill yn piccio i'r lle cyn i'r gwaed fierru yn y gwythi. And I wish any one that prescribes me confidence and assurance, instead of modesty, &c. would give me a good example by taking a good dose himself. Mae y lle arall yn llaw yr Esgob, a mil i un pwy bynnag a'i caffo, na theif i fynny ryw beth salach : ac am y leciwn, nis gwn i amcan daear pa ddrwg eill honno wneuthur. For if one wishes a man well, and is able to do him a good turn, he thereby strengthens his own party, which (by the bye) is likely to be wanted in many places : ac am danaf fi, oni wyddoch, gwybyddwch,

Daliaf un amcan dilyth,
Addoli Baal i Dd—l byth.

However it be, I am almost sure, I shall never come into Wales, unless Mr. Vaughan and I should happen to survive old N— of P—. Y mae Mr. Fychan yn addaw y gwnai i mi gymmwynas, os daw byth ar ei law ;—but it is an old saying, and a true one, that those that wait for dead men's shoes, may go a great while barefoot ; and I am very sure, that these kind of things are not engaged before they fall vacant, it is then too late to think of it. And such a proceeding is, in fact, not injurious to any one ; for the thing must be disposed of some time or other ; and if so, what matters it when it be engaged, or by whom ? Somebody must have it ; and if one won't, another will : and in this (of all other cases) modesty is least commendable, I had almost said, most inexcusable. You know the way of the world.—Am yr ysgol, ni's gwn yn iawn pa beth i'w ddywedyd : pe gwyddwn yn sicr mai gorfydd aros, fe fyddai wiw gennyf gymmeryd poen ; ond y mae Mr. Fychan yn tyngu ac yn rhegu, ac yn crachboeri (chwedl y bobl) na chaf aros yma un flwyddyn ychwaneg. Dyd, dyd ! dyma un Risiart Huws, â llythyr bychan yn ei law, yn yr ysgol ; felly yr wyf yn deall fod i mi alwyn o

ymenyn yn Nerpwl: rhodd gymmeradwy iawn yw hon, a bendith Duw am dani, ar bwy bynnag y mae'r gost, ai chwi eich hun, ai y person a chwithau; Duw a dalo i chwi eich dau, daëd eich ewyllys. Ni welais i olwg etto ar yr hen Physygywr Ioan Dafydd Rhys, ac ni's gwn pa un a gaf ei weled byth ai peidio. Er mwyn dyn, gadewch wybod gyda phwy y gyrrwyd ef, ac yn nwyllaw pwy y rhoddwyd yn Nghaerlleon. Rhowch fy ngwasanaeth, a chann diolch i Mr. Ellis fwyn; Duw a wnelo iddo gael personoliaeth Rhosgolyn; nis gwn pwy a wna fwy o ddaioni â hi. Os bydd ar neb awydd i yrru ei blentyn yma, y pris yw deuddeg punt yn y flwyddyn, a'i ddysg am ddim: a llai na hynny a'm rhydd mewn colled. Na phoenwch y tro nesaf yn gyrru i mi *ffranc*, oblegid mi a gefais ynghylch 24 gan Mr. Fychan, ac un o lyfrau Survey Mr. L. Morris. Er mwyn dyn, gadewch wybod a ydyw Mr. L. Morris yn Ngallt-Fadog ai yn Llundain, a gadewch imi wybod gynta' bo modd, oblegid y mae arnaf ddialedd o eisiau ysgrifennu atto. Duw fo gyda chwi oll, a diolch tros of. I am, Dear Sir, Yours most sincerely and cordially,

GORONWY DDU.

Llythyr 20.

At RICHARD MORRIS.

WALTON, Rhagfyr y 17eg, 1753.

I'R ANWYL GYDWLADWR,

LLYMA 'ch caredig Lythyr o'r 17eg o Dachwedd, neu'n hytrach o'r 8^d o Ragfyr, wedi dyfod i'm dwylo, er y 12^d o'r Mis presennol. Fe fu'n ddrwg anaele gennyf na allaswn yrru y Cywyddau a'r Nodau arnynt attoch yn gynt, on'd bod achos da i'm rhwystro, yr hwn na feddylaswn o'r blaen ddim am dano. 'Rwyf yn cofio grybwyll o honof gynt wrthyh, nad oedd ysgrifennu Nodau ar y ddau Gywydd amgen na gwaith dwyawr neu dair o amser; ond, Duw yn fy rhan, camgyfri o'r mwyaf oedd hynny. Nid gwaith dwy neu dair o oriau ydoedd darllen Homer a Virgil trostynt, a hynny a orfu arnaf wneuthur, heb fod mor llawer gwell er fy ngwaith. Nis coeliai'ch Calon byth leied oedd yno i'w gael tuag at Nodau na dim arall. Meddwl yr oeddwn nad oedd neb a ddichon ysgrifennu dim mewn Prydyddiaeth na cheid rhyw gyffelybiaeth (neu *Parallel*) iddo yn y ddau Fardd godidog hynny; ac felly yr oeddwn yn disgwyl cael cryn fyrdd o debygleoedd o honynt, yn enwedig o Homer, i addurno fy mhapiryn; ond, och fi! erbyn rhoi tro neu ddau ymmysg y Penaethiaid y *Groegiaid* beilchion, a chlywed yr ymddiddanion oedd arferedig gan amlaf, ym mysg y rhai Campusaf o honynt, hyd yn oed Πόδας ὤκτις¹ ei hun a *Agamemnon* ac *Ulysses*, a llawer Arwr Milwraidd arall, mi ddyellais yn y man, nad oedd un o honynt yn meddwl unwaith am ddim o'r fath beth a *Dydd y Farn*; ac felly na wnai ddim ar a dd'wedant harddwch yn y byd i'm Cywydd i; ac am a welais, nid oedd Hector focsachus ynteu, a Blaenoriaid a Phendefigion Troia fawr, ddim gwell; *Pius Æneas* ynteu, er maint y Glôd a roe Virgil iddo am ei Dduwolder, ni choeliaf nad y gwaethaf oedd o Genedl Troia, wrth ei waith yn dianc oddiyno yn lledradaidd heb wybod i'w Wraig, ar hyder, (mae'n debyg) taro wrth ryw Globen arall i'w ganlyn. A pheth mae'r cast a wnaeth

¹ H.y., "y Buan ei Droed," sef Achilles, yn ol fel y galwai Homer ef.

y Diffeithwr dau wynebog a *Dido* druan? Ai gwiw disgwyl ynteu i'r ffalswr hwnnw feddwl am *Ddydd y Farn*? Ond o ddifrif, nid oedd i'w gael yn y llyfrau hynny hanner yr oeddwn i'n ei ddisgwyl; ac nid rhyfedd, oblegid pan oeddwn yn gwneuthur y Cywyddau, nis gwn edrych o honof unwaith yn Homer na Virgil, ond y ddau Destament yn fynych. Dacew Gywydd y Farn fal y mae, (a Nodau arno, gorau a fedrais i eu casglu) wedi myn'd i Allt Fadawg i edrych beth dalo, ac oddiyno fe ddaw attoch chwithau i Lundain o nerth y barnau, os caiff gynhwysiad o dan law Llywelyn, ac onid è ni wiw mo'i ddisgwyl. Ac os bydd hwnnw'n boddio, fe gwaiff *Bonedd yr Awen* ynteu ei arlwy'n yr un modd a'i yrru i chwi allan o law. Os rhaid dywedyd y gwir, chwi a gawsech y Ddau'n llawer cynt oni buasai Mr. Vaughan o Gors y Gedol, yr hwn, pan oedd yma yn nechreu Mis Medi, a ddywaid wrthyf, (trwy ofyn o honof iddo) nad gweddus oedd imi sgrifennu ar fy Ngwaith fy hun. A hynny a rwystrodd beth arnaf; ond yn ddiweddar, sef, ynghylch Wythnos a aeth heibio, 'roedd gennyf ddigon o rwystr arall gartref. O fewn y pum wythnos neu chwèch yma, fe ddigwyddodd i'r *Wraig Elin rhywiog olau* syrthio'n ddwy Elin, a byd anghysurus iawn, a llawer dychryn, a thrwm galon, ddydd a Nôs, a gawsom oblegyd yr Elin iefange (er bod ei Mam, i Dduw bo'r dioleh, yn swrn iach) tros hir amser, am ei bôd yn dra chwannog i'r llesmeiriau a elwir *Convulsions*; ond gobeithio 'rým ei bôd o'r diwedd, (gyd â Duw) wedi eu gorchfygu hwynt. Yr oedd ein dychryn ni o'r achos yn fwyfwy byth, am na welsom wrth fagu'r lleill ddim o'r fath beth erioed; canys Llangciau cryfion iachus oedd pob un o'r ddau fachgen, i Dduw bo'r mawl, ac ynt etto. Dyna i chwi y rhan fwyaf o achosion fy annibendod; ac oni thyeccia hyn yna, ni thyeccia dim. Gwych o'r newydd a glywaf gennych ynghylch Iarll Powys; Duw a dalo'n Ganplyg i chwi oll tros of; nid oes dim a ofynno'r Iarll gan nag Esgob, na nemmawr o undyn arall, na chaiff yn rhwydd, a gresyn ofyn o honaw ryw waelbeth. Pa beth debygwech chwi? Mae fy meddwl i wedi troi'n rhyfedda' peth a fu erioed; canwaith y dymunais fyned i *Fôn* i fyw, ond weithion (er na ewyllysiwn ddim gwaeth i'm Gwlad

nag i'm Cydwladwyr) ni fynwn, er dim, fyned iddi fyth, ond ar fy Nhrô ; a gwell a fyddai genyf fyw ymmysg Cythreuliaid Ceredigion, gyda Llywelyn, er gwaethed eu moesau, nag ym Môn. Ond a fynno Duw a fydd.—Nid yw awyr y Wlad yma ddim yn dygymmod a'r Awen cystal ag Awyr Gwlad y Mwythig ; etto, hi wasanaetha, 'rwyf yn deall, canys mi fum yn ddiweddar yn profi peth arni, i edrych a oedd wedi rhydu ai peidio. Mi gefais ganddi yn rhywsut rygnu imi ryw lun ar Briodasgerdd i'ch Nith, Mrs. Elin Morris, yr hon a yrrais i *Allt Fadawg* gyda *Chywydd y Farn*. Tra phrysyr wyf yr wythnos yma yn darparu Pregethau erbyn y Nadolig, ac heblaw hynny 'rwyf ar fedr mynd ar ferch i'r Eglwys i'w *bedyddio'n gyhoedd* Ddy'gwyl Domas ac onid è chwi gawsech y Briodasgerdd y tro yma ; ond chwi a'i cewch y tro nesaf yn ddisomiant. Ydd wyf yn disgwyl clywed o Allt Fadawg cyn y bo hir, ac yno mi a gâf wybod a dâl y Briodasgerdd i'w dngos ai peidio. Nid wyf yn ammau na bydd *Cywydd y Farn* gyd â chwi o flaen hwn, os tybia Llewelyn y tâl ei yrru. Pendrist iawn ydwyf yn y fann yma, o eisiau Llyfrau ; fe orfu arnaf brynnu Homer a benthycia Virgil i gasglu Nodau. I delivered what was inclosed, in your last save one, to Tom Edwards of the London City in Red Cross Street Liverpool & rec'd of him 1s 8d, which shall be dispos'd of as you shall order, As I know not what the inclos'd contain'd I ask'd no more questions about it. I hope you have met with a proper Person for your Secretary, & that the Rules, &c of your (our I should say) Society will soon be made publick. I intend you should hear from me again soon after Christmas, if God give me life and Health, I remain in the mean time Dear Sir your most obliged humble Servant

GRONWY DDU O FON.

P.S. In your last, you ask'd what was the Welsh for a Corresponding Member. Pa beth a ddywedwch am—Aelod anghyttrig.

Llythyr 21.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, December 18, 1753.

GAREDICAF SYR,

LLYMA'CH llythyr o'r ugeinfed o Dachwedd wedi cyr-raedd Walton. Y mae hi, yn wir, yn gryn ennyd er pan yrrais attoch ddiweddfaf, ond nid cyhyd ag yr ych chwi yn yn ei haeru, mi a'i profaf. Ni welais i olwg etto ar "Sion Dafydd Rhys," ac felly nid gwiw bwrw'r bai ar y truan hwnw am fy llestair i ysgrifenu. Nage. Nage. Prysur iawn a fum yn croesawu dieithriaid. Fe aeth y wraig Elin yn ddwy Elin o fewn y pum wythnos yma; a gwae a gaffo eneth, meddaf fi. Ni fu yma ddim gwastadfyd ar ddim er pan welwyd eu hwyneb hi. Codi ddengwaith yn y nos, a diuno'r cymydogion o'u gorphwysfa i'w hedrych, disgwyl iddi drengu bob pen awr, ac wylofain a nadu o'i phlegid, y fu'r gwaith penaf yma, er pan anwyd hi, hyd o fewn yr wythnos neu naw diwrnod, a llawer dychryn, ac oer galon, o'i hachos hi, ddydd a nos. Mi a'i bedyddais hi fy hun y noswaith y ganwyd hi; ac yr wyf yn gobeithio bellach ei bod, gyda Duw, wedi gorchfygu y *Convulsion Fits*, ac y deil i fyned i'r Eglwys i gael bedydd *public*; yr hyn a gaiff, os bydd byw, Dyddgwyl Domas; oblegid ni chair dim bedyddio yma ond naill ai ar y Sul neu Wyl. Ac y mae'r *Vicar* yn addo o hono ei hun, ei bedyddio a chymmeryd rhan o'm ciniaw, a rhoi imi alwyn o hen *Rum* i fod yn llawen gyda'r Tad Bedydd ac ynteu. Dyna hen wr gwiw!

Y mae "Cywydd y Farn," a'r nodau goreu a fedrwn wneuthur, wedi myned i Allt Fadawg er Dydd Mercher diweddfaf, i gael barn Llewelyn arnaw, ac oddi yno yn union i Lundain. Ac os bydd y nodau hyny yn boddio, mi arlwyaf "Fonedd yr Awen" â'r un fath saig. Mi yrrais hefyd yr un pryd "Briodasgerdd" i'ch nith, Mrs. Elin Morris, i Allt Fadawg, yr hon gerdd a yrraswn i chwithau hefyd oni bai fod yr amser yn rhy brin weithion. Chwi a'i cewch, ysgatfydd, ryw dro arall, pan gaffwyf wybod a dâl ei dangos ai peidiau.

Gwych yr newyddion a glywaf o Allt Fadog, a Llundain, a Chaer Gybi Sant yn nhylech Iarll Powys. Duw a dalo i'r tri brawd yn dri dyblyg am eu caredigrwydd, pe na ddigwyddai iim amgen nag wyf fi yn ei ddysgwyl. Gwychach genyf fi na iim yr anrhydedd a wnaed imi o'm dewis yn Aelod anwiw o Gymdeithas y Cymmrodorion. Oni chaf rent, fe allai y caf fod naill ai'n "Gadeirfardd" neu'n "Gyff Cler" i'r Gymdeithas. Nid oes arnaf faint yn y byd o eisiau swmbwl, pe cawn onyddwch ac amser. Yr archlodi Ieuan Brydydd Hir, na chaid gwyled rhyw faint o'i waith ynteu! Dyna'r swmbwl goreu a'm gyrrai fi 'mlaen. Paham i mi'n wastadol

'Ganu pennill mwyn i'm nain,
Oni chân fy nain i minnau'

(chwedl y bobl)? Ond tawant hwy os mynnant, ni thaw mo'm safn i, hyd oni bo arnaf ddiffyg testun, yr hyn ni ddigwydd yrhawg etto, oni ddaw rhyw droiad chwith ar fydd.

I am under no manner of concern about my Works. It is equal to me whether they are printed or continue, as I have written them, for eighty or a hundred years longer. Let them take their chance, and shift for themselves, and share the common fate of all sublunary things. If I have not a better immortality than they can procure me, I had even as good have none. Yet they, amongst others, may help to preserve our language to posterity; and so far, and no further, a wise man and a lover of his country ought to regard them.

Y mae'n resynol (chwedl chwithau) weled mor ddigydwylbod y mae poblach yn llurguniaw ac yn sychmurniaw gwaith yr hen Ddafydd ap Gwilym druan. Let everybody say what they please, I can hardly forbear thinking that the word *tyg* is genuine and right. I take *tyg* to be nothing else but the masculine gender of *teg*. And the analogy it bears to other words of the same sort, seems to me a sufficient ground for this opinion. Does not the masculine *hysp* make *hesp* in feminine? So *sych*, *sech*; *gwlyb*, *gwleb*; *gwyn*, *gwen*; *tyn*, *ten*; *llyfn*, *llyfn*; etc.; and why not *tyg*, *teg*? though the former is now misused. To these may be added *gwyrd*, *crych*, *brych*, and innumerably more. Neither do I make any doubt but that Dafydd ap Gwilym, or Gruffydd Grug, could have heard one say *merch wech* or *gaf wellt* without any offence to their ears.

though feminines are now no more used than the masculine *tyg*. What do you imagine gave a little island, or rather rock, not far from your Holy Head, the name of *Ynys Wellt*? What! because it was a straw island? or abounding in straw? Nothing more unlikely. Was it not rather, because it was a barren and wild island? What if we do not understand some words in this age? Must we therefore banish them from the works of those that did understand them? and foist others out of our own noddles in their place? It is cruel. I wish people were once so far in their right minds as to think they could not mend Dafydd ap Gwilym's work; then they would certainly never mar them. Dafydd ap Gwilym, it is true, had his foibles, as well as other mortals. He was extravagantly fond of filching an English word now and then, and inserting them in his works, which makes me wonder what should induce the judicious Dr. Davies to pitch upon him as the standard of pure Welsh. Whereas he, of all others of that age, seems least deserving of the honour. I know that that babbler, Theophilus Evans, author of *Drych y Prif Oesoedd*, pretends to say that 'Davy' understood never a word of English; but the way he goes about to prove his barefaced assertion, is a sufficient confutation of it, and enough to make the bold assertor ridiculous to boot. How many English words are there to be met with, in those fragments of his only, that are quoted by Dr. Davies? *Mwtlai* is one of them; and what is that else but the English word 'mottley'? Is *lifrai* a pure Welsh word? And what can you make of *habrsiwn*, *mên*, and *threbl*, and a great many more? I think 'livery,' 'habergeon,' 'mean,' and 'trebble,' are but indifferent Welsh words for purity. But, all that notwithstanding, I think it would be a notable piece of service to our language, to have his works printed; though it would give to the English a pleasure they have long wanted; I mean of making it appear that we borrow as many words at least from them, as they did from us, which yet would be true of no one else but Dafydd ap Gwilym himself; for I do not think he made many proselytes to his fond way of blending Welsh and English together; else our language had long before now been a most horrid gibberish.

Digon yw hyn ynghylch Dafydd. Ond ni ddarfu mi a

chwychwi etto. Yn rhodd, a fyddwch cyn fwyned yn y nesaf a gadael i mi wybod, pa newydd annghysurus a glywsoch o Gaer Nerpwl; oblegid ni chlywais i ddim rhyfedd sydd nes atti. Gwir yw nis bum yno er ys ennyd. Ond odid i ddim a dalo i son am dano ddigwydd yno na chlywyf mewn amser. Ac am eich gweddi—"Duw o'i drugaredd a ystyrio wrth ein gwendidau," yr wyf yn dywedyd "Amen" o ewyllys fy nghalon, er nas gwn ar ba achos yr ystwythwyd y weddi.

Give my compliments to Mr. Ellis, if he is come home; God send him his health for the good of his charge! But I am afraid this going so often to seek it in Ireland bodes no good.

Annerchwch bawb a ofyno am danaf; ac mae yn debyg nad anhawdd. Duw gyda chwi, a chan diolch am bob cymmwynas.

Wyf eich ufuddaf, wir-ddiolchgar a rhwymedig
Wasanaethwr,

GRONWY OWEN.

P.S.—Llyma Wyddel wedi myned i Hirgaer i garchar, am briodi dwy wraig o fewn llai na dwy filldir at eu gilydd. Mae'n debyg y caiff ymystyn; ac ni haeddai amgen, am fod mor ryfgyus a chynyg boddio dwy, lle mae digonedd o rai eraill yn methu boddloni un. Byddwch wych etto. Duw gyda chwi a'r eiddoch. Gyrrwch lythyr gyda'r *post* nesaf, da chwithau.

Llytbyr 22.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, Ionawr yr ail ddydd, 1754.

ANWYL STR,

Mi addewais, yn y diwoddaf, ysgrifennu attoch eilchwyl gyntaf ag y gallwn ar ol y Nadolig; ac yn awr dyma fi'n cywiro. Mae'n debyg gennyf dderbyn ohonoch *Gywydd y Farn* cyn hyn, ac nid wyf yn ammau na byddwch *heno* yn ei ddarllain ar osteg i'r Gymdeithas; a llwyr y dymunaswn fod hyn o Lythyr hefyd yn eich dwylaw 'run modd; on'd nid oedd modd i hynny mor bod, oblegid fy mod yn rhy brysur trwy'r Gwyliau, heb neb i'm cynhorthwyo mewn un darn o ddyledswydd y Plwyf mawr yma. Dyma fy hên Gyfaill anwylaf Mr. Huw Williams (yn awr) Periglor Aberffraw ym Môn, wedi gyrru imi Ramadeg *Sion Rydderch* i'm hyfforddio yn yr hên Gelfyddyd. Nid yw'r Grammadeg hwnw (e wŷr Daw) ond un o'r fath waelaf; etto y mae'n well na bod heb yr un, canys y mae ynddo Engraphau o'r pedwar mesur ar hugain; ac y mae hynny yn fwy nag a welswn i erioed o'r blaen. Disgwyl yr oeddwn weled rhyw odidog Ragoriaeth o Gywreindeb orchestol rhwng gwaith y Beirdd o'r oesoedd diweddaraf (sef *D. ap Gwilym* ac eraill) a gwaith trwsogl yr Hên Feirdd gynt yn amser *Taliesin*, *Llywarch Hên*, *Cynddelw*, a'r cyffelyb; ond i'm mawr syndod, nid oedd hynny ond sommedigaeth.—I find that all the old Metres (despised & antiquated as they are) were really what all compositions of that nature should be, viz Lyrick verses, adapted to the Tunes & Musick then in use. Of this sort were the several kinds of Englynion, Cywyddau, Odlau, Gwawdodyn, Toddaid, Trybedd y Myneich, & Clogyrnach, &c which to any one person of understanding & genius that way inclined, will appear to have in their composition the authentick Stamp of genuine Lyrick Poetry, and of true primitive Antiquity. As to the rest, I mean Gorchest y Beirdd, Huppynt Hîr a Byrr, and the newest (falsely thought the most ingenious & accurate) kind of all the other Metres; I look upon them to be rather depravations than improvements in our Poetry, being really

invented by a set of conceited fellows, void of all taste in Poetry, at a time when the Tunes of the Antient Metres were no more known than those of the Odes of Horace are now. What a cursed groveling, low thing that *Gorchest y Beirdd* is, I leave you to judge ; & I would at the same time have an impartial answer, whether the old despised, exterminated, & (I had almost said) persecuted *Englyn Milwr* hath not something of antique Majesty in its composition. Now, for goodness' sake, when I have a mind to write good sense in such a Metre as *Gorchest y Beirdd*, and so begin, the Language itself does not afford words that will come in to finish with sense & *Cynghanedd* too, what must I do? Why, to keep *Cynghanedd*, I must talk nonsense to the end of the Metre, as my Predecessors in Poetry were used to do, to their immortal Shame ; & cramp & fetter good sense, while the Dictionary is all overturned & tormented to find out words of alike ending, sense or nonsense. And besides, suppose our Language was more short, comprehensive and significant, than it is, (which we have neither reason, nor room to wish) what abundance of mysterious sense is such a jingling Metre of such a length able to contain! *An Iliad in a Nut-Shell*, as they say. In short, as I understand that it & its fellows were introduced by the Authority of an *Eisteddfod*, I wish we had an *Eisteddfod* again to give them a *Dimmittus* to some peaceable acrostick Land to sport and converse with the spirits of deceased Puns, Quibbles, & Conundrums, of Pious Memory. Then could I gladly see the true primitive Metres reinstated in their antient Dignity, & sense regarded more than a hideous jingle of words which hardly bear sense.—But where would I be a going? I must not expect to see these things till the Antiquated *Croth a Thelyn Rawn* are in fashion again ; which I much fear is not likely to be within this century.—*Dyma i chwi ryw fath ar ddyuward Caniad ar 24 mesur i'ch Cymdeithas a'ch Iaith, a chan mai nhw yw'r cynnyg cyntaf a rois erioed ar ganu ar y 24 Mesur, nid wyf yn disgwyl amgen nâ bo rai beiau a gwallau ynddo ; etto os yw Gramadeg Sion Rhydderch yn gywir, yr wyf yn tybio nad oes nemawr o feiau anafus yn y Gerdd ychwaith ; pan ddêl Ioan Dafydd Rhŷs i'm dwylaw, mi a ganaf yn*

gywreiniach. Ni yrrais mo hwn i *Allt Fadawg* etto, ond mi ai gyrraf pan gaffwyf amser, ac yno mi gaf wybod beth a dalo. Chwi ellwch weled na bydd mo'r lle i'r Gwynn nag i'r Hir¹ i achwyn bod gormod o *Lusgfa Sain*, yn hwn, a bychan o'r *Groes* a'r *Draws* oblegid ni's gwn fod ynddo un Gynghanedd ond y *Groes Rhywiog* yn unig, os yw hono well nag eraill, eithr nid wyf fi'n medru canfod Gorchest yn y byd ar un Gynghanedd mwy na'r llall; yr orau yn fy nhyb i, yw'r hon a ddelo Naturiolaf.—I have hardly room to tell you how much I am yours

GRONWY DDU GYNT O FON.

Dear Sir I must beg of you to excuse the inaccuracy & bad writing that you meet with, impute it to the very great hurry that I am in. A line at your leisure will be exceedingly agreeable.

¹ Wynne of Llangynhafal & Evans of Llaufair.

Llythyr 23.

At WILLIAM MORRIS.

DEAR SIR,

WALTON.....

WEL! Dyna ichwi'r 'Farwnad,' fal y mae; eithr nid gwiw genyf fyned i roi'r 'Briodasgerdd' ar lawr ar hyn o bapur; canys da y gwn nad oes mo'r digon o le i'w chynnwys. Prin y tál i'w gyrru i neb, oblegid nis meddwn un Gramadeg pan wnaethpwyd hi; ac nid oes ynddi namyn dau fesur yn unig, sef 'Cywydd deuair hirion' a 'Chywydd deuair fyrion'; ond bod y rhei'ny wedi eu gwau a'u plethu groes ymgroes trwy eu gilydd, ac nis gwyddwny pryd hyny nemmawr o fesur arall. Yr oeddwn wedi llwyr ddiflasu ar rygnu yr un peth ganwaith trosodd; a braidd na roeswn ddiolfryd byth wneuthur un braich o bennill hyd oni chawn Ramadeg. A phe cawswn Ramadeg yn gynt, e fuasai gant o bethau wedi eu gwneuthur cyn hyn. Nid oedd arnaf fi eisiau (a pha raid?) yr un Gramadeg i ddysgu'r iaith. Cymmaint a oedd yn ol oedd engraphau o'r 'Pedwar mesur ar hugain.' Ac nid er bost na bocsach yr wyf yn dywedyd, ond yr wyf yn ammeu fod fy mhen a'm hymenydd fy hun cystal am yr iaith, neu well, a'r Gramadeg gorau a wnaethpwyd etto. Os bydd genyf yn y man awr i'w hepgor, mi a darawaf y 'Briodasgerdd' i lawr ar haner llen arall o bapur. Mi glywais y dydd arall o Allt Fadawg, ac yr oedd pawb yn iach; ond achwyn yn dost yr oeddid ar greulondeb a dichellion yr 'hwyntwyr.' Nid oedd y llythyr ond byr; a hyny i ofyn cennad i newid gair neu ddau yn 'Nghywydd y Farn,' i gael ei yrru i Lundain allan o law. Ac fe ddywaid y gwnai rai nodau ychwaneg arno, heblaw a wnaethum i fy hun; yr hyn a ddymunais arno ei wneuthur. Duw gyda chwi! Wyf yr eiddoch,

GEO. DDU.

Llythyr 24.

At

WALTON, January 8th, 1754.

DEAR SIR,

I BEG you would write as soon as you conveniently can, and in answer you shall have Awdl y Gymdeithas ar y 24 Mesur. Pray answer my queries about Taliesin, Elphin, &c. You see how ignorant I am with regard to our Welsh Antiquities and Writers, and how could I be otherwise, seeing I never saw any of the Welsh MSS? Fe gai Enaid rhyw Ddŷn a yrrai imi fenthg un neu ddau ohonynt. Nis gwn i pe bai am fy hoedl, pa fodd y gwnaethym fath yn y byd o brydyddiaeth a minnau heb wybod na gweled ond lleied o'r fath beth. Cymmaint ag oedd o'm tu, oedd, fy mod yn medru'r Iaith yn dda, a chennyf gryn dippyn o dueddiad naturiol at y fath bethau; ac er hynny i gyd, 'rwy'n meddwl nad yw'r peth ddim llai na *rhyfeddod*. Byddwch wych. Mae arnaf agos gywilydd gweled yr Awdl wirionffol yma, ac mi amcenais beidio ai gyrru wedi ei hysgrifennu. Da chwithau na ymheliwch ddangos mo'ni i neb.—You ask whether I have seen Cyfraith Hywel Ddâ of Wotton's, & Notes, Williams's Edition or Translation. Ni welais i erioed ddim o'r fath beth, na dim arall yn Gymraeg a dalai ddim ond y Beibl, a'r Bardd Cwsg. Gwyn eich byd chwi ac eraill sy'n cael gweled eich gwala o hên MSS, &c. Rhof a Duw, cedwch yr hên MS, tros undydd a blwyddyn, ac yno odid nad eliwch hepcor y copi i ddiddanu Gronwy Ddû druan, na welodd erioed y fath beth. Da chwi, byddwch cyn fwyned a gyrru imi weithiau ambell Glogyrnach llithryg, neu ryw hên fesur mwyn arall allan o waith Gwalchmai, Cynddelw, Prydydd y Môch, neu'r cyffelyb; ac nid yw ludded mawr yn y byd i *darò un* (o'r lleiaf) ymhob Llythyr. You see I grumble not to write whole sheets full of Poetry, such as it is. Dymunaf arnoch, os medrwch, roi imi ryw faint o hanes Taliesin; pa beth ydoedd ef, ac yn enwedig pwy ydoedd Elphin, yr hwn y mae'n sôn am dano cyn fynyched? pwy hefyd oedd fy Nghâr Gronwy ddû o Fôn; ai yr un ydyw a Gronwy Ddû ap Tudur ap Heilyn? ac os nid è, pa'r un o

honynt oedd piau Breuddwyd Gronw? Eich ateb yn y nesa, da chithau. Nodau ar y Briodasgerdd uchod—"Llemmynt," &c Alluding to the old custom of dancing a Morris-dance at a wedding—O Bott llawn &c. The common health on these occasions is, "Luck & a Lad."—"A fedro, rhoed trwy Fodrwy" &c. Mae'n debyg y gwyddoch hynny o gast, a pha ddefnydd i wneud o'r deisen a dyner trwy'r Fodrwy.—

"Y Nôs wrth dafu'r Hosan, Cais glol y Llancesi glân." Mae'n gyffelyb y gwyddoch hyn hefyd, ond rhag na's gwyddoch fel hyn y mae trin y Dreth; sef, pan ddél y Nos, y Briodferch a á i'w gwely, a chryn gant o Fenywaid gyd â'i chynffon, yn esgus llaw-forwynion, i'w helpu i ymddiosg; a phan dynno ei hosan, hi ai teifl dros ei hysgwydd, ac ar bwy bynnag y disgynno, honno gaiff Wr gynta. *Probatum est.* Ac felly yn y ddarn deisen, os rhoir hi dan y gobennydd, a breuddwydio, pwy bynnag a welir (ped fai yr Arglwydd Bwclai) hwnnw a gai er gwaetha'r gwynt. *Probatum est etto.* Dyma ffordd Lloegr; ni wn i a ydyw'r inffordd Ynghymru ai peidio, ac nis gwaeth genyf.

GORONWY DDU O FON.

Llytbyr 25.

At RICHARD MORRIS.

WALTON, Ionr 24n, 1754.

Y CAREDIG GYDWLADWR,

ECHDOE y derbyniais yr eiddoch, o'r namyn un ugeinfed o'r Mis sy'n cerdded. Drwg iawn gennyf glywed ynghylch y Peswch brwnt sy'n eich blino, a meddwl yr wyf nad oes neimawr o'r Gwŷr a faccer yn y wlad a all oddef mygfeydd gwenwyneg y Ddinas fawr, fwrllwch yna. Mi adwaen lawer a gollasant eu hiechyd yna mewn llai nag ugeinfed ran yr amsur y buoch chwi'n preswyllo ynddi. Duw piau llywodraethu a rhannu'r bywyd a'r iechyd; ac os mynnai Efe, llwyr y dylai *Gymru* erfyn arno ganiadhau *ichwi* yn hir bob un o'r ddau; oblegid pe amgen, nis gwn pa beth a ddelai o'n *Cymdeithas* na'n *Hiaith* ychwaith; am ein *Cennhedl*, honno a ymdarawai trosti ei hun, gan ddirywio ac ymollwng yn ei chrynswth i fod yn un a chennedl fawr yr *Lingl*. Ac yno y gwirud Geiriau'n drwg Ewyllysyr, sef na pharaai ein *Hiaith* oddiar 100 mlynedd ar wyneb y Ddaiar. Telid Duw iddynt am hynawsed eu Darogan! Dyma fy hên Athraw a'm Cydwladwr *Sion Dafydd Rhys* wedi dyfod i'm dwylaw, 'rhwn a roisai Mr. Ellis o Gaergybi imi er's naw Mis; ac och! fi! mae'n dywedyd fod bai anafus yn y Ganiad a yrrais i chwi ar y 24 Mesur. Yn y Tawddgyrch cadwynog y mae'r bai, oblegid fe ddylasai'r sillaf gyntaf oll o honaw fod yn un ar Brif Odl; sef yw (*O'ch*) y Brifodl. Ac am hynny (cyn y danghosoch i'r *Gymdeithas*) dymunaf arnoch ei ddiwigiaw fal y canlyn; sef, yn lle "*Gu flaenoriaid gyflawn eiriol—yn hoff unol iawn y ffynnoch*," dywedwch "O'ch arfeddyd, &c. &c. ac yno nid oes mor anaf na bai arno. Ac hefyd os mynnwch, chwi ellwch roi yn y *Cadwyn ferr* "Gwyp, &c. &c. yn lle "*a'r Dilysion Wyr da lesol*," a thybio 'rwyf fod hynny'n well. Nis medraf weithion feddwl am un bai arall, a gobeithio 'ddwyf nad oes yr un ynddi. Dyma i chwi Ganiad arall ar y 24 Mesur a wnaethym wedi'ch un chwi, a thybio'r wyf ei bod yn beth cywreiniach. Marwnad yw i Mr. John Owen o'r *Plás yn Gheidio* yn Llŷn, hên Gyfaill anwyl Gennyf fi gynt,

ac er nad adwaenoch chwi mohono, etto, tra bo hoff gennydh y Prydydd, chwi a hoffwch ei waith, ar ba destyn bynnag y bo. But let me tell you that whatever I have said of him does really and in strict truth fall short of doing justice to his character. He was one of the brightest patterns of all Christian Virtues (that were consistent with his Station in life, which was but a Gentleman Farmer) that ever adorned his Country. His strict probity, temperance, modesty & humanity, were singularly eminent and conspicuous. But above all, his charity to the Poor was particularly remarkable. Yn y blynyddoedd tostion hynny pan oedd yr ymborth cyn brinned a chyn ddruttad, hyd nad oedd yn gorfod ar lawer werthu eu gwelyau o danynt i brynnu lluniaeth, a phawb a feddai Yd yn ymryson am y druttaf a'r caletaf; yr oedd y pryd hynny Galon John Owen yn agored, cystal a'i ysguboriau, ac yn y Plâs yng-Gheidio y câi y rhan fwyaf o Dlodion Llŷn eu lluniaeth; yn enwedig y trueiniaid llymion gan Bysgodwyr *Nefyn*. Nid oedd yno ddim nâg am fyd, bid arian, bid peidio; talent os gallent pan lenwai Dduw y rhwydau; ac onid è faly dywedai ynteu, mi a'i clywais yn aml "Doed a ddêl rhaid i bob genau gael ymborth."—Ai è meddwch nid oes gennydh neb yn eich Cymdeithas onid chwi eich hun a fedr wneuthur ymadferth nag ystum yn y byd tuag at ddangos eich amcanion buddiol i'r Byd. Och! fi! gresyndod mawr yw hynny! gwae fi na bawn yn eich mysg na châi fod arnoch ddim diffyg Ysgrifennydd na dim arall o fewn fy ngallu fi. Ceisied yr Aelodau gwasgaredig o'ch Cymdeithas, eich cynnorthwyo orau gallont tuag at y tippyn Llyfryn hwnnw os oes modd. Rhod Gwilym Cybi ei law i mewn am Lysiau Blodau Garddwriaeth, canys nid oes mo'i well am hynny. Rhod Llywelyn ynteu ei ran am Hynafiaeth, Hanesion, ac Historiau, Philosophyddiaeth anianol, a'r cyffelyb, yr hyn bethau a wŷr oddiwrthynt orau yn *Ghymru* (pe câi amser); ond nis gwn i ddim oddiwrthynt. Minnau ac (Ieuan Brydydd Hîr agatfydd) a rôf fy nwy Hatling tuag at Farddoniaeth, *Philology*, a'r cyffelyb; a thros benn hynny nid ymdderchafaf oblegid nas meddaf nag amser na Llyfrau cyfaddas i'r fath bethau. Wrth sôn am Lyfrau, diolch i chwi am eich cynnyg; ond nid Llyfrau *Lladin* a *Groeg* sy arnaf fi fwyaf eisiau, ond Llyfrau *Cymraeg*. sef, Hên MSS, ac

eisiau yw hwnnw na chair mo'i dorri hyd onid elwyf i Gymru. Pe medrech daro wrth y *Minor Poets*, sef Hesiod, a Theocritus, a Horas, e fyddai da gennyf. They are very common. Y peth sy'n peri imi ddeisyf Horas Minellius, yw fod yn ei ddechreu dafien o holl Fesurau Horas. Meddwl yr wyf mai 24 sy o honynt fal yn Gymraeg. Ac amcanu'r oeddwn weithio Awdl ar y 24 yn y ddwy iaith i'r Twysawg erbyn Gwyl Ddewi. But this I leave to you ; perhaps it would be better to pitch upon some one of the measures in each Language, and follow it to the end of the Ode. *Gwawdodyn Hir* or *Byrr*, a *Thoddaid*, &c in Welsh ; & *Sapphic*, *Alcaic* or the like in Latin.

GRONWY DDU.

Llytbyr 26.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, *Chwefror* 17, 1754.

DEAR SIR,

I RECEIVED yours of the 4th of (January according to your date) February, and am exceedingly obliged to you for the sheet Almanack. You need not trouble yourself to send over another unless you have it ready by you, and can send it along with the MSS by ship to Liverpool. You could not possibly send me any thing more agreeable than that copy (unless it were £100 in cash,) for I never saw any thing of that kind in my life that was worth seeing. I beg therefore you would not fail to send it by the first ship that comes, and I do solemnly promise to return it whenever you shall require in case the original should be called for, &c. Rhowch fy annerchion yn llawn parch at Mr. Ellis, a dywedwch y cofiaf am y *new style* pan gaffwyf hamdden, ond fy mod yn awr yn dra phrysur yn ceisio clytio rhyw fath ar Ddyri i Siors Tywysawg Cymru erbyn Gwyl Ddewi, ar ddymuniad ein Cymdeithas o Gymmrodorion. Gwyr yw y rhai hynny na fynnant mo'u siomi, onid ê ni wnant lai na gwneuthur botasau o'm croen, fal y dywedai yr hen bobl gynt. Rhyfedd iawn o chwerwed yw'r hen Ddoctor Sion Dafydd Rhys yn ei Ragymadrodd. Pwy a allai'r "brynteion sothachlyd, a'r burgunieit gog-

loddig, (sef yw hyny camweddawg anfeidrol,) o'r gwaethaf ar a aned erioed o wraig" fod? ai tybaid mai Ygottiaid oeddynt? O's ê, cennad i'm crogi, onid yw Douglas fy hen feistr yn un o'u heppil hwy, neu'n tarddu o'r un griff? Nid oes bosibl fod yr hen ŵr mor giaidd a galw pobl Gwynedd yn ddynionach dieithr gogleddig, ac yntef ei hun yn ŵr o Ogledd Môn, y lle gogleddaf agos yn Nghymru. 'Rwyf fi yr un feddwl ag yntef am y rhai a wadant neu a ddirmygant yr iaith Gymraeg, sef nad y'nt ond cachadyddion a brynteion eu gwlad, ac o'm plegid i cachadyddion a phibadyddion y cant hwy fod, ie, a chrachyddion a chachaduriaid, a chwewalltiaid, os mynir; ie, ac os gwaeth hyny, mi glywn arnaf eu galw yn anifail cors, yr enw mwyaf tafod-ddrwg a glywais erioed o ben fy mam. Digrif eich dywediad nad oes gan y Teifisiaid ddim bodiau. Gwych a fyddai fod bawd-fys rhyw hanner cant o'r brynteion dihiraf o naddynt yn nhwll y chwil, a gwrth-hoel den arno, tros dro. Mi glywaf fyned Cywydd y Farn i Lundain, ond mae'n debyg na ddaw byth oddiyno, oblegid ni phrintir byth mo'no ei hun, ac nid wyf yn deall fod ganddynt etto faint yn y byd o'r pethau eraill, sef Natural Philosophy, History, &c. yn barod i'w printio gyd ag ef. Nid oes gan y Mynglwyd neb i'w helpu, ac ni ddichon iddo ef ei hunan ddylfod byth i ben ag ysgrifennu a chasglu y cwbl, ac yntau a'i ddwyllaw yn llawn gwaith eisoes. Yn ol a glywaf ganddo, ni fyddai waeth gyrru pastynod i Lundain na rhai aelodau o'r Gymdeithas; pechod na b'ai ganddynt ddau neu dri o ddynion celfyddgar, a'u dwyllaw yn ddidrafferth i ysgrifennu iddynt.

Now I shall have a little more time, for evening prayers are over; all the rest (excepting the Awdl) was written before, and in a very great hurry, for fear of missing this post; which you may see by the badness of the writing. Pa beth (yn rhodd) oedd Bustl y Beirdd a gânt yr Hen Dalcen Têg yn llys Maelgwn Gwynedd? A pha ham y gelwid yn Fustl y Beirdd? Ai rhyw Dduchan i'r Beirdd ydoedd? Some satire on 'em? Or challenger or defiance to them? Be so good as inform me in your next. Well, here my neighbour Whatton is just going to set out for town, and I must shut shop in spite of me. Byddwch wych. Your very humble servant,

GORONWY OWEN.

Llytbyr 27.

AT JOHN ROWLANDS, Clegir Mawr, Mon.

WALTON, March 18, 1754.

DEAR COUSIN,

I HAVE lately received a letter from Cousin Jack Owen, of Cefn Esgob, in the parish of Llanfihangel Tre'r Beirdd; who is in the same degree related to you as I am; for his mother and mine were two sisters; wherein he gave me to understand that you had left Bryn Mawr a good while ago, and that you lived at Lleiniog, near Beaumaris. Somebody had told me long since—and I think it was my brother that told me—that your father lived at a place called Trecastell; but as I did not know in what part of Anglesey Trecastell was, I would not venture to write to you for fear the letter should miscarry. I hope my uncle and aunt are well and hearty, and beg you would be so obliging as to make my compliments to them both, and let me have a line from you at your leisure, to let me know how you all do. I have heard that Cousin Morris of the Coffee-house at Beaumaris, is married again, and made but an unfortunate match of it. God help her! I am sorry to hear it. My compliments to her when you see her. I suppose you have heard that I am married, as I have been some seven years past, and have now three children, two lads and one wench. Their names are Robert, Goronwy, and Elin; they are, I thank God, all well, but never had the small-pox amongst them, though it is very rife in our neighbourhood. I can send you no news from hence, because you are but a stranger to the place. Every manner of provision for man and beast is very dear, occasioned by the extreme severity of the winter, which was harder than the winter of the hard frost; but that the hard weather did not last so long. Yr ydwyf fi yn talu yma bum swllt a chwecheiniog y mesur am y gwenith, *Winchester measure*. Y mae'r gwair yn wyth geiniog yr *Stone*; hyny yw, ugain pwys y cwyr am wyth geiniog. Yr haidd yn ddeuswllt a deg ceiniog, a thriswllt y *Winchester measure*; a phob peth arall yn ol yr un bris. Mi glywaf farw Mr. Owen o

Bresaddfed. Pwy sy'n debyg o gael ei le fo yn y *Parliament*? Gadewch wybod pa beth a wnaed i'r dynionach anhappus a *spoiliasant* yr Ysgottyn ar Draeth y Lavan. Mae'n debyg fod y porthwys wedi ei grogi cyn hyn. Ond am y lleill, gresyn iddynt golli eu bywyd, a hwythau heb ladd ncb am a glywais. Gadewch wybod hefyd pa fodd y mae'r farchnad yn myned yn y Dref yna; a phob newydd arall a dalo ei ddywedyd. Mae hi'n awr yn hir amser er pan fu'm yn Mon; ac yr wyf agos wedi bwrw fy hiraeth am dani. Etto pe cawn le wrth fy modd ynddi, mi ddeuwn iddi etto, er mwyn dysgu Cymraeg i'r plant; onide hwy fyddant cyn y bo hir yn rhy hen i ddysgu; oblegid y mae'r hynaf yn tynnu at chwe' blwydd oed, heb fedru etto un gair o Gymraeg; ac yn fy myw ni chawn gantho ddysgu; oni bai ei fod yn mysg plant Cymreig i chware; ac ni fedr ei fam ddim Cymraeg a dâl son am dano, ond tipyn a ddysgais i iddi hi. Y mae Sir y Mwythig yn llawer hyfryttach a rhattach gwlad na hon; ac mae'n lled edifar genyf ddyfod yma. Ond etto mae'r cyflog yma'n fwy o gryn swm. 'Rwyf yn cael yma yn nghylch dau ugain punt yn y flwyddyn, a llawn lonaid fy nwyllaw o waith i wneuthur am danynt. Mae yma gryn farwolaeth yn ein plith. Mi fyddaf weithiau'n claddu pobl o fesur tri a phedwar yn y dydd. Dyma alwad arnaf i ymweled â'r claf y munudyn yma; felly ffarwel. Fy ngwasanaeth at fy Ewythr a Modryb; and accept of the same to yourself from, Dear Jack, Your affectionate Cousin,

GRONOW OWEN.

N.B.—Ni chyst y llythyr yma ddim i chwi, oblegid ei fod mewn ffranc. Ni feddaf yn awr yr un ychwaneg; ac onide mi a'i rhoiswn yn hwn; ac yno mi gawswn ateb yn rhad. Ond na hidia mo hyny; ni chyst yr ateb ond *grôt* imi; ac felly gad glywed oddi wrthyhych gynta galloch.

Mae fy mrawd Owen ynteu wedi priodi er ys rhwng chwech a saith o flynyddoedd, ac yn hyw o hyd yn Nghroes Oswallt, yn Sir y Mwythig, a chanddo naill ai pedwar ai pump o blant. Ond ni welais i mono fo na hwythau er yn nghylch dwy flynedd a haner neu well. Byddwch wych; a gadewch glywed oddi wrthyhych pan gyntaf y galloch.

Llytbyr 28.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, *Ebrill* 1, 1754.

SYR,

DYMA hi'n well na phum wythnos er pan yrrais i Gaer Gybi ; ond etto heb glywed na siw na miw oddi yna ; pa beth a allai fod yr achos ? yr wyf yn llwyr ofni y gorfydd arnaf roi yn y papur newydd eich bod wedi marw er ys mis o'r lleiaf ; ac yno ddarparu naill ai awdl neu gywydd marwnad o goffadwriaeth barchus i'ch enw. Dacw hefyd ddau lythyr wedi myned rhyngddynt a Gallt Fadog, er ys ennyd o amser ; ond (am a welaf) ni fuasai waeth gyrru Brân i geisio tir. Ai tybied ddarfod i'r tri brawd gydsynio â'u gilydd i farw bob y pen ar unwaith, o wirwaith goddef i dorri asgwrn cefn un Awen dinlesgethan, a hithau yn ddigon llibyn eisuus o wrantu ? Och fi, wrth sôn am yr Awen, y mae hithau wedi marw hefyd, neu o'r lleiaf ar ei marw-ysgafn, ac ni's bydd byw chwaith yn hir.—Hi a'm cywilyddiodd dros byth, gan fethu ohoni wneuthur Cywydd nag Awdl i'r Tywysog, Wyl Ddewi ddiweddfaf ; ond paham i mi fethu ar yr Awen ? oerfel yr hin, a noethni y wlad oerllom yma oedd ar y bai : dyna'r pethau a fagasant, a'r peswch oedd mam y pigin, a'r ddau hynny rhyngddynt a'm lladdasant yn ddifeth, oni bai borth Duw, a chyfferiau meddygon. Y mae yma farwolaeth fawr ym mysb pobl o bob oedran ; tybio yr wyf o fewn y ddeufis aeth heibio na chleddais ddim llai na deugain corph ; nid oes nemawr o ddiwyrnod na chleddwyf un, ac weithiau ddau, weithiau tri yn y dydd : a'r cleiflon mor aml nad wyf yn cael gorphwys namyn eu gofwyaw ; ac ni ddichon dyn fyth fod yn rhy ddiwyd a gofalus yn ei swydd yn y wlad yma ; o herwydd fod yr offerynwyr Pabaidd yn rhy barod i ymwthio i fewn ar bob achlysur. Yr oeddwn wedi dechreu Awdl i'r Tywysog ar fesur Gwawdodyn hir, ond ni orphenais oddiar 3 neu 4 o benillion o hono, ac yn anorphen y caiff fod byth bellach. Ac felly ymlaen yr aethai, hyd ddeuddeg neu ddeunaw pennill, pe cawswn hawnt a hamdden ; ond, Och fi ! ni chefais ; am hynny hi a fethodd. Oni chaf glywed oddi wrthych yn o fuan, ni wiw i chwi ddisgwyl llythyr arall oddi yma o hyn i

Galanmai; oblegyd nid oes gennyf un ffrencyn ond hwn a darewais wrtho ar ddamwain: ni's gwyddwn fod mo hono gennyf y'mysg papurau, onidê mi a'i gyrraswn yna, neu i Lundain y'mhell cyn hyn. Yr wyf yn disgwyl gweled Mr. Fychan yn Nerpwl o hyn i ddiwedd y mis yma; ac os digwydd i hynny fod, nid wyf yn ammeu na rydd i mi ddwsin neu ddau, fal y tro o'r blaen, ond eu gofyn mewn rhigwm. Gwaethaf peth yw, nad ellir ymddiried i gymmeryd llawer o ffrancod neb, hyd onid el y *Lecsiwn* heibio; Beth, mor ddisymwth y bu farw Mr. Owen, o Bresaddfed? Yr oedd gennyf dri neu bedwar o'i ffrancod ef yn fy ymyl pan glywais y newydd o'i farw. Pa beth a ddaeth o Ned Foulkes, Person Llan Sadwrn, oblegid mi glywaf fod ei le fo yn wag? Er mwyn dyn, gadewch gael benthg y *copi* os oes modd yn y byd. Rhowch fy annerch yn garedig at Mr. Ellis, a gadewch wybod pa sut y mae'n cael ei iechyd. Mi dderbyniais yn ddiweddar Destament Arabaeg, o Allt Fadog, a yrrasai Mr. R. Morris i mi er ys gwell na blwyddyn; ac er na's meddwn gymmaint a'r egwyddor yn yr iaith honno, mi ddysgais ei ddarllen mewn byr amser; ac yn wir nid anhawdd ei ddeall am ei bod yn swrn debyg i'r Hebraeg. Gwyn ei fyd a feddai Ramadeg neu Eirlyfr o'r Arabaeg, fal y mae gennyf o'r Hebraeg; yna mi drinwn y naill gystal a'r llall; ond beth a dal i mi sôn am ddysgu dim? nid oes gennyf mo'r amser nac i ddysgu nac i brydyddu, nac i ddîm arall; dyma'r holl drysor o hen bregethau Sir y Mwythig agos a darfod; rhaid taro atti hi yn fywiog i weithio rhai newyddion, a phrin y down i ben a chael dwy bob Sul trwy'r flwyddyn, er gwneuthur fy ngorau. Nid oes yma le i segura; pan gaffo amser i edrych o'i ddeutu, mae Mr. Lewis Morris yn bygwth gyrru i mi ryw lyfrau, ond ni ddywed pa lyfrau; gobeithio mae Cymraeg loyw a fyddant, o ysgrifeniadau rhyw hen gorph sydd wedi pydru er ys tri chan mlynedd. Yr wyf yn ceisio clytio rhyw fath ar nodau ar Gywydd Bonedd yr Awen; a thrwsio rhyw fân wallau ynddo, fel y gellir ei gael yn barod erbyn dechreu'r hâf. Nid oes yma rith o newydd, ond fod yr Alderman yn dwrddio dyfod i Fôn cyn bo hir; nis gwn a ddaw i Gybi ai peidio. Mae'r teulu yno ac yma i gyd yn iach, ac i'ch annerch. Byddwch wych. Ydwyf eich ufudd wasanaethwr,

GORONWY OWEN.

Llythyr 29.
At RICHARD MORRIS.

WALTON, *Eprill y 9d, 1754.*

ANWYL STR,

Nid wyf yn ammau nad ydych bellach yn tybio fy mod wedi marw yn gelain gegoer. Ac yn wir fe fu agos i'r peswch a'r pigyn a'm lladd. Nid wyf yn cofio weled ermoed gethinach a garwach Gauaf; nid yw'r Wlad oerllom yma ddim yn dygymmod & mi yn iawn; llawer clyttach Swydd y *Mwythig*. Dyma ddauddydd o Hin wych yn ol yr amser o'r flwyddyn. Nid oes dim yn fy mlino cymaint a darfod i'r Pigyn brwnt a rhyw drafferthion eraill lestair imi yrru i chwi Ganiad erbyn Gwyl Ddewi; ni ddylai undyn, a ystyrlo mor ansicr yw'n bywyd a'n hiechyd a'n hamser (yn enwedig y sawl a fo megis Gweinidog tan arall, fal 'rwyf fi) addaw dim yn siccr ac yn ddifeth i neb, oblegid na's gwyddom o'r naill awr i'r llall pa beth a ddigwydd i'n rhwystro. Yr oeddwn wedi dechreu Caniad i'r Tywysawg ar y mesur a elwir Gwawdodyn Hfr, ond nid orphennais onid tri phenill o honi, ac bellach yn anorphen y caiff fod tros byth am a wn i. Ni wiw genyf yrru y darn yna i chwi. I lately took a fancy to my old acquaintance *Anacreon*; & as he had some hand in teaching me Greek, I have endeavoured to teach him to talk a little Welsh & that in Metre too. Ode 47th "Hoff ar hên &c." Observe that there is but the very same number of Syllables, in the Welsh, as are in the Greek, & I think the Welsh *Englyn Prost* fully answers the scope & meaning of the Ode, & that in an almost verbatim Translation. The more I know of the Welsh Language, the more I love and admire it; & think in my heart, if we had some men, of genius and abilities, of my way of thinking, we should have no need to despair of seeing it in as flourishing a condition, as any other Antient or Modern.—Nid oes yma faint yn y byd o newydd gymmaint a marw Gwrach y caid Grôt ar ei hól er marw'n ddiweddar ryw wrâdd o Wrachiod. 'Rwyf yn bur anesmwyth o eisiau clywed o Allt Fadawg; mi yrrais yno ddwywaith, ond nid oes dim ateb. Dyma gyd a'm bês o Lythyr o Gaer Gybi,

yn dywedyd fod pawb yn siongc ym Môn ac yn Gallt Fadawg. Nid gwiw sôn am *Ffrangcod* bellach, hyd oni lenwir y Senedd-dy o newydd. Mi dderbyniais y Testament Arabaeg o Allt Fadawg yn ddiweddar; a chàn mil diolch i chwi am dano; ni chefais etto mo'r Llyfr Hebraeg a yrrasoch gydag ef. Er na welswn erioed mo'r Egwyddor yn *Arabaeg*, etto trwy ddyfal [astudio] y gyntaf o Fathew, y 3^{dd} o Luc, &c, mi ddysgais ei ddarllain yn lew iawn, ac nid anhawdd ei ddyall i'r sawl a ddyallo Hebraeg, oblegid nid oes nemmor o-ragoriaeth rhyngddynt, prin gymmaint mewn rhai pethau ag sydd rhwng Iaith Gwynedd, a Iaith yr Hwytwywr. Cryn gynnorthwy a gefais wrth fyned tros y Dengair Deddf yn yr *Arabaeg* a'r Hebraeg ynghyd, oblegid y mae'r Deg Gorchymyn genny yn y Testament, &c.—Wyf eich &c

GRO DDU gynt o Fôn.

Llytbyr 30.

At RICHARD MORRIS.

WALTON, *May* the 18th, 1754.

DEAR SIR,

As you are fond of any piece of Antiquity, I here send you one which I look upon to be somewhat curious. The MSS it was copied from was so much defaced, that the title was almost illegible; but what is most to be regretted is that the date of this curious piece of History as well as Poetry, cannot be ascertained. You will please to observe that where the characters were illegible I put dots with the Pen thus &c. The title runs thus, Kyggor i..... vap Hywel, & then as follows. Y Bart du a gant yr Awdyl hon yn y Lluyt y llas..... vap Hywel. In the margin there was a note in another hand to this purpose, viz. Eraill a ddywaid mai yr Bardd Glas or Gadair a'i cânt anno Domini..... 54. But whoever was the Author, the piece is of undoubted antiquity; & the want of a date to a Poem amongst us Antiquarians, you know, is no

more than the want of a head to a Statue of Venus, or legs & arms to one of Hercules; that is, such a defect does not lessen, but greatly enhance the value of either. If every antient Medal was as legible as a King George's halfpenny, what room would be left for our learned conjectures? And I doubt not but the date of the present Poem will afford matter of profound speculation to our posterity in the faculty for many future generations. *Et natis natorum, et qui nascentur ab illis.* I cannot find, in my Davies's Dictionary in what century either of the above Bards flourished; & in vain have I turned over my Caradog of Llangarfan, & my Geoffry of Monmouth, to find out when the memorable battle therein mentioned was fought. Camden knows nothing of it, & Carte is very far from being precise in point of time. What time *Sibli* lived, or where, is to me a mystery; & whether that venerable personage were Man, Woman, or hermaphrodite, would have been as great a one, but for this Poem. But then if this vast treasure of knowledge could have been gain'd by reading, I should have been deprived of the pleasure of making the conjecture which I am now going to offer; viz, that this Poem was written somewhere within that dark period of time that passed between Anno 600 & 1000. Ha! I smell you out Brother Antiquarians, you say. I care not a fig if you do, tho' methinks at that distance My design, Sir is honest as ever entered into any Antiquarian pate; & if it does but take effect, I am persuaded it will be of infinite benefit to Posterity. *Time*, you know, is the grand enemy of our tribe, with whom our predecessors of everlasting memory have waged perpetual (or to speak more poetically, a never discontinued) war. What *He* hides we endeavour to find; what he would bury in eternal oblivion, we as strenuously register in the eternal records of Fame. The success of this war has always been various; but to the immortal honour of the present age we have gained numberless advantages of the enemy. You know how our army sacked his Capital of Herculaneum; & (to give merit its due praise) I myself received some glorious wounds in the brains at the Battle of Uriconium in Shropshire, when we retook from the enemy three Roman Officers whom he had kept close

prisoners since the time of Claudius Cæsar.¹ Why should we then, after such singular advantages, leave the enemy in quiet possession of (at least) three Centuries & a half? I mean from the time of Merddin Wyllyt to that of Meilir Brydydd. My project then is to throw this present Poem, like a bomb, into the midst of that wide chasm, & so retake from the enemy (at least) one whole Century. One thing more I have to advise you of, viz. that in the copying I have not scrupulously kept the old orthography, because I thought it would be too puzzling even to an Antiquarian. Besides, what modern could remember always to write *t* for *dd*, *u* for *f*, *ss* for *s*, *gg* for *ng*, &c. I have illustrated it with a few necessary notes out of my own critical headpiece, & every now & then put such a word in the Margin, in the original orthography with a *Sic legitur in Mso*; & all this to shew my profound knowledge in Criticism. I should likewise let the courteous reader know that the Measure is the true genuine *Awdolical* metre used by all the Ancients; but it concerneth neither him nor me to know how this Metre was called. The *Cynghanedd* is the old *Braidd gyfwrdd*, & in those times it made no great Matter, whether there was any *Cynghanedd* at all, if the number of Syllables were right, the words poetical, & the Prifodl kept inviolable. *Braidd gyfwrdd* is thus:

Arddwyrcf Hael o hîl Yago.

Now *hael* & *hîl* made a most exquisite delightfull jingle & harmony to primitive ears. *Vale & fruere*. Danghoswch hwn i'r Llew da chithau, a gofynnwch iddo pa faint gwaeth *Cymraeg* sydd yn *Lloegr* heddyw nag oedd yn *Ghymru* saith gan mlynedd i heddyw? I'r Gwr o'r dollfa, sef Gwilym Cybi, y mae diolch am y pattrwm. Efe a yrrodd yma'n ddiweddar Lyfr yn cynnwys 58 o Awdlau, o waith amryw o'r hên Feirdd gorau yn y Blynnydoedd 1100, ag oddi-yno hyd 1300; a'r Llyfr hwnuw a ysgrifennasai yntau ai law ei hun allan o Lyfr *Gwern-ygron*. Gobeithio na elwir byth am hwnnw adref ac ni eilw yntau byth am hwn, oblegid dyna'r ammod mae'n addo

¹ Meaning the three Roman Monuments, I should imagine that Poor *Gronwy* found in the Parish of *Wroxeter* near *Salop*, one being for *Caius Mannius* a Prætorian Legate of the 20th Legion, & another for *Marcus Patronius* a Standard bearer of the 19th Legion.

benthyg ei Delyn Ledr yr haf yma os byw a fyddwn. Afraid imi esponio yr Awdl i chwi; chwi ganfyddwch ei thueddiad hi ar y golwg cyntaf. Dywedwch i'r Llew fod fy ngweddi fi'n ddwys ag yn ddygn oi dy ef ddydd a nos, a gobeithio mai gwir Brut *Sibli*. Gadewch glywed, er mwyn Duw, yn union deg ar ol darfod y Gád. Yr wyf agos a gwirioni rhwng ofn a gobaith —Am yr Horace Minelli, ni gawn siarad am hwnnw pan êl y mwstr heibio. Nid wyf i'n prisio draen mewn Arabaeg na dim arall weithion, oddigerth y medrwn ddyfod o hyd i Fold i wneud arian; felly na phoenwch am Eirlyfr na dim arall o hyn o dro. Y cebyst i'r Byd brwnt yma, a melldith eu mammau i'r Rhufeiniaid cybyddlyd a ddaeth ag Arian gynta i Frydain. Nid oes yma newydd yn y Bÿd, a dâl ei grybwyll.—Wyf yr eiddoch yn garedicaf.

Y DU O HIRGAER.

Llythyr 31.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, *Mehefin* 4, 1754.

YB ANWYL WILTM,

DYMA'ch dau lythyr wedi dyfod, ac un oddiwrth bob un o'r ddeufrawd eraill, a phob un yn unair yn dywedyd yr un newydd cysurus yng nghylch y fuddugoliaeth a gafas y Llew, ie yn wir. Ni choeliech chwi mo *Sibli*; oni wyddoch chwi (chwedl Joseph gynt wrth ei frodyr) y medr gwr fel myfi ddewiniaeth? Etto er hyn yr oedd *Sibli*, wrth holi ac ymofyn, wedi cael gwybod o dan din pa ddiwrnod y byddai'r gad, onid nis gallasai (mwy nag Alis y ddewines,) mo'r dywedyd yn bendant, "cyn nos Wener," &c., a "chyn terfyn Mai," &c. For those things are not, cannot be revealed to modern prophets without their being at the trouble of pumping for 'em, which is an art they have a good knack at. Y cebyst i'r llythyrau, beth mae'r cast sydd ganddynt o fyned a dyfod yn ngwrthgefn eu gilydd. Doe y cefais eich diweddaf, gan

ddigwydd o honof farchogaeth i Gaer Nerpwl cyn gwasanaeth (i edrych am gynhinion i'm teilwriaid,) a galw efo Aldramon ar ffwrst wrth fyned heibio. Ac yr wyf yn gyrru hwn yna ar ffwdan, i edrych a gyrraedd yna cyn i'r llall gychwyn. Ni yrrwys yr un o'r ddeufrawd i mi gymmaint ag un ffrencyn, ac ofni yr wyf mai yn eich cost y byddwch am hyn o furgyn. Ni thâl mo'r dimai Werdddonig, ac nis meddaf mo'r amser i yrru ei well y tro yma. Er dim a fo gadewch i mi gael benthg y Delyn Ledr y cyfleustra cyntaf, i gael i mi rygnu ambell gainge arni, tra bo'r dydd yn hir a'r hin yn deg. Odid na bydd rhyw beth ynddi a wna i mi geisiaw ei ddynewared, neu o'r hyn lleiaf mi bigaf rai geiriau tu ag at helaethu fy Ngeirlyfr, fal yr wyf yn gwneuthur beunydd o'r hen Walchmai, &c., &c. I am exceedingly surprised to see how Dr. Davies has passed by abundance of good words without taking any notice of 'em, and that he should put a query to others that are as plain as pikestaff, amongst those are *gwerthefin*. Now what man that has seen or heard the word *gwarthaf* can be at a loss for the meaning of *gwerthefin*? Does not *cyntefin* come from *cyntaf*? Yes surely, and so does *gwerthefin*, from *gwarthaf*. He has properly enough rendered *gwarthaf* by *vertex*, *fastigium*, *summitas*; and so he should have rendered *gwerthefin* by, *summus*, *supremus*, &c, or in English, *chief*, *principal*, *supreme*, *sovereign*, &c. The like I could observe to you on some dozens of words more. And the sense tells you the same. What is *Brenhin Gwerthefin* (as Hywel fab Owain Gwynedd has it) but *Sovereign King*; and the translators of the Common Prayer Book might with much more propriety have said *Ein Grasuaf Werthefin* Arglwydd Frenhin George, than *Grasuaf ddaionus*, &c. I had made some few remarks on these things in my Davies' Dictionary before I received Gwalchmai, &c., but now shall be enabled to augment them considerably in my Richards' which I've got interleaved and neatly bound in two Vol. for that purpose. My compliment to Mr. Ellis; kindly accept of the same to yourself. Gadewch gael pwt o lythyr gynta' galloch. Wyf eich eiddoch fal yr wyf.

Y BARD DDU.

Llytbyr 32.
At WILLIAM MORRIS.

WALTON, *Mehefn* 25, 1754.

YR ANWYL WILYM,

DYMA'R eiddoch o'r 14 o'r presennol wedi dyfod i'm llaw heddyw; garw o gyd y maent yn cadw llythyrau pobl druin maill ai yn Nghaergybi neu yn Nghaer Nerpwl! Yr achlod iddynt, a diddaned cael gafael ar gwr tipyn o epistol. Bendith Duw a ffynno iwch', am fenthyg y Delyn Ledr; na thybiwch y byddaf mor greulawn anghristnogol a'i chadw yn hir rhag eich nychu o hiraeth. Och fi! onid gwych fyddai cael tipyn ychwaneg o'r Barddoniaeth yna? Ni flinwn i byth bythoedd arno. Ac os gyrrwch yma rai eraill yn gyfan mi a'u copïaf (os mynwch) yn y llyfr gyd a'u brodyr yn y llaw oreu a fedrwyf. Ond dywedwch a ddywetoeh, ni wnewch byth i mi hoffi eich car D. ap Gwilym yn fwy na'r hen gyrff. Er hyny i gyd ni ddywedais i erioed (fel yr y'ch yn haeru) fod Gwalchmai wedi gwneuthur i mi ffeiddio ar *Ddeian*; ond ar Gywyddau, pwyl ynag a'u gwnelsynt. Anacreon amongst the Greeks, and Ovid amongst the Latins give some people (of particular complexions) the most exquisite pleasure and delight. I don't condemn those people's taste; but give me Homer and Virgil, and in my poor opinion so much does Gwalchmai excel D. ap Gwilym and his class as Homer does Anacreon. But every man to his own taste, I claim no sovereignty over any one's judgement, but would be glad to have the liberty to judge for myself. Dyna ben am hyny. Ai ê, Cymro oedd Emrys Phylib? fe allai mai ê. Ond mi a adwaenwn frawd iddo oedd yn werthwr llyfrau yn Nghroesoswallt, na's mynasai er dim ei gyfri'n Gymro. Pa ddelw bynag, ni wnaeth yr hen Ddeon mo'r llawer o gamwri ag ef. He did but expose and ridicule the infantine style for fear it should get in vogue as the taste of the age, and that we should have Iliads written in it, which is no more than I would have done, had I lived in D. ap Iemwnt's time, pan gaethiwodd y Braidd Gyfwrdd, ac y dychymygawdd Orchest y Beirdd. I own with you, that the Distress'd Mother (my favourite Tragedy) &c. are in esteem to this day, and that

deservedly, and will venture further to say they will continue so while the English Language is esteemed; but as to the preference given him to Pope by Mr. Addison, I can by no means agree with you, that being altogether a genteel sneer and satire upon his pastorals. Can you read Mr. Ph—'s pastorals especially where he quotes a passage with a "How agreeable to nature, &c." without discovering the sneer? For my part, when I compare the passage commended with the commendation, methinks I see before my eyes the wry face and the grin. And if he had pleas'd he might have said as much of Mr. Pope's; for in truth I could heartily wish that neither of them had ever attempted pastoral, their geniuses being much better adapted to greater things. They should have left pastoral to Gentle Gay, who (notwithstanding all his fustian as it is called) is the only Englishman that deserves the name of a pastoral writer. Nid yw yr Hwytwywr (chwedl chithau) onid hanner Cymry, gan eu bod gan mwyaf, yn hanfodi o had pobl Fflandrys a Normandi, a rhyfedd yw allu o naddynt gadw maint yn y byd o'r hên iaith, ac o'r achos hwnnw yn bendifaddeu mi fynwn iddynt adael ymgeleddu'r iaith i'r sawl a fedrant yn oreu wneuthur hynny, sef pobl Wynedd; ac os ewyllysiant ddangos eu serch i'r iaith cymerant arnynt ran fawr o'r gost, ond na feiddiant roddi na llaw na throed yn y gwaith, rhag ei ddiwyno & llediaith ffaidd. Ettwaith, lle bai'n y Deheudir ddyn a chanddo ddawn (neu a dybiai fod ganddo) ddawn Awenyddiaeth, bid rydd i hwnw (o'm rhan i) ganu ei wala, oblegid odid i ddyn awenyddgar gyfeiliorni'n gywilyddus; a diau fod gwaed Cymroaidd yn drechaf yn mhob un o'r cyfryw, o ethryb mai dawn arbenig ein cenedl ni yw Awen, megys y mae dawn yr eil-drem (i.e. second sight) yn perthyn i fyneich ucheldir yr Alban. Ac oddiwrth y cyffredin hynafiaid, y Derwyddon, yr hanyw pob un o'r ddeuddawn. Y Derwyddon, yn ddiddadl, oedd hynafiaid ein cenedl ni, ond pa un a'i hanfod o honom o waed Troia ni's gwn; anhawdd yw genyf goelio hynny, hyd oni welwyf ychwaneg o eglurdeb nag a welais eto. Diau gennyf nad yw'n anrhydedd na pharch i neb hanfod o'r fath wibiaid a chrwydriaid; eto bid i'r gwir gael ei le, ped faer oll yn feibion i Sion Moi, neu Loli Gydau Duon, na ato Duw i ni wadu ein rhieni. But when you say, "Dyweded Camder

a fyfno, ni buasai'n henafiaid byth yn dyfeisio'r fath chwedl heb na lliw na llun, &c." I can't forbear smiling (I beg pardon for being so rude,) if we have no better proof of our Trojan extraction than the bare veracity of our ancestors, I fear we may drop the argument, for I'm afraid, if we say our forefathers neither could or would fib upon occasion, we may be reckon'd very great fibbers ourselves. Yet I can't see what they could propose to themselves by inventing such a thumper, unless it were to ingratiate themselves with the Romans by laying claim to the same common ancestors, and indeed that was temptation enough of conscience. But admitting the story of Brutus to be true, and allowing Geoffrey of Monmouth all the authority of authenticity he can desire and every other advantage, but infallibility, and I care not much if he had that too, yet it were absurd and even ridiculous to imagine the main bulk of one nation to be his descendants. What would you say were I to affirm that the good people of England were all descended from William the Conqueror, or that they are all Hanoverians because his present Majesty is one? Brutus was hero (and was king, if you please) but still he and I are nothing akin.

Oedd, oedd, yr hen Dr. Davies o Fallwyd yn deall yr iaith Gymraeg yn bur dda, heb law llaweroedd o ieithoedd eraill. Ac nid eisiau deall a wnaeth iddo adael allan o'i Eirlyfr gymmaint o eiriau; ond brys a blys ei weled wedi dyfod i ben cyn ei farw. Mae'n ddigon er peri i galon o gallestr wylo'n hidl ddagrau wrth weled fal yr oedd yr hen gorff druan yn cwyno yn ei Ragymadrodd rhag byrred yw hoedl dŷn! ac yn mynegi pa sawl cynnyg a roesai lawer o wyr dysgedig ar wneuthur Geirlyfr Cymraeg, ond fod Duw wedi tori edau'r einioes cyn i'r un o honynt, oddigerth un, gael amser i gwblhau ei waith. Ac yntef ei hun yn ennyd fawr o oedran, gwell oedd ganddo yrru ei lyfr i'r byd heb ei gwbl orphen, na'i adael megys erthyl ar ei ol, yn nwyllaw rhyw rai, agatfydd, na adawsent byth iddo weled goleu haul. A diamau mai diolchgar y dylem oll fod iddo, a mi yn anad neb, oblegid efe a ddysgodd i mi fy Nghymraeg, neu o'r lleiaf, a'm cadwodd rhag ei cholli yn nhir estron genedl.

Nac ydyw Marwnad Owen Gwynedd o waith Cynddelw ddim yn y llyfr yma, fel y gellwch weled wrth y Fynegai. Nid wyf yn meddwl fod y darn a yrrasoch ohoni yma chwaith yn anhawdd ei ddirnad. It is a very pretty passage sure enough, and 'tis a pity if it is imperfect in your book. I'm almost certain that most of these Odes have been corrupted by the ignorance or carelessness of transcribers, which has been the common fate of all authors before the invention of printing, and which at present can no otherwise be remedied than by the comparing of various readings, and fixing on that which carries in it the best sense, and is most agreeable to the context. I read this piece as follows in the modern orthography.

Gwyrdd heli Teifi tewychai ;
 The green water of Tivi grew thick.
 Gwaedlanw gwyr a llyr a'i llenwai ;
 Being filled with the streaming blood of men.
 Gwyach rudd gorfudd goralwai ;
 The brown Diver¹ called it the greatest happiness.
 Ar doniar gwyar gonofiai ;
 And waded o'er planks of clotted blood.
 Gwyddfeirch tôn tôrent yn ertai ;
 The wild sea horses were broken at low water.
 Gwychr ei naws fel traws a'i treisai ;
 The stout hearted (i.e. O.G.) like a tyrant seiz'd or oppress'd 'em.
 Gwyddfaau Eingl ynghladd a'u trychai ;
 Heaps of English buried (in the sand) wreck'd 'em.
 Gwydd-gwn coed collwyd a'u porthai ;
 The wild dogs of the woods lost their provider.
 Gwyddwal dyfnwal dyfnasai fy medd ;
 The deep thickets were wont (viz.) to find 'em meat.
 Fy modd, fy meddiant a gaffai ;
 And wanted neither my consent or assistance.

If that be not meaning of it, I don't know what it means, or whether it has any meaning at all ; as I never had the honour of Mr. Wil y Wawch's acquaintance, I can't tell whether he and *gwyach* be the same or not. Ai rhudd yw lliw Wil y Wawch ? Os é, mi dybiwn mai yr un peth yw Wil y Wawch a Wil y Wyach ond ei fod heb ei fedyddiaw yn Wil yn amser Cynddelw. But as to your observation, "nid hwyrach nad am gig y dug yr hen fardd o i mewn, &c." It is very just. It would have given you a very odd idea if he had introduced a

¹ "The bloodstained grebe called aloud for a glut of food ; on a swelling wave of gore she swam with toil."

parcel of ducks as picking out the eyes of the slain on the field of battle, instead of crows and ravens ; but as queer as that would have been, we are very sure that ducks (both wild and tame) will greedily devour both blood and guts, &c. when they meet with 'em in the water, gobbets of clotted blood, pieces of lights and livers, milts, &c., being our usual way of baiting wild ducks on the River Severn. And why might not Wil Wawch delight in such things as well as they, tho' he should not care to eat raw flesh. Gyrrwch y delyn gynta' galloch, da chwithau, yr wyf ar y drain am ei gweled hi. Dyma fi wedi cael llythyr o Allt Fadawg yn ddiweddar ; mae yno bawb yn iach, ond bod y Llew yn drafferthus ; mi gaf glywed etto'n fuan. Iê, llongau yw gwjddfeirch tôn, a Saison yw *Eingl* ; ond oddiwrth y gair *ongl*, am eu bod gynt yn byw mewn *ongl*, i.e. *congl* o'r deyrnas fel y mynnai'r Dr. Davies. The plural *ongl* would be *yngl* or *onglau* as from *corph*, *cyrph*, from *môr*, *myr*, &c. But the plural of *Angl* is *Eingl*, as from *arf*, *eirf*, *carr*, *ceir*, &c. ; and who knows not that they formerly called themselves *Angles*, which in the singular number is *Angle*, or in our orthography *Angl*. Wele Duw a'm helpo, dyma fi yn myn'd i'm rhwymo fy hun i aros yn mysg yr *Eingl* tra b'wyf byw ysgatfydd. Mae'r Esgob Caer yn dyfod i gadw ei ymolygiad cynthefin yn Nerpwl yr 22 o'r mis yma, sef Gorphenaf, ac yno fe gyst i mi ymddangos a thalu'r mawr-bris am *Leisians*, a da os dihangaf heb gymmeryd dwy, un am y Guradiaeth a'r llall am yr Ysgol. Nid wyf yn amau na wna yr Esgob eithaf cnafeidd-dra & mi, oblegid na all yr un ohonynt aros gweled dŷn yn dyfod o'r naill esgobaeth i'r llall. Ond gwnaed a fyno yr wyf fi'n barod, a saeth (debygaf) gennyf i bob nod, oddigerth nod y bocced lydan hono sŷ wrth ei glôs ef, a saeth i hono hefyd os hattia. You make a query whether *fferis* should be written *offeris*? No, say I, for it comes from the Latin word *ferrum*, *iron* or *steel* ; but whether it be an English word or a Welsh one I can't tell ; for they have no other name for it in this county or that of Chester but *ferris* or *ferice*, and I have not heard it so call'd in any part of England or Wales but in Anglesey. When I heard 'em here talk of *ferris*, I expected to have heard of *yster bwch* too, but never did. We have here many

other words that are familiar to Anglesey folks, but unknown to all the rest of England and Wales, except they are used in the North of England; and I shrewdly suspect they are, and were originally borrow'd of the Scots. *Gonofio* is not to *duck* or *dive*, but the same as *llednofio*, i.e, rhwng *cerdded a nofiaw*, to *wade* or *snudge*, oblegid mai gwaith anhawdd yw nofiaw mewn gwaed. I wish with all my heart that the Dictionaries of the *Tri-brawd* should be compared and printed; as for me, I've not had mine long enough to do any wonders with it, yet I've some good words, and some good number of them. If I was a man of fortune, I would with all my heart bestow any labour in preparing Mr. L. Morris's for the press, or any thing else that would contribute to the making it public. But I've not time to do any thing but preaching, &c. for a livelihood. Wele rhaid cadw noswyl bellach. Byddwch wych, ac annherchwch Mr. Ellis. Wyf yr eiddoch (rhyngoch) yn ddiran,

Y BARDU DU.

O.S.—Chwi welwch fy mod wedi bod wythnos gyfan yn disgwyl am y Delyn Ledr, ac etto heb hanes o honi. Mae'n debyg na feiddia'r llongau ddangos eu pigau gan y gwynt uchel yma. Dyma'r Llew wrth ffawd wedi gyrru i mi ddau ffrencynd.

Llythyr 33.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, *Gorphennaf* 12, 1754.

Y DIWYD GELFYDDGAR GYDWLADWR,

DYMA'R Delyn Ledr wedi dyfod i Walton o'r diwedd, mewn cywair odidawg hefyd; diau, er pan fu farw Gwgan fawd newydd, na fedrasai neb arall ei chyweirio fal hyn, namun chwychwi. Wele! Cann hawddammor i Wastrawd y dollfa! Braidd y mae gennyf synwyr i ddiolch am y gymwynas, gan synu a thysmwyo rhag ei godidoced! Iê, iê, gwyn eich byd chwi ac eraill, meddaf fi etto, wrthyf fi a'm bath! Mwy yw hyn nag a welais er ymhoed o'r blaen, ond mae'n debyg nad yw draian a welsoch chwi o gywreinwaith ein hynafiaid ardderchog. Mae genyf yma yn fy meddiant fy hun, garp o hen lyfr MS. o Gywyddau a darewais wrtho yn Nghroes Oswallt, ac a yrraf yna i chwi, os nad yw'r Cywyddau genych eisoes. Chwi gewch daflen o honynt yn gyntaf i edrych a feddwch yr un o honynt ai peidio. Nid oes yn y Delyn Ledr (am a welaf) ond un o honynt, sef Cywydd "Y Llong dan y fantell hir," o waith Robin Ddu. Braidd y medraf fi darllen y llaw, gan ei bod hi o'r hen ddull, a spelio hynod o ddrwg. It was written by one that calls himself Edward ab Dafydd in the year 1639. It seems to have been afterwards in the hands of his son who writes himself, not John ab David (or ab Edward) as the old fellow did, but John Davies, and his name I find written in 1671 and 1672, but with no additions worth notice. By this I conclude him to have been—a Shropshire Welshman, and indeed his *Uediaith* and *bunglerdra* sufficiently shew it!! Er hynny ammor iddo am ei ewyllys da a'i gariad i'r iaith; er carnbyled oedd ei waith arni. Yr oedd genyf un arall o gymmar i hwn; ond fe aeth hwnnw i law ddrwg, sef y lleidr o deiliwr gan fy mrawd Owen, ac yno y trigodd, a deg i un nad yw bellach gan faned ag us o waith y gwellaif, a'r pen diweddfaf o honno yn eirionyn mesur o'r culaf, ac yn barod i'w droi heibio rhag na ddalio un nic yn ychwaneg. Nid ydwyf yn cofio pa bethau oedd yn hwnnw, am nad oeddwn y pryd hynny'n bwrw'n ol y barddoniaeth

gorau oll, mwy nag a wnaethai Sion Tomas Tudur y Taeliwr gynt am y Delyn Ledr. Dyma daflen o'r cynhwysiadau. [Ni roddir mo'r daflen hon yn y copiau.]

Dyna'r cyfan oll ond fod aneirif o Englynion go drwsgl yma a thraw ar bob congl wâg o'r dalenau. Cywyddau Pabaidd yw y rhan fwyaf o'r Cywyddau, sef i Dduw, i'r Epystyl, i'r Byd, i Anna, &c. Gresyn oedd! Mae canu gwych mewn rhai o naddynt, ond ni ddarllenais i erioed mo'r cwbl. Cywydd y Llwynog yw un o'r rhai gorau a gyfarfum i erioed yn ddiamau. Mae'r hen Edward ab Dafydd, yn dyweyd "Nid oes wybod pwy a'i gwnaeth." Ond y mae'r mab, neu ryw un arall wedi ei dadu o ar Hugh Llwyd. Cynfel, Hugh Llwyd Cynwal, mae'n debyg. Os caf hamdden a chyfleusdra i yrru hwn i chwi megys tamaid prawf, i edrych a fynnoch ddim ychwaneg o'r ffâr sy yma, mi a'i hysgrifenas ar bapur arall, rhag ofn y gwaethaf. Mae'n debyg fod yn rhy dda gan fy mrawd brydyddiaeth i ddistrywio yr hen lyfr hwnnw, ac os ydyw heb ei ddifrodi, mi fynnaf ei gael cyn diwedd yr haf. There are more curious old books of our language to be met with in some parts of Shropshire than there are in most parts of Wales, and that plainly shews that the people some generations ago valued themselves upon being *Welsh*, and loved their native country and language. But now those books are not understood, and consequently are not valued. I bought at a Bookseller's Shop at Oswestry, a *Drych y Prif Oesoedd* (1st edition,) *Dadseiniad Meibion y Daran*, or a translation of Bishop Jewel's Apology, (by one Morriss Kyffin, o Glascoed, in the parish of Llansilin, in Shropshire, and formerly a fellow of a College, Oxon.,) into excellent Welsh, and Bp. Davies's *Llythyr at y Cembry*, prefixed to Salisbury's New Testament in Queen Eliza's time, and *Prif-annau Sanctaidd, &c.*, by Dr. Brough, Dean of Gloucester, and translated into very bad Welsh by Rowland Vychan of Caer Gai, and all for 8 pence! The first translation of the New Testament I met with in a certain man's hands in that town, and had in exchange for a silly, simple English book of God's Judgment against Murder, &c. Wrth hynny chwi ellwch wled nad oes nemawr o fri ar ein hen iaith ni yn y wlad honno. Mi gefais yno hefyd Eirlyfr y Dr. Davies, nid llawer gwaeth na newydd am chwe'swllt. Had I, when I

I lived in Oswestry, been as nice a critic in *valuable old books* as I was in *valuable young women*, I might have furnished myself pretty moderately; but who can put an old head upon young shoulders?

Nid oedd genyf yr amser hwnnw ddim blas ar Gymraeg na phrydyddiaeth, na dealldwriaeth, na chelfyddyd yn y byd ynddynt 'chwaith. Dyma i chwi damaid prawf arall ar iaith odidog y wlad fendigedig yma. Iaith yw hon yn curo holl ieithoedd Twr Babel! Iaith na's deall dyn nac anifail nac adar y coed, ond a enir ac a fegir yn y wlad. 'Tis said of the Chinese that they have in their language some sounds that no European is capable of pronouncing; but I defy the Chinese themselves or any body else, but Lancasterians, to pronounce *bout*, *thout*, (for bought, thought) *cout*, &c., according to the genuine Lancastrian pronunciation. The *w* in such words must have its genuine sound as if it were a Welsh word. Hai hai, dyma lythyr oddiwrth y Llew Du o Geredigion newydd ddyfod i'm dwylaw, dated at Aberdovey, July 3. Wfft iddo fo? am fod 9 diwrnod yn dyfod hyd yma. Mae Huw Roberts yn haeru y myn ef gael 12 o Gywyddau am ei boen yn llusgo'r Delyn Ledr hyd yma! Fe geiff *un*, ac odid na bydd hwnnw yn ddigon ganddo. Aiê, rhaid talu iddo fo am bob peth a gludo *in specie*? Pa beth pe ceisid ganto gywain llwyth o lancesau hyd yma? Bellach bellach, chwedl y Barcut, rhaid troi hwn heibio ac ysgrifenu at y Llew i Lundain, ac i gant o fanau eraill. I have added a good number of words to the Glossary, as you'll find. Now my youngest son talks this language as well as any body, but Robert is too much a Salopian to learn it, and very often corrects his brother for using such ugly words as he calls them. When Gronwy says *teawn*, *coult*, *keaw*, *steel*, &c., Robert says, you must not say these naughty words, you should say *town*, *colt*, *cow*, *stile*, &c. Gronwy could not speak when he came over hither, but Robert could; so the Lancashire Dialect is natural to Gronwy, being the first that he learned; which makes me fear that neither of them will ever learn Welsh to any perfection. Digon yw hyn o *nonsense*, Duw gyda chwi; annerchwch Mr. Ellis yn garedig. Wyf eich rhwymedig wasanaethwr,

Y BARD DDU O SWYDD GAER HIRFRYN.

Llythyr 34.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, *Hydref* 16, 1754.

YR ANWYL GYFAILL,

DYMA'R eiddoch o'r llog wedi dyfod i'm llaw ddoe, ac yn wir rhaid yw addef fy mod wedi bod yn lled ddiog yn ddiweddar, am na buaswn yn gyrru yna ryw awgrym, i ddangos fy mod yn fyw cyn hyn; ond bellach, dyma fi yn ei rhoi hi ar dô, ac mi orphennaf fy llythyr y foru, oddigerth i'r cywion personiaid yma fy hudo i allan i ganlyn llosgyrnau cŵn, ac i wylltio ceinachod. Maent ar dynnu fy llygaid i ddwywaith bob wythnos o'r lleiaf, a phrin y llyfasaf eu nacau. However, a little exercise does no hurt, and the young gents are very civil. Mi fum yn brysur ynghylch diwedd y Gorphenaf yn parottoi i gyfarfod yr Esgob i geisio ei dadawl ganiattad i bregethu, &c. yr hyn a gefais yn ddigon rhwydd am fy arian; ond ni's gorfu arnaf gymmeryd yr un *licence* am yr ysgol. Ac er pan glywais y newydd o'r Castell Coch, mi fum yn dal wrthi ddygna' y gallwn i barottoi ychydig o bregethau tra bae'r dydd yn hir, fel y gallwn gael y gauaf i brydyddu wrth olau'r tân y nos, fel arferol. Nid gwaith i'w wneuthur wrth ganwyll ddimai yw prydyddu; ac nid mewn undydd unnos yr adeiledir y Castell Coch. Dyma'r Llew wedi gyrru i mi rai defnyddiau tu ag at yr adeilad orchestol honno, ac y mae'n dymuno ei fod yn agos attaf i gludo *morter*, ond am y rhelyw ei fod yn cwbl ymddiried i gelfyddyd yr adeiladwr. Ië, ië, ond bychan a wŷr o fod yr adeiladwr yn rhydd ac yn freinniawg o'r gelfyddyd. How do you translate a free and accepted Mason? Ië, ac yn un o'r penmeistriaid hefyd. Wele, wfft i'r dyn! meddwch, paham hynny? Odid bwngc yn y byd o-ddysgeidiaeth y bydd dyn gwaeth erddo, os paid a'i gam-arferu. Fe haeddai'r gelfyddyd glod, pe na bai ddim rhinwedd arni, ond medru cadw cyfrinach; ac fel y dywaid y dysgedig awdwr, Mr. John Locke, am dani, "Pe hyn fai'r holl gyfrinach sydd ynddi sef, nad oes ynddi gyfrinach yn y byd, etto nid camp fach yn y byd yw cadw hynny yn gyfrinach;" ond y peth pennaf a'm hannogodd i 'spio i'r ddirgel gelfyddyd

hon ydoedd fy mod yn llwyr gredu mai cainge ydoedd o gelfyddyd fy hen hynafiaid y Derwyddon gynt, ac nid drwg y dyfelais. Ond dyd ! dyd ! fe fu agos i mi anghofio pwy, a pha beth ydwyf, am hynny rhaid attal fy llaw ? ond f'allai'ch bod chwi'ch hun yn un o'r freinniawl frawdoliaeth.

Aiê, mae Elisa Gowper wedi derio dannedd y Monwysion llesgethan ? Och o druan ! Drwg yw'r byd fod yr Awen cyn brined yn Môn nad ellid gwneuthur i'r carp safnrwth tafod-drwg wastrodu. Ond gwir sydd dda, ni thal i ddifetha prydyddiaeth wrtho, oddigerth y ceid rhyw lipryn cynysg-aeddol o'r un dawn ag Ellis ei hun, sef yw hynny, nid dawn awenydd, ond dawn ymdafodi, ac ymsertu'n fustlaidd ddrewedig anaele. Fe debygai ddyn wrth dafod ac araith Elisa mai ar laeth gâst y magasid ef yn nghymysg ag album græcum, ac mai swydd ei dafod, cyn dysgu iddo siarad oedd llyfu t-n-a, ac onide na buasai bosibl iddo oddef blas ac archwaeth budreddi ei ymadroddion ei hun. Mi fum i un waith ynghwmni Elisa yn Llanrwst, er's ynghylch 14 blynedd i rywan, yn ymryson prydyddu *extempore*, ac fe ddywed fy mod yn barota bachgen a welsai erioed, ac eto er hyn cyn y diwedd, ni wasanaethai dim oni chai o a lleban arall o Sir Fôn oedd yn ffrind iddo, fy lainio i ; a hyny a wnaethent oni buasai Clochydd Caernarfon oedd gyda mi. Tybio 'rwyf mai prifio yn rhy dôst o rychor iddo a wnaethym yn ei arfau ei hun, sef dychanu a galw enwau drwg ar gân. One would expect that a person so very fond of giving affronts, should be as willing (or at least able) to bear them in his turn, but he is not. One would scorn to be the aggressor, but if I'm attacked, I may and must repel force by force ; & *se defendo* is a good plea whate'er be the event. That was my case then, and I've many times afterwards blâm'd my curiosity for taking notice of such an empty fellow. However send me his Englynion, and I promise you, upon the word of a *Mason*, I'll never answer 'em, unless by a fictitious name, and hardly so. Wel ! dyma hi yn 19 o'r mis a'r llythyr yn anorphen. Yr andras i'r milgwn ! Ond ar fy ngair, gwych y canodd Gwalchmai i Rodri, ped fai genyf amser mi rown gais ar eglurhau rhyw faint arno ; ond rhaid i mi adael hyny heibio tan y tro nesaf. Gwrda Einion ab Gwalchmai ! Dyn glew

iawn yn wir, a dyn o Fôn hefyd, debygaf. Na bo byth ddiffyg o'i fath yn Môn rhagllaw. Ond pwy oedd Nest ych Hywel? Nid geneth i Hywel ab Owen Gwynedd, y prydydd, oedd moni, mae'n debyg; e fyddai hynny yn ormod *anachronism* debygwn i. But I doubt Dr. Davies's Chronology in his list of Authors is but guesswork for the most part. And supposing any remains of me should have the fortune to be extant 3 or 4 Centuries hence, 'tis as likely I should be placed at 1705 as at 1755, or perhaps I should face 1795, unless a *Caniad Wyl Ddewi* should ascertain the time. The Dr. generally put some twenty years between father and son: and if the time when my eldest lived should be computed by that rule, he must be a poet at six years before he was born, and some future son of mine (yet unborn and unthought of) would be still a much forwarder youth, and perhaps a cotemporary with his grandfather. But where do I ramble? My sons never will be poets unless I come to live in Wales while they are young, which I see no great likelihood of. My poor Bob Owen is in Anglesey with Twm Sion Twm, of Red Wharf, and has been there since the 1st of September; but what progress he has made in the language I can't learn. If he can once learn it, I will take care he shall not forget it; I expect him home very soon, because the piece of goods that I have in exchange is a little unmanageable, and therefore must be sent home by the first opportunity. Thomas's son is too great a fighter to live in Lancashire; that mischievous word *taffy* makes his Welsh blood to caper. Oes rhyw ganiad yn myned ym mlaen i ryw Iarll meddwch? Oes, oes; a phan gyntaf y gorphennir chwi a'i cewch. Ni nacceais i mo honnoch o'r Odlau Anacreonaidd; na wnewch mo'r cam â mi; ofni yr wyf mai drwg fu fy nghof y pryd hynny; ond am Frut Sibli yn Saesoneg, nid wyf yn cofio i chwi erioed ei gofyn gennyf. Ydyw, y mae Offeiriad Walton yn cyweirio croen y delyn ledr bob mynyd o seibiant a gaffo, ond chwi a'i cewch adref cyn bo hir, rhag eich marw o hiraeth. Er mwyn dyn, a gaed fyth afael ar yr hen farcutiaid a soniasoch am danynt gynt? Gwaith Edmwnt Prys, &c. Mi a welais er ystalm o flynyddoedd, pan oeddwn yn Llëyn, höll ymrysonion a gorchestion Edmwnt Prys, a William Cynwal, gan yr hen berson Price

o Edeyrn, (Price Pentraeth gynt, a pherson Llanfair, yn Mhwl Gwymbill, neu, Pwll Gwyn-gyll,) yr hwn oedd orŵyr i'r Archdiacon, tho' full unworthy of such an ancestor; but those poems were monstrously mangl'd and mis-spell'd. I suppose they might have been copied by old Price of Edern (or perhaps his father, Price of Celynog,) in his younger years, before he understood Welsh, (and indeed he never understood it well,) and kept for a family piece in memory of the learned progenitor. Nid hen ddyn dwl oedd yr Archdiacon, ac ystyried yr amser yr oedd yn byw ynddo; etto yr wyf yn cyfrif Wm. Cynwal yn well bardd, o ran naturiol anian ac athrylith, ond bod Emwnt yn rhagori mewn dysg. Nid oedd Cynwal druan (ysgolhaig bol clawdd) ond megis yn ymladd a'r dyrnau moelion yn erbyn tarian a llurig—

“A'r gwanna ddyn â gwain ddur,
A dyrr nerth a dwn Arthur.”

chwedl yr hen fardd gynt. E ddigwydd weithiau i natur ei hunan (heb gynnorthwy dysg) wneuthur rhyfeddodau; etto nid yw hynny ond damwain tra anghyffredin: ac er mai prydferthwch dawn Duw yw naturiol athrylith, ac mai perffeithrwydd natur yw dysg, etto dewisach a fyddai (genyf fi) feddu rhan gymhedrol o bob un o'r ddwy, na rhagori hyd yr eithaf yn yr un o'r ddwy yn unig, heb gyfran o'r llall. Mi glywais hen chwedl a ddywedir yn gyffredin ar Ddafydd ab Gwilym—

“Gwell yw Awen i ganu,
Na phen doeth ac na plin du.”

Gwir yw am brydydd; ac felly y dywedai y Lladinwyr, “*Poeta nascitur non fit*;” hynny yw, *Prydydd a enir, ond ni's gwneir*: mal pe dywedid, nid ellir prydidd o'r doethaf a'r dysgediccaf tan haul, oni bydd *wrth natur* yn dueddol i hynny, a chwedi ei gynnysgaeddu gan Dduw ág awenydd naturiol yn ei enedigaeth. Os bydd i ddyn synwyr cyffredin, a chyda hynny astudrwydd, parhad ac ewyllysgarwch, fe ellir o hono eglwyswr, cyfreithiwr, gwladwr, neu philosophydd; ond pe rhoech yr holl gyfferiau hynny ynghyd, a chant o'r fath, ni wnaech byth hanner prydidd. Nid oes a wna brydydd ond Duw a natur; ni cheisiaf amgen tyst ar hyn na M. T. Cicero; pwy ffraethach areithydd? pwy well a gwyladwrussach gwladwr? pwy ragorach cyfreithiwr? pwy ddyfnach

a doethach philosophydd? ar air, pwy fwy ei ysfa a'i ddinge a'i awydd i brydyddu, ac etto, pwy waeth prydydd? Trwstan o fardd yn ddiarnâu ydoedd, ac odid ei gymhar, o ŵr o ddysg, oddigerth yr hen Ddr. Davies o Fallwyd. Etto, er argymhennu ac ymresymmu o honof fal hyn, nis mynwn i neb dybio mai afraid i brydydd fod yn ŵr o ddysg; nagê, nid felly y mae chwaith; er na ddichon dysg *wneuthur* prydydd, eto hi a ddichon ei *welthau*. Cymmerwch ddau frawd o'r un anian, ac o'r un galluoedd o gorph a synwyr, ac o'r un awenyddol dueddiad, a rhowch i'r naill ddysg, a gommeiddwch i'r llall, ac yno gwelir y rhagoriaeth. Er na ddichon y saer maen *wneuthur* maint y mymryn o faen mynor, etto fe ddichon ei 'sgythru a'i gaboli, ei lunio a'i ffurfio, a gwneuthur delw brydferth o honnaw, yr hyn ni ddichon byth ei wneuthur o'r grut brâs a'r gwenithfaen.

Huzza! Huzza! mae Mr. Mosson yn ddynd da; Dyma lythyr oddi wrtho yn mynegi fod Dr. Wynne o Ddolgelleu wedi marw yn gelain. Rhaid tafu hwn o'm llaw, a'i yrru i ffordd i gael amser i ysgrifenu i Allt Fadog, ac at yr Iarll, &c. Nid allaf gymmeryd mo'r amser i ddywedyd dim ychwaneg; ond bendith Dduw i chwi, am roi Mr Mosson ar waith, ac i ldo yntau am ysgrifenu cyn gynted;—it is dated, Beaumaris, 19th instant, and I received it this minute, viz. 22nd. I am, dear Sir, &c.

GORONWY OWEN.

P.S. Let me have from you some Poetry this time, but I must not miss this Post; as it is post day, I hope you'll forgive me. My compliments to Mr. Ellis.

Llythyr 35.

At RICHARD MORRIS.

WALTON, November 9, 1754.

DEAR SIR,

It is an unspeakable disadvantage to me, no doubt, to live in so remote a corner; ond y peth a fo'n rhan Dyn, ni chaiff Cefyl. Gwyn ei fyd a fae yn *Ghymru*; ni waeth pa gwrr! Ni welaf ddim o'm gwynn ar y Saeson, mewn gwlad yn y Byd, oni ddigwydd i Ddŷn fod yn Ymerodr o gywaeth. As for the Cymmrodorion Articles, &c., if you please to send them hither, I will translate them in the best manner I can; & as badly as I want money, shall desire nothing for my trouble. The three Latin Prefaces shall likewise be done into English, if you think proper: but I have only that before John Dafydd Rhys's Grammar in my own possession. Dr. Davies's Dictionary I have it is true, but the Preface is lost, & as to his Grammar, I have it not. I have no Frank, or else would send you *Arwyroin Owain Gwynedd* with Notes, &c., which I think would be a very good thing to be inserted, because it is exceeding beautifull. But no Translation can possibly come up to it. 'Rych yn gofyn pa'm yr wyf yn gadael i'r Awen rydu? Rhôf a Duw pe cawn brês gweddol am dani, mi a'i gwerthwn hi. Beth a dâl Awen, lle bo dyn mewn llymdra, a thlodi? a phwy gaiff hamdden i fyfyrion, tra bo o'r naill wasgfa i'r llall mewn blinder ysbrydol a Chorphorol? The Old & true saying "as poor as a Poet" is enough to make one forsware it with all its appurtenances. Etto os byw a fyddaf chwi gewch Awdl i'r Twysawg Wyl Ddewi yn ddiffael. Ond pa'r un a fynnwch ai Cywydd, ai Awdl ar *Arwyrain Owain* neu *Frut y Sibli*? neu ynteu Hir a Thoddaid, neu Wawdodyn neu un arall o'r hwyaf o'r pedwar Mesur ar hugain canys na thal *Byrr* ddim? Mi ydyf eich ufudd ddiolchgar Wasanaethydd,

GORONWY OWEN.

Llythyr 36.

At RICHARD MORRIS.

WALTON, *Tachwedd* 26, 1754.

GAREDIG GYFAILL,

GYRRWCH hyn o garp o Gywydd i Mr. Vaughan o Gors y Gedol i edrych a fydd gan fwyned a rhoi i Ddyn truan ychydig Ffrangcod; viz (Franks). Ni fu yma ermoed gymmaint o newyn a llymdra am danynt. Ni feddaf un rhag llw drwg, ac ni feddais er ys talm o amser. Dyma'r Cywydd yn canlyn, ond ni feiddiaf roi dim annerch pendant atto ef uwch ben y Cywydd, rhag gwneuthur hwn yn ddau Lythyr &c. A fyddai anhawdd cael lle ar fwrdd Llong o Ryfel? oblegid fe fyddai ddewisaf gennyf i ymladd ar Ffrangcod a gweddio tros y Saeson, tra baent yn eu rhegu eu hunain, na byw yn y fangre lom felldigaid yna. Gwyn ei fyd a gâai 30 punt yn rhyw gwrr o Gymru! Duw gyda chwi. Eich rhwymedig Wasanaethwr

GRONWY DDU o FON.

Llythyr 37.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, *December* 2, 1754.

DEAR SIR,

YOUR favour of the 21st I received by Mr. Mosson, whom I had the pleasure to see at Walton, if it could be a pleasure to see a person where you can't pretend to give him a suitable entertainment. As to your Vaughans, and they might, upon a pinch, take up with a dish of *Cywyddau*, or any other literary collation, and think it no disagreeable repast for the time; but I am not qualified to draw a bill of fare for an English palate. It was on last Wednesday I saw Mr. Mosson, and he told me he should not set out from

Liverpool before Sunday, and now, Sunday being past, I don't know whether I can send this by him or no. If not, it must come by Post, for I have not a frank to swear by.

Wele, wele, mi welaf nad oes dim siawns am ddyfod i Gymru; nid oes mo'r help; there is no crying after shed milk; I never was so sanguine as to promise myself any success, and therefore can have no disappointment. Yr ydwyf yn gwbl foddlon i'm tynghedfen, doed a ddêl, a gwell o lawer i mi na feddylwyf byth am Gymru; ond rhoi fy llwyr egni i ollwng y Gymraeg dros gof, fel y mae y rhan fwyaf o'm cydwladwyr hyd Loegr yn ceisio gwneuthur, hyd onid yw 'swil ganddynt glywed son am Gymru, a Chymry, a Chymraeg. Etto, fal y dywed y philosophydd paganauidd, (pan oedd yn methu dygymmod â Christnogaeth, o herwydd ei sylmrwydd a'i hawsdra, ac annysgeidiaeth yr athrawon,) Sit anima mea cum philosophis, h.y. Bid fy enaid i gyda'r philosophyddion, felly, "Bid fy ngorff innau gyda'r Cymry," ie, a'm rhandir, a'm coelbren, a'm hetifeddiaeth yn y byd yma, os gwel Duw'n dda. Pe medrwn unwaith gael y goreu arnaf fy hun, a threchu'r naturiol hoffler sydd gennyf i'm iaith a'm gwlad, dyn a fyddwn. Ond beth dâl siarad? A fo da gan Dduw ys dir? Ai ê, crefft go ddiystyr yw'r eiddo'r seiri cerrig yn eich tyb chwî? Gadewch iddi. I do verily believe that (as it is now practis'd) it has lost a great deal of its primitive beauty, but still I don't think it quite so insignificant as your friend represented it. Whoever your friend was, I wish he had been more his own friend, if he was a real Mason of any degree above an apprentice. Gwae a lygro ei gydwybod heb ennill dim. But as to associating with those you don't like, that neither is, nor can be any objection of the craft; for surely, to shake hands and give a Howd'y, are but acts of common civility, and may be done to any acquaintance, Mason or no Mason, and to any more the craft does not bind you. But you'll say, you sit in the same room on lodge nights; true, and so do you and many a wicked vile fellow every Sunday; and yet, whatever these do out of doors, you are not afraid to be tainted by their presence at that place, and the reason is, because they are not there at liberty to play any of their dog-tricks. We are here (as to nation) Welsh,

English, Irish, Scots, and Manks; and (as to religion) Protestants and Papists, and (as to politics) high and low fliers, but all Georgites (within doors at least,) and yet, so far are we from national reflections, that the only appellation is brother, and, as I have the honour to be Chaplain, I can assure you our form of prayer (which is in English, as being the common language) is such as no Christian would refuse to join in, of what persuasion soever he should be. And as to politics, our whole contention consists in this, viz., who shall be the best man, the best subject, and the best Mason. In short, if there is ever a brother that is not as good as we could wish him, I am sure, he could not have been better, but worse without Masonry. But don't think I intend this as an apology for the craft. No, no, as it is a mystery it can't be apologised for to those that are strangers to it, and to those who know it, it needs no apology. A dyna ben am hyny o ymgommio.

Ffei o honaw ! Ni thal Elisa Gowper i ganu iddo, ac onid ê, pa ddelw bynnag, moeswch yma'r Englynion. Ie, sach gwlan ydyw Elis yn ddiamau ; nid oes dim a eill gyrraedd ei groen ef oddigerth haiarn poeth.

Ni waeth amcan merch i bwy Hywel oedd Nest, 'rwy'n tybied nad oedd gan Hywel ab Owen Fardd ddim plant ond bastardiaid fel fo ei hun, oblegyd nad oedd ond iefanc pan ga'dd ei ladd gan ei frawd Dafydd. Ond rhyfedd i Hywel, ac yntau yn fab i Wyddeles, fod cystal bardd. Ni chlybum ermoed sôn am ddim o waith Dafydd ab Owain Gwynedd, er ei fod yn Gymro cynhwynol o dad a mam. Diddan o gorphyn ydoedd Hywel druan, yr achlod i Ddafydd ei ladd ! Yr wyf fi yn lled ammau y byddai Hywel ambell waith mewn Awdyl yn taro i mewn air neu ddau o iaith ei fam, ac mai dyma'r achos fod ei iaith o'n dywyllach na iaith y beirdd eraill, er ei fod yn dra aml yn byw yn nghanol Môn. But to this you put a quære, beth arall ond Gwyddeleg yw *assusiwn*, &c. But perhaps the transcribers wrong him ; but then how come they to do justice to Taliesin, Llywarch Hen, and others, long before his time ? However if our language was not copious enough of itself, Hywel had the best right of any to enrich it, being a very good poet, and well versed in the

British language, and another considerable branch of the same stock, viz. the Irish. And borrowing from the Irish is in a manner no more than *Holi Tir o ddadanudd*. It is, in reality, but reviving and recalling a British word, that had grown obsolete, into use again. And that surely is much more natural than borrowing from any exotic language that is not of the same original, as we now too frequently do of the English, French, &c.

Na ddo, ni ddaeth Bob Owen i'r cyrrau yma etto, am a wn i; Duw o'r nef a'i dycco yn ddihangol, mae fy nghalon yn gofidio drosto bob munud, gan arwed yr hin, i'r mordwywr bychan. Fe fu gefnder i mi yma'n ddiweddar o Barth a Mynydd Bodafon, ac yn ol yr hanes a ge's gan hwnnw, nid yw Bob gyffelyb i wneuthur Cymraeg Môn fawr brinach er a ddycco yma o honi. He tells me they are very fond of learning *English* of him, &c; so never trouble their heads about teaching him *Welsh*. He said he would take him home with him for a week or a fortnight to my aunt's Agnes Gronw; if so, I'm sure he will be very much made of, and shall have plenty of Welsh, while he has time to stay. God send him a fair wind, and good passage. I don't care how soon I see my little baby. Er mwyn dyn, gadewch gael ystori y *Maen gyd a'r efengyl* yn gyfan o'i phen. Mae'n debyg mai ci brathog oedd y ci, a'r Monach yn rhoi prawf ar wyrthiau'r efengyl i'w wastrodedd o. Ond pwy oedd y dyn a feddylodd am wyrthiau'r maen?

Garddwriaeth meddwch yw'r *genuine exercise*; fallai mai ê. Gwyn eich byd chwi sy'n perchen gardd; nid oes genyf fi ddim o'r gwaith hwnnw i'w wneuthur yma ysywaeth! Ond ni chlywais i sôn fod Selyf yn ymhel â rhaw bâl erioed, ac os gorfu Adda ryforio, nid oes genyf nemawr o gwyn iddo,—ei fai ei hun oedd.

Ai ê? prinion iawn ydyw'r ffrancod yna? Garw o'r newyn am danynt sydd yma hefyd. Mi yrrais ryw fath ar negeseuwr llesg i Lundain i ymfyn am rai yn ddiweddar; mi a'i gyrrais â chwedl parod ganddo, ac a erchais iddo ddywedyd ei neges fel hyn.¹ Och fi! Pa fodd yr aeth Llanrhaidr nesaf i

¹ Gweler y "Cywydd i ofyn Ffrancod," *Bardd. Gor.*, arg. Lerpwl, tud. 95.

Ddinbych heibio heb wybod i neb? Y rhent oreu yn Esgobawt Bangor. Dyma'r Aldramon yn d'wedyd ei bod yn ddigon o hyd yn wâg, a bod Mr. J. Ellis o Fangor wedi ei gwrthod hi. Mae hi yn 150 per annum medd o. Gwych a fasai gael gafael arni hi.—“ Pa sut y disgwyliwch gael Odlau (meddwch) tra bo'ch i'm naca o Gywydd?” Wele, dyma Gywydd i chwi o ryw fath, ac os ysgrifewch yma'n *brysur*, chwi a gewch Awdyl. Pa beth a fynnech gael? A'i tybaid y gyrr y gŵr o'r Gors rai ffrancod i mi? Dyma fi yn myn'd i ddechreu Cywydd y Castell Coch; e fydd hwnw'n barod cyn y Nadolig, os byddaf byw ac iach.

Iê, dywedyd y mae Gwalchmai, na welir neb yn debyg i Fadawg ab Meredydd yn y byd hwn, hyd oni ddel Cynan a Chadwaladr yn fyw drachefn, h.y. hyd ddydd brawd, and that (with regard to the qualities he commends him for) is, to all intents and purposes *never*. Pray give your opinion of what I say of Hywel ab Owen and his language.—Dyma fi yn ymroi i yrru hwn gyda'r post; rhowch chwithau'r gost ar gefn *Glyw Prydain*, os oes modd, y mae'n ddigon abl i dalu. Ai ê, prydyddiaeth esmwyth a chwennychai Mr. Ellis? As much as to say my numbers don't glide smoothly enough. Os ynteu y peth a all *plentyn* ei amgyffred sydd esmwyth, gwelli i mi wneuthur ambell Ddyri, ond gan gofio, onid yw *Llyfr y Vicar* a'r *Cerdillyfr* yn ddigon helaeth yn eich plith? Etto ni ddeall *plentyn* deuddeg oed un penill o ddim hyd yn un o'r ddau. This is talking to no purpose, I never wrote any thing (designedly) for children, no, nor fools, nor old women, and while my brains are sound, never shall. Gwaed llosgwrn y gath! Ai nid oes gan fardd ddim i'w wneuthur ond clytio mân Ddyriâu duwiol i hoglanciau a llancesi i'w dysgu, i ysgafnhau baich yr Offeiriad? A phe bai un gan ffoled a gwneuthur hynny, odid y ceid gan y *llanciau tywod*, a'r *merched nyddu* fod mor fwyn a chymmyrd y rheiny yn gyfnewid, yn lle eu hen ddyriâu anwyllion a ddysgasent er's llawer blwyddyn, “A'i hela hi a'i thynu, a'i dyblu hi a'i dodi,” &c., a “Hai lw lian faban fab, yr ydwy'n feichiog fawr ar fab,” &c. Whatever I wrote was designed for *men*, and for men of *sense* and *ingenuity*, such as love their country and language, and can relish pithy and nervous Welsh. As for

those squeamish stomachs that can digest nothing without English sauce, I would direct them to Wil Goch y *Sign*, or Evan Ellis, where, for the value of a single penny, they may be supplied with the *gibberish á la mode* of the best and most eminent rhyme jiggers of the age. As to my preferring hard words to market Welsh, you must know, Sir, that there is a *design* in it, and a deep one too. And if you'll but speak me fair, I will let you into the plot. You know, Sir, if there was a man that had a poetical genius, and would ever so fain learn good Welsh, and use significant words, it is but a very dry study to turn over the leaves of a Dictionary to hunt for 'em, and I question whether Elisa Gowper could afford time to do it, or if he could, whether *he* or one out of a hundred besides, has ever a Dictionary. But give him *Cywydd y Farn*, or any other of mine, and he'll be tempted to read it, if it were but in order to criticize, and in reading, his sense (if he has any) will tell him the meaning of the difficult words, or (if he has none) the notes will, and so those words will be riveted in his memory. And then, when he understands them, he'll take a pride in using 'em in a *Dyri*, from thence he'll chop 'em out (every now and then) in common speech, and then write them, and so they'll insensibly, creep into the knowledge of others, and so stand a fair chance of becoming common in a century or two, or perhaps sooner, and then we shall shortly have good Welsh, if not good poetry. This is far from being unlikely, for as mine is the work of a *modern*, none will think it impossible to imitate it. I am Sir, &c., Farewell,

GORONWY OWEN.

Llytbyr 38.

At WILLIAM MORRIS.

WALTON, Super Montem, Jan. 1st, 1755

DEAR SIR,

MI dderbyniais yr eiddoch o'r 4ydd, ond, Duw a'm cysuro, digon prin y medrwn ei ddarllen gan glafed oeddwn. I Dduw y bo'r diolch, dyma fi ar fy nhraed unwaith etto, ond yn ddigon egwan a llesg, e wyr Duw. Yr oeddwn ar y 10fed wedi myned i Crosby i edrych am f'anwyl gyfaill a'm cydwladwr, a'm cyfenw Mr. Edward Owen, offeiriad y lle, ac yno yr arhosais y noson honno, yn fawr fy nghroesaw yn nhŷ Mr. Malsall, patron fy nghyfaill, ac aethym i'm gwely yn iach lawen gyda Mr. Owen, ond cyn y bore, yr oeddwn yn drymglaful o ffefer, ond tybio'r oeddwn mai'r *acus* ydoedd; ac felly, ymaith a mi adref drannoeth, a digon o waith a gefais i drigo ar gefn fy ngheffyl. A dydd Sul fe ddaeth Mr. Owens yma, o hono ei hun, i bregethu dros of, ac a yrrodd yn union i gyrchu'r Dr. Robinson, a Mr. Gerard yr Apothecary ataf, a thrwy help Duw fe ffynnodd ganddynt fedru gwastrodedd ac ymlid y cryd a'r pigyn, ond y mae'r peswch yn glynu yma eto. Mi wylais lawer hidl ddeigr yn hallt wrth feddwl am fy Robin fychan sydd yn Môn. Ond beth a dal wylo! gwell cadw fy nagrau i beth angenrheidiach. A body and mind harass'd and worn out with cares and afflictions can't hold out any long while. Gwnaed Duw a fynno. Ni bum yn glaf Galan ermoed o'r blaen, am hyny, mi wnaethym ryw fath ar Gywydd i hwn, sef y Calan o'r O.S., Ionawr 12fed.¹

Tân am twymno, onid digrif o gorphyn yw Elisa Gowper. Mae'n sicr genyf ped fuasai'r hychgrug arnaf, yn lle'r cryd poeth, na buasai raid i mi wrth amgen meddyginiaeth nag Englynion Elis. Dyn glew iawn yw Dafydd Sion Dafydd o Drefriw, ond ei fod yn brin o wybodaeth; mi welaf nas gŵyr amcan daiar pa beth yw Toddaid, oblegid ei fod yn galw y Gadwyn hannerog yn ei Englynion yn Doddaid. 'Rwy'n dyall wrth Elisa ei fod wedi canu o'r blaen, ac wedi cael rhyw ateb

¹Gwel tudal 59 *Bardd Gor.*, arg. Lerpwl.

gan y Côch, neu ryw un arall drosto. Mawr nad ellid cael golwg ar y cyfan. Dyma'r Englynion diniweidiaf a wnaeth Elisa erioed o'r blaen : rhyfedd fedru o hono gymmeryd y fath ortho. 'Roeddwn yn disgwyl gweled rhyw eiriau ceg-ddu, megis "Hen hwr gwthwr gast," fel y byddai'n arfer gyrru at fab clochydd o Landyfrydog. Brwnt a fyddai canu yn hyll i Elis, ag yntau ei hun mor dda ei foes a'i araith. Mae fel y dyfeisiech ryw ffordd ddirgel i yrru hyn o Englynion i Elisa : 'rwy'n tybio mai y ffordd oreu fyddai eu rhoi i ryw faledwr i'w hargraffu, ac yno fe'u cyhoeddid yn y man, heb wybod o ba le y daethant, a gwych a fyddai gan Wil Goch y *Sign*, neu Evan Elis eu caffael. Bid y Rhagymadrodd fal hyn :—Atteb, annerch, a chyingor y Bardd Coch o Fôn i Elisa Gowper, pastynfardd, Llanrwst, yn cynnwys athrawiaeth arbennig i ganu'n ddincerddiawl gymmeradwy, yn ol rheol ac arfer y Gofeirdd godidoccaf o'r oes ; yn nghyd a thafien o enwau yr holl drece, cêr, offer, a pheiriannau angenrheidiol i'r gelfyddyd, na cheir mo'r fath mewn un Grammadeg a argraphwyd erioed ; a'r cwbl wedi ei ddychymmygu a'i gyfansoddi mewn modd eglur, hawdd ei amgyffred gan y gwanaf ei ddysg a'i ddeall.¹

Wela, dyna'r Englynion, byddwch chwithau sier o'u gyrru iddo, ond ymgroeswch yn gadarn rhag son am fy enw i, oblegid fe fydd Elis allan o faes merion ei gôf, ac mi a'i gwarantaf fe gan yn fustlaidd i rywun, ac yno fe fydd agos i ddigon o ddrwg, ond goreu pe mwyaf o'r fath ddrwg a hwnnw. Os can Elis i'r Coch, mi safaf wrth gefn fy nghydwladwr (o dan din fal y dywedant) hyd nas blino Elis a Dafydd o Drefriw, a phawb. But I would not be known or seen as an *ally*, much less a *principal* yn y fath ffrwgwd. Chwi a gewch yr Awdyl a addewais yn y nesaf.

Mae f'ewythr Robert Owen o Benrhos Llugwy yn dyfod drosodd yn o fuan i fyned i Manchester, ac fe ddaw a'm Robin Owen inau gyd ag ef, a phan elo'n ôl adref mi yrraf y Delyn Ledr gyd ag ef. That will be a safe way. Mi ge's lythyr oddiwrth y Llew yr un diwrnod a'ch un chwithau ; yr oedd pawb yn iach yno, ac yntau ar gychwyn i Lundain. Yr

¹ Gweler *Gwaith Gor*. Arg. Llanrwst, tud. 114, Arg. Llundain, cyf. i., tud. 144.

oedd yn peri i mi gymmeryd calon (not to be disheartened), ond hawdd yw dywedyd, Dacw'r Wyddfa; etto 'rwyf yn tybio fod fy nghalon i yn ddu neu o ryw ddefnydd rhy wydn a pharhaus i dori. Yr wyf ar bendroni yn disgwyl am lythyr oddiwrth y Mynglwyd, ac yn enwedig oddiwrth y pendefig o'r Gors i ateb Cywydd y Ffrancod. Surely my letter miscarried for want of knowing the Cross Post. I directed to William Vaughan, Esq., Member, &c., at Gors, in Merionethshire, N. Wales. Ai tybed nad oedd hyny yn ddigon? Ond nis gwn i ar fy nghrogi pa le mae'r Post yn croesi i'r fangre anghysbell honno. Mae fel y byddwch gan fwyned ag ymwrandu am offeiriadaeth i mi erbyn Calanmai, oblegid mi roddais *warning* i'm hen feistr er ys mis neu well, drwy ryw yngom a fuasai rhyngof a'r Mynglwyd yn nghylch bod yn offeiriad Cymreig yn Llundain; a chan nad wyf yn clywed gair oddiwrtho, I mistrust the scheme has miscarried, and almost repent of my rash warning here. My circumstances will not allow me to be idle for one week. Dyma ffrencynd a ge's gan y Du o Allt Fadog yn nghylch hwn; nis gwn beth a geir i wisgo am y nesaf oni chlywir o'r Gors. Fy amuech carelig at Mr. Ellis a phawb a garoch. Nid oes genyf ddiu ychwaneg i w ddywedyd, ond fy mod ar farw ac ar fygu gan y peswch. Duw a'ch cadwo'n iach. Wyf yr eiddoch yn ddelfuant.

GROUNWY DDU.

Llythyr 39.
At RICHARD MORRIS.

WALTON, *March* 18th, 1755.

DEAR SIR,

I RECEIVED your kind Letter of the 6th inst., as also Mr. Lewis Morris of the 27th ult., both of which were very agreeable, & gave me a great dale of pleasure, you may think, at a time when my weak condition rendered me incapable of any other amusement. The conversation of a Friend (tho' only upon paper) is the best cordial for low spirits. I thank God I am now much better tho' still but weak, which, I bless God, I can bear with patience & contentment; for the worse of it (as I am free from pain) is, that it will not suffer me to apply closely to any business, but requires frequent intervals of rest. As the Duty is very great in this Parish, I am forced to stir out as soon as I am able to crawl, tho' at the hazard of my life; & that was actually the cause of my relapse. Please to make my Compliments to Mr. Llewelyn ddû & tell him, when he talks of *low Spirits*, he seems to take the effect for the cause; as if lowness of spirits was the cause of my illness, & not *vice versâ*, which I can assure him is wrong in the main; for while God grant me health, it is not a little thing that can cast down my Spirits; & without Health the highest Spirits must droop & sink. I am however infinitely obliged to you both for your kind concern for me, & it gives me a very great concern to hear of the prejudicial effects of the Town the fog & Smoke have upon Mr. L. Morris's health. However I sincerely wish & hope he may be able to bear up under those inconveniences, 'till his business there is over. I have been, sometime after my illness, troubled with a shortness of Breath, & am still with a sort of involuntary sighing, which comes upon me unawares, very frequently & suddenly. I would have answered your last Letter sooner, but that I had a good part of the *Cymmrodorion* paper to translate, & all to write fair over, which is now done in the best manner I could do. I hope it will please the *Cymmrodorion* in general, & Mr. L. Morris, &

yourself in particular. I gave it a free translation on purpose to avoid that cramped stiffness that is unavoidable in a verbatim translation. I need not observe to you the inconveniency of verbatim translations; I make no doubt but you, as well as myself, have observed the shamefull barbarisms, and harsh metaphors, &c, that are but too visible in some illtranslated Acts of Parliament, &c, and can be attributed to no other cause. You know there are many Metaphors, Phrases, &c, that are familiar enough, and not without their beauty in English, which in Welsh, would make a monstrous & shocking figure, and so on the contrary. For instance, a *Field of Knowledge*, does well enough in the English; but he must have more than common knack at guessing, that could find out the sense or meaning of *Maes* (or *Cae*) o *Wybodaeth*; & I don't think that *Ager*, &c. *Scientie* would sound much better. Cynt y gwyddid pa beth yw *Gardd o Foron* yn y Lladin cystal ar Gymraeg. I hope however that this present Translation is intelligible to all that understand the Language, & that there is nothing in it, that is not agreeable to the property of the British Idiom. I am not so vain as to think it has any merit; but I dare affirm that if I had recourse to my Dictionary for every word, it would have been worse; as a proof of this I would recommend the experiment, to be made on one Paragraph only. There may be other Orthographical faults in it notwithstanding all my care which I beg you would be so good as to correct in the perusal. My invariable rule in that respect was, never to double a Consonant, when I thought a single one would do as well, as in *genym*, *cymeryd*, &c: for I think we have already too many double ones, which we must use unavoidably, as long as we make use of the present Characters & Orthography.—Bellach am yr Enwau dyrys chwedl y Bobl. Mae *Hynafiaeth* yn ddiddadl cystal gair am *Antiquity*, nad rhaid mo'i well; ac am hynny, minnau a gymerais gennad i alw *Antiquary* yn *Hynafiaethydd*, a gobeithio na bu'm yn rhy hy. Mi allaswn ei alw'n *Anticuariad*, ond, pe gwnaethwn, pa sut a fuasai i mi wynebu i ateb am yr hyn a ddywedpwyd yna, sef "Bod yr Iaith, heb gymmorth dim geiriau dieithr, yn adrodd yn gyflawn holl ddychymmygiadau 'r meddwl?" Dyna 'r

ffordd i Sais ein dal mewn celwydd yn yr hyn na atto Duw. Am y Gair *Barbariad* a'r cyffelyb, mae ini gystal hawl arnynt a'r gorau : nid yw *Barbariad* ddim gair yn y byd o'r dechreuad, ond rhai o Gym'dogion y *Groegiaid* (y *Phrygiaid* neu'r *Troiaid* mae'n debyg) oedd a chanddynt ryw air go anhepgor, megis *Bar*, *Bar*; a'r *Groegiaid*, yn ddig fod neb yn siarad heb iddynt hwy eu dyall, a'u galwasant *Barbariaid* bôd y pen, o wir ddial ac atgasrwydd, fal y geilw'r Gwyndyd Wyr y Deheudir *Hwynthwy fach yn awr*. Ac fal y geilw'r Cymry i gyd bob peth na ddyallont *Sisial*, a *Sibred*, a *Sio*, a *Sisyful*, &c., heb achos yn y byd, ar a wn i, ond bod y Llythyren *S* yn rhy fynych yn Iaith y Saeson, ac yr wyf yn cofio Dyn yn yn y *Mwythig* a arferai ddywedyd rhywbeth yn Saesonaeg, (yr hon oedd yr unig Iaith a ddyallai,) ond gan roi *ch* yn nhîn pob gair, fe fynnai ei fod yn ddfai Cymraeg, a hynny am fod y Llythyren *ch* yn tra mynychu yn yr Iaith Gymraeg.—Am y *Galli*, chwi ellwch eu galw yn *Galliaid* neu *Geltau*, neu fal y mynnoch. Dyma ystori *Iwl Caesar* ynghylch yr enw; sef mai *Celtæ* y gelwid hwy yn eu hiaith eu hunain, ond yn y Lladin, *Galli*. Yn wir wedi i *Iwl* eu curo hwynt, fe allai gymeryd rhyddid a rhwysg i'w llysenwi fal y mynnai; ond hysbys agos yw gennyf mai camgymeryd yr oedd *Iwl* yn yr Enw arall, ac na alwodd y Bobl erioed monynt eu hunain—*Celtæ*. Yr wyf yn ffyddlon a siccr gredu mai *Gallau* neu *Galluan*, y galwai'r Bobl eu hunain, (& by the by, they had had a better title to that appellation than their present *High Mightinesses*) ond na fedrai *Iwl* na'i bobl ystumio mo'u tafodau i ddywedyd y Llythyren *ll* mwy nâ charn Sais.—You know that even our latter Ancestors pronounced the Letters *D* & *G* much harder than we do, almost as hard as our *T* & *C*. Then consider how they would pronounce *Gallau*, & ask an Englishman to to say *Callau*, and I marvel if he does not say *Calthai* or *Caltay*; as they nickname *Llangollen* and *Llanfyllin*, *Clan-gothlin* and *Lan* or *Clan Vothlin*, or *Votling*. Add to this, that it is more than probable that the *Vulgar* of the latter Romans did (as it is certain the old Romans did, witness *Aurai*, *Pictai*, &c &c.) pronounce their Dipthong *æ* or *œ*, as

we do *au*, or the Greeks their *ai*; for it is certain they never joined the two vowels *æ* thus, but as we do in the same words in *traed*, *gwaed*, &c. If so what difference is between their *Celtæ* & the *Κελται* of the Greeks? Which (bating the mispronunciation of *ll* as I said above) comes near enough to our *Gallau* to fix and determine the Original of the Word—

Myfi ydwyf, Yr eiddoch,

GRONWY DDU GYNT o *Fôn*.

Llytbyr 40.

At WILLIAM MORRIS.

LLUNDAIN, *Mehefn* 7, 1755.

Y CAREDIGAF GYFAILL,

Y MAE'N gryn gywilydd gennyf na 'scrifenaswn atoch yn gynt; Wala hai (meddwch chwithau,) dyna esgus pob dyn diog. Ond yn mhell y b'wyf os oes gennyf rith dim i'w 'scrifenu weithion, ac oni bai ofn bod yn ddau eiriog, mi ddywedwn ei bod hi yn rhy fuan i 'scrifenu etto. Mi fum yn hir yn lluddedig ar ol fy maith ymdaith o'r Gogledd, ac nid oes etto ddim gwastadfod na threfn arnaf, ond yr wyf yn gobeithio na byddaf chwaith hir heb sefydlu mewn rhyw le, oblegid fod y Cymmrodorion i gyd yn gyffredinol, y ddau frawd yn enwedig, yn ymwrando ac yn ymofyn am le i mi. Wele, dyma fi wedi myned yn un o'r Cymmrodorion yn y cyfarfod diweddaf, ond ni welaf etto fawr obaith cael Eglwys Gymreig. Pobl wychion odidog, mi ro'f i chwi fy ngair, yw'r Cymmrodorion, dynion wyneb lawen, glan eu calonau oll. Mae'n debyg y gyr y Penllywydd Mynglwyd i chwi lyfr y Gesodedigaethau, &c., oni yrrodd eisus. Gwych o hardded yw arfau Llywelyn ab Gruffydd, llun Dewi Sant, a Derwydd, &c, sydd o flaen y llyfr, wedi ei dorri ar gopr yn gelfyddgar ddigon. Ni welwyd yn Nghymru erioed debyg i'r llyfr hwn. Y mae pawb yma yn rhwydd iachus,

fel yr y'ch yn clywed mae'n debyg yn o fynych. Mae fy holl dylwyth i yma bod y pen, ond fy merch fach a fynnai aros yn monwent Walton, o fewn deurwd neu dri at y fan y ganwyd hi; mi wneuthum rhyw ddarn o Farwnad iddi hi, yr hon mae'n debyg, a welsoch cyn hyn. Rhowch fy ngwasanaeth at Mr. Ellis yn garedig, a gadewch gael rhyw swm o newyddion o Fôn gynta' galloch. Chwi a welwch na fedraf ond rhy brin ymodi fy mhin na'm bysedd i ysgrifenu, ac yn wir, nid oes arnaf na llun na threfn iawn o eisiau sefydlu mewn rhyw wastadfod fy hun. Gyrrwch gyhyd a'ch bys o lythyr yma gyntaf ag y galloch, er cariad ar Dduw, ac yno odid na fyddaf mewn gwell cyflwr i'ch ateb y tro nesaf. Dyma Mr. John Owen yn rho'i llythyr at ei fab yn yr un ffrecyn. Ein gwasanaeth at bawb a'n caro yn ein cefnau, a byddwch wych.

GRONWY DDU.

Llythyr 41.

At WILLIAM MORRIS.

LLUNDAIN, *Gorphenaf* 8, 1755.

Y CREGYNYDD ADDFWYN

GWAE finnau fyth! mae'n chwedl chwith glywed yr hanes yna! Aiê, nid oes blas yn y byd mwyach ar na Chywydd nac Englyn, gan ddaed blas cregyn gwynion a gleision, a llygaid meheryn y Traeth Coch a Phenllech Elidr yn Mon? E ddywaid rhyw hen gorph er ys talm (Rhys ap Meredydd y pysgodwr o Faelor, hyd yr wyf yn cofio) m i

“Gwell bod yn wraig pysgodwr
Nag i rai nad âi i'r dwr.”

Eithr anhawdd gennyf goelio ddywedyd o neb erioed (ond y merched) fod yn well i GYFAILL *Pysgodwr* na CHYFAILL *Prydydd*. Ac yn ol y byd sydd o honi y dyddiau hyn, fe allai fod prydydd cystal wrth *fenyw* a physgodwr. Ond beth

yw pysgodwr i gregynwr, meddwch? Câr agos, fe weddai, wrth eich gwaith chwi yn dewis swrwd o weddillion ei bysg meirwon ef o flaen Cywydd ac Englyn. Wele, wele, fe allai y parhâ y gregynfa yna, er hynny i gyd, yn llawer hwy na gwaith un prydydd o'r to sydd, ac nid wyf, o ddifrif yn ammau llai. Pa ddelw bynag y digwyddo hyny, odid na welsoch fod modd i brydyddu rhyw faint yn Llundain, a chwi a gewch, os byw fyddwch, ychwaneg o ddangosiad o hynny etto. Ni phoenaf yn gyrru i chwi ddim rhimynau oddiyma, gan fy mod yn tybio fod Mr. John Owen yn hepgor i mi hynny o boen. Dyma hwn yn dyfod yn ffrange y Llew, gyrrwch chwithau'r eiddoch yr un ffordd. Nid rhaid i mi yrru dim newydd; canys chwi gewch y cwbl, ond cymmaint yr wyf yn eiddoch,

GRONWY DDU.

O.S.—Fy ngwasanaeth yn garedig at Mr. Ellis; a brysiwch yrru i mi ryw newydd o farw gwraich neu berson, os ceir grod oddi wrtho.

Llythyr 42.

At RICHARD MORRIS.

NHOLT, *Hydref 7, 1755.*

EIN TAD YR HWN WYT YN Y NAFI!

ARHOWCH beth! nid oeddwn i'n meddwl am na Phader, na Chredo, ond meddwl yr oeddwn eich clywed yn sôn y byddai dda gennych gael offrwm o Gywion Colomennod; a chan na feddwn nag Oen na Mynn Gafr, mi a'i gyrrais i chwi'n anrheg o'r gorau oedd ar fy llaw, a phoed teilwng genych eu derbyn. Eu nifer yw chwech, ac yr wyf yn lled ofni y cŷst i chwi dalu i *Borter* am eu cludo ar ei ysbawd o *Holborn* hyd attoch; ond am y cerbydwr (*Smith o Uxbridge*) mi a dalaf iddo hyd at y Gloch yn *Holborn*. Os digwydd iwch weled y Llew chwi ellwch ddywedyd wrtho yn hydr ddigon, nad â na Phregeth

na Phregowthen ymlaen yma nes darfod *Cywydd Llwdlo*; fod y Lladin agos yn barod ar y mesur a elwir y *Sapphick*, a'm bod yn dra anewyllysgar i'r Gynraeg fod yn *Gywydd Deuair hirion*, canys mai hwnnw yw'r mesur atcasaf oll; rhigwm âifas ydyw, fel y gwyddoch chwi a phawb agos. Beth meddwch am *Gywydd Llosgwrn*, yr hwn sydd yn union yr undull a *Sapphick*? Etto bid Ewyllys y *Llew* ar y Ddaear, megis y mae (weithiau) tan y Ddaear. Ond chwedl yn eich Clust. Dyma guro wrth fy nrws i am hanner blwyddyn o Dreth y Goleuad, a chwarter o *Poor's & Church Rate*. 'Rwy'n dyall rhaid talu neu wrido tua Duw llun nesaf; pa beth a wneir? ni ddaeth mo'r *Dydd tâl* etto hyd yma: a ellech ystyn o 20 i 30 Swllt mewn tippyn o barsel hyd yn *Southall* gyd â *Smith* o *Urbridge*, ac onid è, Duw a wŷr, rhaid gofyn cêd gan Ddeithraid Mae genyf ychydig tan ewin, gwir yw; ond pa fodd y prynnir Potatws heb ddimeiau? Pan ddelo Mr. *Tal* yma, mi a'i hebryngaf hyd attoch gyd âg annerch. Gofynwch i Sion Owain pa bryd y daw i'm hymweled. Mi gefais hanes fy Llyfrau, a gobeithio eu bod bellach hanner y ffordd i Llundain.—Fy ngwasanaeth at bawb a'm carant (a chwi ym mlaenaf oddiwrth eich Bachgen a'ch Bardd,

GRONWY DDU.

Ond gwrandewch etto; ple mae'r Delyn o Bentre Eirianell? Dyma Robert, er pan glybu sôn am dani, wedi troi'r llall heibio, ac yn dywedyd fod yn o fustlaidd gantho ganu Telyn Bapir. 'Roedd yn dra hoff gantho hon o'r blaen, ond weithon, mae'n o *how* gantho'i gweled, ac ni chair mono atti o hyd pigfforch a rhaff rawn mwy na *D. ap Gwilym* gynt at y Delyn Ledr. Da iawn gan y Llangc Delyn, ond nid Telyn Bapir. Telyn like that he saw in Wales (i.e. at Bentre Eirianallt) a fynn y Dŷn. Ac os fi fydd byw, fe gaiff ddyngu ei chanu hefyd, oblegid "Telyn i bob Dŷn doniawl," &c. Nos da'wch. Wele hai! (meddwch) ai o'i hŵyl yr aeth y Dŷn? I ba beth y mae'n rhoi negeseuon arnaf? Byddwch amyneddgar, da chwi, ni chlywsoch hanner negesau etto. Os chwi fydd ystig, ni bydd arnoch byth brinder swyddau, tra byw yn agos attoch.

Llythyr 43.

At WILLIAM MORRIS.

NORTHOLT, *Rhagfyr y 29, 1755.*

YR ANWYL GYDWLADWR, A'M HEN GYFAILL GYNT,

YN wir y mae arnaf gryn gywilydd gyfaddef eich bod erioed wedi bod yn nifer y cyfeillion, gan ddi hired a fu'm wrthy ch ; mi a ewyllysiwn dynnu llen-gudd dros yr amser a aeth heibio, a thaeru mai dyma y llythyr cyntaf erioed a ysgrifennais attoch. Ond y gwir a fyynn ei le ; a minnau pia'r gwarth a'r gwaradwydd am fod mor esgeulus ; a phe gwyddwn fod rhithyn o obaith am faddeuant, mi wnawn aneirif addunedau i fod yn fwy gofalus a diwyd i ysgrifennu o hyn rhagl law. Beth meddwch ? (canys ni fynaf yn hyn o beth un Pab ond chwychwi,) a ellid cael cymmod trwy ddwyn penyd ? neu ynte a gŷst myn'd hyn a hyn o flynyddoedd i'r purdan ? Os penyd a wna'r gwaith, wele ddigon eisoes, fod cyhyd heb glywed oddiwrthy ch, a thra diddaned im' gynt eich epistolau. Tra bum yn Llundain, un achos arbennig na ysgrifennwn attoch ydoedd, fy mod yn gwybod yn hysbys, os byddai gennyf gymmaint ag Englyn newydd, y byddai yna, trwy ddwylaw fy nghyfaill John Owen, cyn y medrwn i a'm bath roi pin ar bapur ; wele, dyna un darn o'm hesgus ; ond pa beth a dâl ymgsgusodi ? ond haws maddeuant er cyffes. Yr oedd hefyd, heblaw hyn oll, arnaf ofn o'r mwyaf oblegyd y Delyn Ledr ; canys mewn brys a ffwdan o'r mwyaf y cychwynais o'r fangre gythreulig yn y Gogledd accw, a chan nad allwn gludo dim ar fy nghefn, nid oedd gennyf ond rhoi'r Delyn gyd â'r llyfrau eraill, a'u gorchymyn oll i law gwr a dybiwn yn bur ac yn onest i'w gyrru ar fy ol ; gwir yw ni ysgrifennais ddim andanynt, hyd nad oeddwn ar ymadael o Lundain, ac yno mi gefais ateb, eu bod yn barod i ddyfod mewn wythnos neu bythefnos o amser ; ond mae'r pymthegnos hynny wedi myned heibio er ys mis neu well ; pa beth a wna ynte ? nid oes gennyf ddim i'w wneuthur ond ysgrifennu etto yn ffyrnig atto ef i erchi arno yrru'r llyfrau. Os cyll y Delyn, bid sier i mi golli ei gwerth ddengwaith o lyfrau o amryw ieithoedd, ond

yn enwedig yn y Gymraeg. Fe fydd hynny yn bechod--ond gwaeth gennyf fi y Delyn na dim, am nad oedd ond benthyg; ac am fy mod yn hysbys ei bod yn cynnwys eich llafur, a'ch difyrwch, dros amryw flynyddoedd; ond byddwch esmwyth, a chymmerwch gysur; nid wyf fi mewn ofnau yn y byd yn eu cylch, ac nid oes gennyf ddim anobaith, na gwan-galon, na byddant yma cyn pen mis; ac os byddant, bid sier i chwi gaffael y Delyn pan gyntaf y bo modd i'w gyrru hi. Dyma i chwi holl hanes y trwstan, a chymmaint ag a wn i o hanes y Delyn.

Daccw'r Llew wedi myned adref er ys ennyd, fal y gwyddoch, ac ni chlywais air oddiwrtho fo na'i nai etto. Mae caniad Arglwydd Llwydlo, yn Lladin, yn barod er ys mis, a'r Gymraeg agos wedi ei gorphen, a phan orphenir chwi a'i cewch, os gwiw fydd gennych eu derbyn.—Doe y cefais lythyr o'r *Navy Office*: y mae y Llywydd Mynglwyd yn iach lawen, ac yn dywedyd i mi fod y Penllywydd o Gors y Gedol wedi dyfod i Lundain, ac y bydd yn un llabi y'ngghadair y Cymmrodorion y seithfed o Ionawr nesaf; ac y mae i minnau ddyfyn i ymddangos o'i flaen, dan boen dioddef fy niraddio o freintiau ein hardderchog Gymdeithas, oblegid ein bod i ddewis swyddogion y diwrnod hwnnw am y flwyddyn rhagllaw; ac oni bai fy mod yn rhy bell, sef 10 neu 12 milltir, odid na byddwn ysgrifennydd annwïw i'r Gymdeithas. Ond bellach gadawch i mi roi i chwi ryw fesur o'm hanes presennol. Yr wyf yn byw mewn lle (fal y gwelsoch) a elwir Northolt, yn Offeiriad tan Dr. Nichols, Meistr y Deml (*Master of the Temple*) yn Llundain. Mae'n rhoi i mi 50 punt yn y flwyddyn; lle digon esmwyth ydyw'r lle am nad oes gennyf ond un bregeth bob Sul, na dim ond 8 neu 9 o ddyddiau gwylion i'w cadw drwy'r flwyddyn, a chan nad ydyw'r plwyf ond bychan, nid yw pob rhan o'r ddyledswydd ond bychan bach; am hynny mwyaf fyth a gaf o amser i ysgrifennu i'm Cymdeithas, a phrydyddu, &c. &c., yr hyn hefyd a ddechreuais er ys ennyd, er na chant hwy weled dim nes ei berffeithio.

Our general heads of enquiry are, you know, very extensive. Yr wyf yn awr yn prysur astudio Gwyddelig, ac yn ei chymharu â'r Gymraeg, ei mam; ac y'mhell y bwyf onid yw

agos yn rhyfedd gennyf na ddealllem bob Gwyddel a ddoe o'r Iwerddon ; ond gormod o dro sydd yn eu tafodau hwy wrth ymarfer âg iaith yr Fllmyn gynt, nid Saesoneg ond *high German* ; canys dywedant hwy a fynnon't yng nghylch ei gwreiddyn, a dygant eu tadau o 'Spaen, Melisia, gwlad Roeg, neu'r Aipht neu'r man y mynnont, nid y'nt ond cymmysg o Ellmyn a Brython, yn eu hiaith o'r lleiaf. Mi dybiais ganwaith gynt fod y Wyddelig yn famiaith, ond cangymmeriad oedd hynny, fal y danghosaf os byddaf byw. Mae yma yn fy nghymydogoeth ddyddyn penigamp o arddwr o'n gwlad, un a adwa'enech yn dda gynt, a'i enw Owain Williams, ond Adda yr wyf fi ambell dro yn ei alw ; mi a'i gwelais ddoe, ac yr oedd yn dymuno ei wasanaeth attoch. Gan fod gennyf ardd o'r oreu (oreu o ran tir) mi fum yn cethru arno yn dost am ychydig hadau a gwreiddiach i'w haddurno, ac ni's medrodd gael i mi y leni oddiar ddyrnaid o *snow drops* a *chrocus*, oblegid y mae yn achwyn yn dost nad oes na hâd na gwraidd i'w cael trwy deg na hagr gan waethed a fu'r hîn i'w cynhauafa ; ni wn i beth a geir flwyddyn nesaf. Lle iachus ddigon yw'r lle hwn, ac yn dygymmod yn burion â mi ac â'm holl deulu. Os byddwch faddeugar am a aeth heibio, ac mor fwyn a gyrru hyd bys o lythyr, llwybreiddiwch ef fel hyn :—*To me at Northolt, near Southall, Middlesex, near London.*

Duw ro i chwi iechyd, a blwyddyn newydd well na'r hen, ac well well byth o hyn allan. Annerchwch fi at Mr. Ellis a'r holl frindiau. Ydwyf, Syr, eich ufudd wasanaethwr tra b'wyf,

GORONWY DDU.

Llytbyr 44.

At RICHARD MORRIS.

NORTHOLT, *Chwefror* 18, 1756.

SYR,

AIE, gwaeddi am Ddyri i'w Delyn y mae Robert? Ple mae Telyn bach fy Machgen i bellach gan lwyth y Cortyn; Ond yw'n beth diflas fod bwyd y Cŵn yn chwarae *migmars*, ac yn naccau Dŷn o honi cŷd a chŷd o amser? Rhyfedd na bai ar felldith ei fam ofn gael Dyri iddo ei hŷn, oblegid fe all feddwl yr haeddai yn dda gael tafod na lyfai Gi mono, am ei faweidd-dra. Ond er hynny, fe gawsai Ddyri i'w Delyn, oni buasai imi ollwng yn anghof y Mesur, hynny yw, hyd y llinellau, a pha sawl llinell ymhob Pennill; a hynny sy raid i mi ei wybod cyn y gwnelwyf y Ddyri. Ple mae'r Gwlangroen gan Sion Owain ddiog? A ydyw'r Ewinor ar ei fysaidd? Ow'r Caner! Lle da i ddisgwyl dim daioni gan *Sion Baentiwr* ond rhyw wên Ci marw; gresyn na chawsai ei grogi er ys talm, y llygaid Diawl tan garreg. Ffei o hono, gingroen! Ond gwrandewch, yr wyf ar fedr bod yna *Wyl Ddewi*, a'm holl Deulu bôd y pen gyda mi, oblegid ni cheid ganthynt aros Gartref, pe cusenid eu tineu. Attebwch gan hynny i'r ymfynion hyn. Pa un ai yn eu Gynau duon ai yn eu Sippogau y bydd y Personiaid Cymreig y dwthwn hwnnw? Ymha'r Eglwys y bydd y Bregeth? Pwy a dderllyn wasanaeth? Pwy a bregetha? Pa le y ceir *Cennin* prydferth? Beth yw prîs Cenhinen? A eill dynyn truan ddangos ei big megys llanw mewn llw? A geir dim dirmyg gan Blant *Alis*, heblaw gwaeddi *Taffy*, neu re...in rhyng'om a'r gwynt? Dyna'r cwbl a fynwn ei wybod. Yr ym ni yma bôd y goppa wedi cael dillad newydd, ac yn ymloywi'n rhyfeddol i gael ymddangos i *Ddewi* yn ein glandrwsiad: ni welodd un o honom erioed gadw'r dydd môr barchedig, ac fallai na welwn byth rhag llaw. Os trwy *Cheapside* y byddwch yn myned, fe fydd fy Nheulu fi yn nhy eu hewythy'r Rhŷs ab Rhŷs y *Tweccawr*, yn ysbio trwy'r ffenestri arnoch. Nid ych (fe weddai) ddim ar fedr annerch y Tywysawg

y leni ; pa sut y bu hynny arnoch ? Byddwch mor fwyn a hyfforddi *Caniad Lludlo* at Mr. Humphreys o'r Tŵr, i gael ei farn arni. Fy ngwasanaeth at bawb a'm caro yn y cwrr yna, ac odid y bydd hynny chwaith anhawdd. Wyf eich Gwasanaethwr ufuddaf, neu'n hytrach eich Gormeswr anoddef,

GRONWY DDU O FON

Llythyr 45.

At RICHARD MORRIS.

NORTHOLT, Mai 20, 1756.

R ANWYL DAD,

MI a dderbyniais eich Epistol torrog, ac ni's gwn yn iawn pa un fwyaf ei gymeriad yma, a'i'r Cyw, a'i'r Fam. Da oedd gweled pob un, ac amheuthun iawn oedd cael un o *Gybi*. Digrif o'i gôf yw'r hen *Fardd Côch*; mae Gwilym Cybi'n taeru ei fod gwedi hurtiaiw, ond yn wir glew iawn y tybiwn i yr hen Gorphyn, ac ystyried y cwbl, sef, nad oes gantho neb yn Ghymru i hogi ei hen Awen rydlyd, na neb i ddarllen a brydo, nag i'w ganmol, na'i oganu; ac o chaiff, o ddamwain, a'i darllenno, odid gael ai deallo, ac a farno yn gywir ac yn gelfydd arno. Dyna fy ngyflwr fy hun gynt, a gwir yw'r hên chwedl "Gwraig a wŷr orau gyflwr Gwraig." Ond siccr yw genyf mai dyma'r Cywydd gorau a welais i erioed o waith y Côch, (ac, fe fu agos i'm a dywedyd o waith neb sy'n fyw heddyw, ond da'r attelais) ac fe gaiff ateb ryw bryd, fal yr haeddai. Nid am ei fod yn Arwyrain i mi yr wyf yn canmol y Cywydd (oblegid mi gefais fwy o ryw fudr-glod gan yr un Awdwr dro arall, er na feddyliais y talai i'w ateb) ond am fod ynddo fwy o Synwyr, llai o eiriau segur, ac ymadrodd anghyfiaith, gwagsaw, amhriod, a gwell Cymraeg. Ei Gynghanedd y tro o'r blaen oedd *Croes rwygiog* ddychweledig, i'w chanu wyneb a gwrthwyneb, na bond ei grybwyll! Ond beth a dâl Cynghanedd heb

synwyr cymmesurdeb a phriodoledd? Ai è tybio a wnaech fy mod yn glâf, neu'n torri fy nghalon ar ol y Blwch Tybacco? Nid fch chwi Ddewin yn y Byd, mi welaf, er eich bod yn Benaeth ar holl Dderwyddon, a Doethion, a Dewinion Prydain Fawr. Beth meddech am wers • ddiogi, &c. &c. a llawer o fân ddamweiniau eraill a all ddigwydd i Ddŷn? Ond un peth (os rhaid cyfaddef) sydd i'm digalonni'n gethin, sef na chlywais o *Allt Fudawg* oddiwrth y Llew na'i Nai. Rhyfedd na chlywid oddiwrth Ieuan Owain fwynwr, o's yw'n fyw; am y Llew, 'rwyf agos a chanu'n iach iddo oblegid fod lle i ofni ei fod wedi digio tros byth bythoedd, o ran na chefais gantho ond sen, y llythyr diwaethaf byth a welais oddiwrtho. Y matter sy fel hyn, (a matter garw yw hefyd). Digwydd a wnaeth y Llew ddal sulw arnaf yn ysmoccio fy nghettyn ynghyfarfod y Cymmrodorion, ac uthr oedd gantho weled Bardd (fal Iâr mewn mŵg), a'r niwl gwynn yn droellau o amgylch ei ben ("like Glory in a Picture"). Dyna'i air ond am *Foulkes*, &c. nid oedd ryfedd gantho. Yr oedd yn taeru'r un amser, fy mod wedi hanner crapio; ac yn wir mae'n atgof genyf yfed o honof ran o phiolaid o *Bwins* yn nhŷ y Câr II. Prŷs cyn dyfod yno. Ond gadewch i hyny fod: nid aml y bydd y gwendid hwnnw arnaf, (a goreu fyth po'r anamlaf) a diau yw fod maddeuant i fwy troseddau nâ hyny, er ei gymaint. Senn iachus, er fy llês i, oedd y senn, a diolehgar ydwyf am dani; ond etto nid arwydd dâ ar neb fod yn anfaddeugar. Nis gwn i achos arall yn y byd iddo ddigio, a bôd mor dynn. Mae genyf yma'n f'ymyl brophwydoliaeth, a 'sgrifenwyd cyn gweled o honof Lundain erioed, sy'n dywedyd: "Mai o's fi (pan ddown yna) a fethwn, yn yr hyn lleiaf, ddal y ddysgl yn wastad i'r Llew, na wnâi ond fy nirmygu, a'm cablu, a'm coegi, ar air a gweithred tros byth, heb obaith, na chymmod, na hawddgarwch, na mwynder, yn oes oesoedd, Amen." Nid hawdd genyf i goelio'r gwaethaf am neb, yn enwedig am un yr oedd imi le i dybio'n well o honaw; a phe gwyddwn pa le y mae, mi yrrwn atto unwaith etto i edrych beth a ddywedai. Dygaswn eich bod yn ei ddisgwyl yna cyn hyn, ond ni chlywaf monoch yn sôn gair ei ddyfod. Drwg clywed ei fod yn y Drain pa le bynnag

y mae; Duw a'i rhyddhao o honynt Amen.—Am Gân Arwyrein y Cyw Arglwydd i.e. (Lord Powis) ni thymbiais fod neb yn absen y Llew a'i cyflawnai i wneuthur dim lles â hi, oblegid fod y Llew wedi bôd o'r blaen yn sôn am danaf wrth yr Iarll, yr hyn na bu neb arall, ar a wyddwn i, ac odid y cofiai'r Iarll mai fi y grybwyllasai'r Llew wrtho, oni bai iddo fo ei hun ei chyflwyno, a dwyn ar gôf i'r Iarll yr ymgom a fuasai yn fy nghylch. Mae hi etto heb ei llawn orphen yn Gymraeg; ond bellach atti hi yn nerth braich ac ysgwydd. Ond yn y cyfamser, dyma i chwi ryw Erthyl o Gywydd i'r Diawl tra boch yn aros am dani hi.—

A glywch chwithau'r Gŵr bonheddig yr ŷch yn cwyno i'ch Peswch, ac yn dwrddio myn'd i ryw le i'r Wlad i roi tro, pa waeth ynteu fyddai ichwi yma na lle arall? Chwi gaech groeso calon i'r peth sydd yma, a diolch mawr am eich cymdeithas; chwi gaech wely rhwydd esmwyth, a dillad glân, tymhoraidd (ond heb ddim *Curtains*), ac chwi allech wneud eich Ystafell cyn dywyllled â'r fagddu os mynnech. Chwi gaech ambell foliad o Bastai G'lomennod ar droeau, ac ymgomio gyda'r Doctor weithiau, os gwelech yn dda. A chymerwch hyn yn lle gwahawdd, neu beidiwch. Ple mae Mr. Parry o'r Fint? ond oedd y gwr da hwnnw wedi addaw bod yma cyn hyn? Beth sy'n ei ddal yna? Mi fuaswn i (yn wirionedd) wedi gyrru yna ŷmhell cyn hyn o amser, ond fy mod yn ei ddisgwyl beunydd tra fu wiw. Cofiwch fi atto, ac yn rhodd gofynnwch iddo, i ba beth y mae'n chwarcu *prisiwn*, yn addo dyfod ac etto'n naghau; ac os cewch y gwr talog yn glôff yn ei esgus, mae fel y rhowch iddo wers, a dau dro a hanner ar ei arddwrn, neu wasgu'r fegg arno mal y gwelo 'ch doethineb yn oreu, a'i yrru unwaith o fwg y Dref hyd yn y 'Pren dioddef ac odid na ddaw yna. Ond yn ddigellwair mae'n rhyfedd genyf beth sy'n ei lestair. Os medr ddygymmod a'r fywoliaeth sy yma, e fydd iddo gymaint croesaw a phed faai Dywysog Cymru; a hynny a ddywedais wrtho lawer gwaith, ac nis dywedwn yn fy myw ddim ychwaneg. Dyma'r Llythyr y talasoch am dano wyth geiniog wedi ei gael. Ai'n llythyr dwbl y darfu iddynt ei gyfrif? nid yw ond sengl, ac nid oes nemor o dda

ynddo chwaith. Mae'n dyfod oddiwrth Rhobert Owen, Gŵr fy modryb Agnes Gronw, ac yn rhoi hanes o ryw heldrin rhwng Proctorion Llanfair a f'Ewythr Rhobert Gronw, ynghylch yr hên Dŷ, lle ganed fy Nhâd, a'm Taid, a'm Hêndaidd, a'm Gorhendaidd, &c. &c., a phed fawn yno, myfi a rown ben ar yr ymryson, oblegid fi y piau'r Tŷ, a'r Gerddi, ac oll sy'n perthyn iddo, er na waeth gennyf mo'r llawer pe caai'r cigfrain ef; ond gwell fyddai genyf i rai o'm gwaed ei gael nâg estron genedl yn enwedig y *Deiniols* ffeilsion. Onid yw'n ddigon i'r *Bannington's* fod wedi llygru'n Cenedl trwy ymgymharu ac ymgyfathrachu â phob cainge (agos) o honi? a fynnent fwrw'r unig Gyw digymysg diledryw tros y Nyth? Mi fynnaf weled hynny, ac a fynnaf wybod beth a dalo fy hawl i'r lle, ped fai ond cutt mochyn. Nid rhaid ond rhoi'r peth yn llwyr, yn gywir, ac yn eglur o flaen y Dr. Nicolls, ac fe geir ateb yn rhâd o'r Deml gan Wŷr a ŵyr bob cryglyn o'r Gyfraith. Ni fu erioed osod nag ernes ar y lle yn amser Tad na Thaid, na neb sy'n fyw heddyw, na thaledigaeth am dano onid 4s 6d i Eglwys Lanfair bob blwyddyn; ac fe dâl y lle deirpant, o'r lleiaf, yn ol y prisiau sydd ym Môn. Pwy piau bob *Commons* ym Môn? nid yr Eglwys mae'n debyg — Wele hai! Dyma lythyr oddiwrth y Brawd Owen ap Owen o Groes Oswallt, yn dywedyd farw fy Mam ynghyfraith; mi gaf y grasbil yn dyhuddo'r Wraig Elin am ei Mam. Bellach fe gair gweled a gywirodd fy hen Chwegr ei geiriau. Hi fyddai'n addaw y caid rhyw wmbreth o bethau pan fyddai hi farw; ond yr wyf yn tybio nad oedd yn ei bryd, y pryd hyny, farw byth. Mae ystâd y *Brithdir* yn Glyn Ceiriog, a addawodd i Robin? Dyna i chwi gymaint o newydd a marw Gwrach; ond nid wyf i'n disgwyl cymaint a Grôt oddiwrthi. Etto mi ddisgwyliaf lythyr cyn bo hir oddiwrth y Brawd John Hughes, ac yno fe gair gwybod pa sutt a fu. Er mwyn Dŷn a oes modd yn y byd i gael dwsin o *Frainge*; ni buont erioed brinnach yma, na mwy angen am danynt. Ni feddaf gymaint ag un i'w yrru i Gybi; felly, pa beth a wneir, meddwch chwi?—Mi wnaethym Fablyfr o Lyfryn y Penllywydd er ys talin mawr o amser, ac ai dygaf yna pan ddelwyf; ond Heb y Gronwy Ddû, pa bryd a fydd hynny?

Nid y cyfarfod nesaf, oblegid yr wyf yn ofni nad allaf pe'n direddyd. Dyma *Gornelius* ap *Adda* wedi dyfod i'm hedrych, ac yn eich annerch yn fawr. Mae'n dywedyd i mi fod yn beth cywilyddus i'r Tew o Gybi ddisgwyl dim ychwaneg o Lythyrau oddiwrtho fo, nes ateb y rhai a gafodd ; a bod yno bedwar eirus yn crio yn ei wyneb ddydd a nos am atebion. Gwae fi na wyddwn pa le mae *Miltwn* o *Gastell y Woun* yn byw yn y Dref yna, i edrych a geid rhyw fesur o *ffraingc* gantho. Ni naghasai monof ddydd a fu, eithr cywilydd yw crugo Pobl foneddigion am ryw oferedd ; ond myn Derfel mae arnaf gymaint angen *ffraingc*, nas gwn beth yw wneuthur. Dyma'r diwaethaf yn dyfod yna attoch. Peidiwch ag esgeuluso gyrru yr *Parry* yma da chithau ; dywedwch wrtho am ddyfod yma ddydd *Sadwrn* nesaf gyda'i Gerbyd ; ac mi a'i cyfarfyddaf yn *Chevy Chace*, rhwng *Hanwell* a *Southall*, canys dyna'r torriad nesaf o'r ffordd i *Northolt*. Mi fynwn iddo ddyfod y *Sadwrn*, o achos fod genym *Ffair* yma Ddydd Llŷn, a phob digrifwch ynddi, megis rhedeg, neidiaw, ymbastynu, neu dorri Cloliau & Llawffyn ; a phob math arall o ddifyrrwch gwladaidd, megis y peth a welsom y llynedd ym *Mheckam Rye*, pan ennillws y Gymraes y Crys meinllin. Rhyw Wylmabsant, mi debygwn, yw'r peth, o herwydd na chedwir mono ond unwaith yn y flwyddyn ; ac er eu bod yma yn ei alw 'n *ffair*, ni bydd ddim ar werth yno ond teisennau, bara melyn, a theganau, a Chwrw, &c. &c. Beth a fyddai i chwi *biccio* hyd yma gyda Pharry ? Nid rhaid ichwi ddim ofn prinder o fwyd a Diod, na lle i orwedd. Onid ellir eich cynwys yn ein gwelyau ni, fe ellir cael eu gwell mewn *Tŷ private* wrth y *Fonwent*, lle bu lawer un a ddeuai i'm gweled yn cysgu cyn bod genyf le fy hun i'w croesawu. Gwir yw mi fyddwn yn talu i Mrs. Hart am y gwely, ond beth a brisiwn yn hyny ? yn enwedig gan fod y lle mor gyfleus, yn union wrth fy nrws. Felly goreu ichwi gipio'ch cippyn a'ch cappan a dyfod, ac oni bydd modd i chwi aros dim hwy, chwi ellwch aros o'r *Sadwrn* hyd y bore ddydd *Mawrth* ; ond am y *Parry*, fe eill aros mis neu ddau er dim sydd gantho i'w wneud gartref. Cymerwch fy nghyngor, am hyn o dro, a dowch yma ; ac oni ddowch, gadewch gael gweled bropred esgus a geir genych ;

ond na chynigiwch wynebu monof heb bentwr mawr o ffraingc yn eich coden. A chofiwch y Blwch Tybacco er dim fo, oblegid fod yr Argraph sydd arno'n sefyll yn lle Croniel o ryw beth go hynod a ddigwyddws yn amser Gronwy Ddû. Rhowch fy annerch yn garedig at Wilym o'r Twr gwyn, y Person ap Wmphre, a phawb oll a'm caro, neu a garwy (os gwyddoch pwy ydynt); a chredwch fy môd, o galon ddiffuant, i'ch caru a'ch parchu, fal y gweddaï, Ich Gwasanaethwr gostyngedigeiddiaf,

GRONWY DDU GYNT O FON.

(S.—Pan yrroch i Fon, cofiwch fi at eich Tad, a'r Athraw Ysgol Rhisiart ap Harri o Lannerch y Meddwon.

Llythyr 46.

At RICHARD MORRIS.

YN niwedd llythyr go ddigllon a sgrifennodd 27 Fedi, 1756, medd ef: "Am eich Llyfrau chwi a fenthyciais; chwi a'u cewch pan fynnoch: ni bu'm erioed ar gyngyd, na'u bwyta na'u hyfed, na'u gwerthu na gwneuthur ffagl o honynt. Ac am y Dafis yna, mae iddo groeso i'r dodrefn (sydd heb dalu am danynt) pan fynno; nid oes arnynt nemmor o geiniogwerth. A phan ddelo amser cyfaddas, mi ddiolchaf i'r wyneb lleuen gadach, am ei gastiau llechwraidd. 'Roedd y llechgi brwnt yn ddiswydd ddigon ddyfod yma gydâ'r cynrhonyn coesgam hwnnw o fachgen i hel chwedlau; ac yn cydgoethi a chablu arnaf gýdâ'r dafarnwraig biglas yma, fal y mae hi yn addef yn awr, wedi cymmodi o honom.

Y BARDD GWYLLT.'

Llytbyr 47.

At WILLIAM MORRIS.

NORTHOLT, *Mch.* 25, 1757.

Y CYDWLADWR MWYN.

DOE y bu'm yn Llundain yn ymweled â'ch brawd, ac yn rhyw sut fe ffynodd gennym fod yr un feddwl yng nghylch argraphu barddoniaeth Gronwy Ddu, ac yr ydis yn amcanu dwyn y gwaith i ben gyntaf byth ag y gellir. Odid yn wir fuasai i mi byth fod yn ewyllysgar i'r peth (nes cael y saith gymaint o honynt o'r lleiaf) oni bai fy mod wedi rhoi llwyr ddiolfryd yr awen ac ymwrthod â hi dros byth, ac na'm dawr (o'r plegyd) pa beth a ddel o ddim o'r eiddi, namun cael tâl am y boen a dreuliais arni eisuus, a phoed iach. Fy nymuniad gan hynny arnoch chwi yw, bod mor hynaws, (os rhynga'ch bodd) a gyrru i mi Ddychymyg Cryfion Byd ar ganiad Lladin i'r Cadben Ffwgs, Quid crepat, &c., ac od oes dim arall o'm gwaith nad yw gennyf eusus. And above all to take in subscriptions for me in your part of the country, which favour (I suppose) will be begg'd in my name by your brother, and some of the proposals sent you for that purpose as soon as they are ready. The towns he mention'd for fixing a correspondence in to get subscriptions are Holyhead, Aberffraw, Carnarvon, Denbigh, Wrexham, Salop, Carmarthen, &c.; in some of which I have a couple of town booksellers, viz., Dodd, and William Owen of Temple Bar, besides your brother. I beg you would excuse the shortness of my letter, because I'm busy in raising new correspondents, reviving old ones, &c., and have not a frank in the world. Owen Williams is well, and desires to be remember'd to you. I beg your answer by the first conveniency, and am, Dear Sir, your most obedient servant,

GRONOVIVS.

Llythyr 48.

At yr anrhydeddus a'r hybarch Gymdeithas o Gymmrodorion, Gronwy Ddû eu Cyfaill a'u Bardd gynt, a'u Gwasanaethwr, a'u Câr hyd angau, yn anfon Annerch—

Y PENDEFIGION URDDASOL,

“Yn gymaint a'm bod eirus yn dra rhwymedig i'ch hybarch Gymdeithas, a'm bod yn myned yn ddiattreg (Duw ro fordwy dda) yn rhŷ bell i ddisgwyl byth weled un wyneb Dŷn o honoch; mi dybiais nad anghymmwyys imi (neu'n hytrach fod yn ddyledus arnaf) gymeryd cennad teg gennyh oll cyn fy nghychwyn. Ac, fal y mynnai Dduw dyma'r adeg oreu oll o'm blaen, sef ar noswaith eich Cyfarfod, pryd y mae rhan fawr o honoch wedi ymgynnyll trwy *Undeb a Brawdgarwch* (yn ol eich *Arf-sgrif*) i gyd synniaw ar wir lês eich Gwlad, ac i hwylio 'mlaen amryw eraill o ddibenion canmoladwy i'ch Cymdeithas. Gweddus a Christionogol iawn eich gwaith, bodd-lawn gan Dduw a chysurus i amryw o'i Aelodau anghenawg, a chlodfawr yngolwg holl Ddynol ryw a sicer a fydd eich gwobrwy (ddydd a ddaw) gan yr hwn a ddywed, “Gwyn ei fyd a dosturio wrth y tlawd a'r anghenus.” Am danaf fy hun, nid allaf ymhonni o ddim rhan o'r fendith yma (er bod yn aelod o'ch urddasol Gymdeithas) gan na roes y Goruchaf im' mor Gallu, er y gallaf yn hyderus ddywedyd na bu arnaf erioed ddiffyg ewyllys, ac (os Duw a'm llwydda) na bydd byth. Dyn wyf i (fal y gŵyr amryw o honoch) a welodd lawer tro ar fyd, er na welais nemmor o dro da, ac mi allaf ddywedyd wrthyh (fal y Patriarch *Jacob* i Pharaoh gynt) Ychydig a blŷn fu dyddiau'ch Gwas hyd yn hyn; ond yn awr yr wyf yn gobeithio fod Nêf yn dechreu gwenu arnaf, ac y bydd wiw gan yr Hollalluog, sy'n porthi Cywion y Gigfran pan lefont arno, roi i minnau fodd i fagu fy Mhlant yn ddiwall, ddiangen. Er eu mwyn hwy'n unig y cymmerais yn llaw y Fordaith hirfaith hon, heb ammeu gennyf nad galwad Rhagluniaeth ydyw. Hir a maith yn ddiau yw'r daith i *Virginia*; ond etto mae'n gysur (pan elir yno) gael dau ganpunt yn y flwyddyn at fagu'r Plant. Mae hyn yn fwy nag a ddisgwyliais erioed ym

Mhrydain na'r *Iwerddon*; a pha fodd yr atebwn i'm teulu, pe gwrthodwn y fath gynnyg trwy lyfrdra a difrafwch? Er eu mwyn hwy ynteu, mi deflais y Dîs, gan roi f'einioes yn fy llaw, a diystyru pob perygl a allai 'ngoddiwes; a hynny nid yn fyrbwyll ond o hîr ystyried ac ymgynghori a'm carai. Ond er hynny wedi 'styried ol a blaen, mi welaf yn awr lawer anghaffael na fedrais graffu arnynt nes bod yn rhywyr. Erbyn cyttuno â Pherchenog y Llong, mi welaf nad yw'r holl arian a gaf at fy Nhaith, ac oll a feddaf fy hun (wedi talu i bawb yr eiddo), ond prin ddigon i ddwyn fy nghôst hyd yno; ac erbyn y caffwyf fy nhroed ar Dir yr Addewid, y byddaf cyn llymmed o arian a phan ddaethum o grôth fy Mam. Gwaith tost yw i bump o Pobl fyned (nid i *Deyrnas* ond) i Fyd arall, heb ffyring at eu hymborth! A gwaethaf oll yw, nad â'n Llong ni o fewn 30 milltir i *Williamsburgh*; ac (och! Dduw) pa fodd yr ymlusgir yno hyd Fôr na Thîr heb arian? Fe w'yr Duw mor llwm ac annrhwsiadus hefyd ydym oll i fyned i'r cyfryw le; ond nid yw hynny ddim os ceir Bara—

Dyna'r achosion (anwyl Gydwladyr) a barodd i'm ryfygu gofyn eich Cymmorth ar hyn o dro, gan wybod yn ddilys na flinaf un o honoch byth rhagllaw; ond os Duw rydd Einioes, mi gyd unaf â chwi'n llawen i gymmorth eraill o'n Gwlad. Rhowch hefyd i'm gennad, ar hyn o achlysur, i dalu diffuant Ddiolch i chwi am eich parodrwydd i'm cymmorth dro arall, pryd yr oedd llai fy angen, er nad llai eich Ewyllys da chwi, na'm Diolchgarwech innau; er na cheisiais ac na chefais y pryd hynny ddim o'ch haelioni, o fai rhyw Aelod blin terfysgus oedd yn eich plith. Ond yn awr yr wyf yn attolwg arnoch, y rhai oeddych mor barod im Cymmorth (ped fuasai raid) fy ngymmorth ychydig wrth fy llwyr angenrhaid. Nid wyf yn ammeu Ewyllys da yr un o honoch ar y cyfryw achos; Ond pa un bynnag a wneloch ai ystyried fy ngyflwr ai peidio, Myfi a weddiaf ar Dduw roi ichwi lwyddiant yn y Byd hwn, a'r hwn sydd i ddyfod; yr hyn (y pryd yma) yw'r cwbl a cill eich ufuddaf wasanaethwr,

GRONWY DDU.

Tachwedd yr Ail, 1759.

Llythyr 49.

At WILLIAM MORRIS.

BRUNSWICK (America), *Gorphenaf* 23, 1767.

FY ANWYL GYFAILL,

AR ol cydalaru â chwi am farwolaeth eich dau Frawd godidog, y nesaf peth a ddylwn ei wneuthur yw mynegi iwch pa fodd y digwyddws im glywed y trist newyddion. Ar fyrr eiriau, fal hyn y bu : chwi fe weddai a ysgrifennachos at ryw Wm. Parry yn Middlesex yn y wlad yma, tros saith ugain milltir, o'r lle 'rwyf i'n preswyllo, ac ynteu ymhen hir a hwyr a scrifennodd yma. Minnau a'i hattebais ynteu drachefn, ond byth gwedi ni chlywais siw na miw oddiwrtho. Ofni 'rwyf fod rhyw chwiwgi wedi dyfodi fy llythyr cyn ei roi i'r Parry. Nid oes yma ddim *Póst* yn myned trwy'r wlad fal yna, dim ond ymddiried i'r cyntaf a welir yn myned yn gyfagos i'r lle, ac weithiau fe fydd Llythyr naw mîs neu flwyddyn yn ymlwybro 30 milltir o ffordd, ac yn aml ni chyrraedd byth mo'i bennod. Hiliogaeth Lladron o bob gwlad yw'r rhan fwyaf o drigolion y fangre hon, ac y mae ysfa diawledig ar eu dwylaw i fod yn ymyrreth & phethau pobl eraill, ac i wybod pob ysmicc a fo rhwng Sais geni a'i gydwladwyr yn Lloegr. Dialedd a chwant sydd arnynt gael gwybod helyntion Gwŷr o *Brydain* a pha un a wnelont ai rhoi gair da i'r Wlad a'r bobl yn eu llythyrau ai peidio. Fe gŷst i mi fyn'd drugain milltir neu gwell i roi hwn i ryw Gadpen ar fwrdd Llong ; onid e ni ddeuai byth hyd yna, os daw er hynny. Mi 'scrifennais attoch liaws o lythyrau ynghylch wyth mlynedd i'r awrhon ; nis gwn a gawsoch ddim o honynt. Y mae yma o fewn deugain milltir attaf, un Sion ap Huw, Cymro o Feirionydd, yn Berson mewn plwyf.¹ Hwnnw a ddywed i mi fod fy Nghyfaill Lewis Morys wedi cael ei daflu yn y gyfraith, ai ddiswyddo ai ddifetha, cyn iddo adael Cymru ; ond nis clywai mo'i farw. Fe ddywed hefyd fod

· Ychwanega'r Llawysgrif rhwng cromfachau.—“One John Pugh Son of David Pugh of Ty Newydd in Dolgelly, he was Curate of Llandoget A.D. 1763, from whence he took trip to America.”

peth o'm Gwaith i yn argraphedig, a gwaith y Llew gyda hwynt. Gwych a fyddai ei gweled. Do hefyd a gwaith Ieuan Fardd yn argraphedig. A ellid byth ei weled y tu yma i'r Môr? Ni chaf na lle nag amser i ddywedyd i chwi ddim o'm helyntion ar hyn o dro; pan weloch yn dda 'schrifennu, chwi gewch wybod y maint y fynoch. Yr unig beth sydd i'm i'w daer ddeisyf gennyf yw, rhoi imi lawn gyfrif pwy rai o'm Cydnabyddiaeth sy'n fyw, a pha le y maent, rhag i mi sgrifennu at bobl yn eu beddau. Ple mae'ch nai Sion Owain fwynwr? Mae'r Parry o'r Mint? Mae'r Person Mr. Humphreys? Ai byw Tom Willms y Druggist o Lân y Bais? Os è, ai yna y mae fyth? Ai byw Huw cyn Williams, Person Aberffraw? Ai byw'ch Tad? a'm Chwaer Sian innau ym Mynydd Bodafon? Mi ges y newydd farw 'Mhrawd Owen Ynghroes Oswallt. Yr wyf i (i Dduw bo'r diolch) yn iach heinif, a'r wlad yn dygymmod a mi'n burion. Nid oes un o'm teulu Seisnig yn fyw, ond fy Mab Rhobert. Yr wyf yn briod a'm trydydd Wraig, a chennyf dri o blant a aned yna. Ond nawdd Duw a'i Saint rhag y trigolion, oddigerth y sawl o honynt sydd Saeson; ac nid da mohonynt hwythau oll. Annerchwch fy Nghyfaill Parri o'r Fint, a Pherson y Twr gwyn, a Sion Owen fwynwr, ie ac Andrew Jones, a phob wyneb Dŷn a'm hadwaeno. Duw gydâ chwi oll. Mi fyddaf yn disgwyl Llythyr ymhen chwech mis. Mi wyf yr eiddoch &c.,

GRONOW OWEN.





Cornell University Library
PB 2297.09Z52

Llythrau Goronwy Owen /



3 1924 006 929 990

